

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

Csekey István: A Kalevala új magyar fordítása
Villani Lajos: A két lengyel fővárosról
Erdély második Trianonja — mégegyszer

81
Fertsek Ferenc: Tűz van. (Novella)
Horváth Béla: Sergej Jessenin
Szabó Zoltán: Vers a falun
Kállay Miklós: A ronninok kincse
Ferenczy Valér: Aldous Huxley
Janko Leskovar: Az Öröklét gondolata
Halász Gyula: Magyarul

III. Ambrózy Ágoston, Csomorkányi Pál, Max Jakob, Sergej Jessenin, Juhász Géza és Vitnyédi Szabó István versei.

A kritikai és szemle rovatokban:

Almássy László, Águthy Erzsébet, Babay József, Jacques Bainville, Boros Elemér, Brajllovsky Alexander, Pablo Casals, Georges Duhamel, dr. Eckhardt Sándor, Fendrik Ferenc, Gillet, Hunyady Sándor, Kosáryné Réz Lola, Lakatos László, Liszt Ferenc, Németh László, Sehey Ilona, Jan Sibélius, vitéz Somogyváry Gyula, Stojan Kristóff, Sztojanovics Lily, Evelyn Waugh

műveiről ír:

dr. Clauser Mihály, Fábíán István, Juhász Géza, R. Kozma Ilona, Majtényi György, Mesterházy Jenő, Neller Mátyás, Prahács Margit, Rédey Tivadar, Szinyei Ferenc és Thurzó Gábor.

1936. ÉV

1. SZÁM

XIV. ÉVFOLYAM

ÁRA 1.20 PENGŐ

JANUÁR 1.

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

Helyettes szerkesztő:
KÁLLAY MIKLÓS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár egységesen egész évre 12 Pengő. Külföldre 15 Pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefonszám: 31—4—20.

Szerkesztőségi órák: csütörtökön 3—5-ig.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Villani Lajos: Két lengyel főváros	1	Sergej Jessenin versei: Horváth Béla fordítása... ..	23
Vitnyédi Németh István: Áldott ki jó, az Úr nevében (Vers)	4	Szabó Zoltán: Vers a falun	25
Fertsek Ferenc: Tűz van!	5	Csomorkányi Pál: Jajgat az elkallódott ember (Vers)	30
Csekey István: A kalevala jubileum! Magyar kiadása	12	Kállay Miklós: A roninok kincse	31
iff. Ambrózy Ágoston: A bánat dicsérete (Vers)... ..	20	Juhász Géza: Kósza lány (Vers)... ..	35
Horváth Béla: Sergej Jessenin:	21	Halász Gyula: Magyarul	36
		Janko Leskovar: Az öröklét gondolata	38
		Horváth Béla fordítása: Max Jacob (Vers)	43

ELVEK ÉS MŰVEK:

A Napkelet: Erdély második Trianonja — megegyezés	44	Dr. Clausner Mihály: Vitéz Somogyváry Gyula (Gyula diák): A Rajna ködfevész	53
Fábián István: Új francia akadémikusok	46	S.: Dr. Eckhardt Sándor: Magyar—Francia Szótár... ..	54
Juhász Géza: Németh László: Gyász... ..	48	Mesterházy Jenő: Schey Ilona: A középkori ötvösművészet	55
Szinnyei Ferenc: Evelyn Waugh: Egy márék por	50	R. Kozma Ilona: Kosáryné Réz Lola: Lelkek és arcok	56
Thurzó Gábor: Márai Sándor: Válás Budán	51	(s. m.): «Most én táncolok a kötelen.» Ás-guthy Erzsébet versei	57
M. Gy.: Hunyady Sándor: Az ötpengős lány	52		
M. Gy.: Almásy László: Az ismeretlen Szahara	53		

SZEMLE:

Sz—n.: Irodalom a filmen... ..	58	Zene	64
Színház	61		

KÜLFÖLDI KRÓNIKA:

Ferenczy Valér: Aldous Huxley	68	N. M.: Stojan Kristoff: Hősök és gyilkosok	71
--------------------------------------	----	---	----

KÉT LENGYEL FŐVÁROS.

Irta: Villani Lajos.

A VISZTULA partjain terül el mindkét város. A nagy folyónak a végtelen lengyel mezőket átszelő ezüstös csikja köti őket össze. Várkastélyaikon a szabadság jelképe, a fehér sasos kétszínű zászló leng. Lengyelország szíve az egyik: Varsó, lelke a másik: Krakó.

Varsó fénykora összeesik Lengyelország hanyatlásával. Csak a XVII. század elején, kevéssel a nagy Báthory halála után, lett főváros és neki jutott szomorú osztályrészül, hogy 1795-ben bevonja a lengyel lobogót, melyre előzőleg már kétizben gyászfátyolt borított a történelem legnagyobb igazságtalansága. A letűnt idők emlékét még őrzi a Visztula mellett lévő vár és a kis Versailles-nek elkeresztelt királyi nyaraló. A vár, melyet Szentpétervár halálra ítélt és basáskodó kormányzóinak szabad zsákmányként oda dobott, ma már visszanyeri régi méltóságát és pusztává tett falai ismét magukra öltik szétszórt ékességeiket, melyeket a nemzet szeretete újra egybehord. A városon kívül hatalmas fáknak üde pázsitoktól megszakított, zöld koszorújában fehérlik egy kis tó partján a királyi nyaraló. Poniatowski Szaniszló Ágost, az utolsó lengyel király építette. Ő, aki ifjúkorában mohón magába szívta Bécs és Páris levegőjét, valóban Schönbrunn és főképp Versailles emlékével tért vissza hazájába, hol rajongó lelke eszményeinek testet adhatott. Vele hatolt Lengyelországba a rokokó, vele XV. Lajos korának szelleme, amely lággyá, túlfinomulttá tette az utolsó uralkodót. Pedig emberfeletti akaraterőre lett volna szüksége, hogy felrázza nemzetét abból a tespedtségből, melybe a szász uralkodó családból származó két elődje juttatta. A kis Versailles, — Lazienki — talán pillanatokra feledtetni tudta Szaniszló Ágosttal gondjait és bánatát.

A szolgaság közel másfél százada alatt kegyetlenül rátaposott a kozák csizma a lengyel Varsóra. Tudatosan pusztította az orosz a nagy mult emlékeit és elhatározta, hogy a volt fővárosnak külsőleg sem szabad különböznie a többi orosz kormányzóság székhelyeitől. Mint az élő testbe döfött lándzsa foglalta el a katólikus Varsó főterét egy nagyméretű orosz templom, — az idegen hatalom jelképe. Sajat tekintélye kőbe vésett parancsszava a zárt sorokban istentiszteletre idegyülekező katonai és hivatalnok seregnek, Gesslerkalap a lakosság részére. Az orosz templom helyét ma Poniatowski József lovasszobra foglalja el. Az ő vezérlete alatt a lengyel önkéntes csapatok küzdöttek Napoleon seregében, bizakodva abban, hogy a francia császár győzelme meghozza vértanu hazájuk megváltását. De hiába ontották vérüket a légiók hősei, hiába követték hűséggel a nagy hódítót szerencsétlen oroszországi hadjáratában; a siker elmaradt, a remények összeomlottak. A lengyel szabadság megteremtője a XX. század légionistája lett. Az, kinek dicsőségét a Poniatowski-szobor mögött lévő névtelen sír — az ismeretlen katona emléke — hirdeti. Idegen zászlók alatt vonult csatába ő is. Vitézsége, vezetőinek férfiasága és éleslátása meghozták azonban ezúttal a felszabadulást.

A hálás nemzet felszabadítójáról, Pilsudszki Józsefről nevezte el a teret, mely a főváros szívében a gyűlölt orosz iga jelképe helyett most a felszabadulás szent ereklyéivel ékes. Hisz maga a Poniatowski-szobor, melyet a lengyel kegyelet és a nagy Thorvvaldsen művészkeze alkotott, hosszú ideig rabja volt

az orosz zsarnoknak. Elkészülte után elkobozták és a lengyelek leigázójának, Paskievics tábornoknak Homelban lévő kertjében állították fel, honnan azt az 1920-ban aratott győzelmet követő rigai békeszerződés váltotta vissza, megadva a lehetőségét annak, hogy méltó helyét elfoglalhassa.

Másfélszázados elnyomás után olyan Varsó, mint a megtaposott virág, melynek szirmai kiegyenesednek, mely újra magába szívja a nap éltető fényét és melegét. Az orosz uralom halállal fenyegető fojtogatása után a szabadság tiszta levegője járja át a várost, amely magához tér, szépül és felveszi egy nagy nemzet büszke fővárosának méltó köntösét.

AZ ŐSI FŐVÁROS: Krakó. Legenda övezi körül alapítását, mely belevész az első keresztény évszázad homályába. Nevét a lengyel mondavilág egyik hősről, Krakusról nyerte. A XII. században lesz főváros, 1306-ban Lokietek Wladislaw király uralomrajutásával koronázó város. Ettől kezdődőleg Nagy Kázmértól Báthory Istvánig itt székel a nagy lengyel királyok sora. Dicsőségben gazdagon van része az országnak és ennek fénye főleg Krakkónak, a fővárosnak jut. Ebben az időben a legszorosabbak a magyar-lengyel kapcsolatok is. Ebbe a korba esik Nagy Lajos, Hedvig királynő és Báthory István uralkodása. A következő két évszázadban Krakkó nem főváros többé. Varsóba költözik az uralkodó és vele mennek az ország nagyjai, ami által Krakkó vesztit jelentőségéből. Az elnyomatás szomorú éveiben, különösen a XIX. század végén azonban újra Krakkó a lengyel nemzet központja. Az osztrák uralom alá jutott lengyelek helyzete nem volt annyira siralmas, mint azoké, akik a másik két államnak jutott területeken éltek. Érvényesült ezenkívül az ősi város nagy történelmi multjának varázsa is, mely ébren tartotta, fejlesztette a mindjobban kibontakozó nemzeti öntudatot. Itt van az új Lengyelország bölcsője, innen indult győzelmes útjára Pilsudszi vezetése alatt a lengyel légionisták kis csapata. Itt fejlődött és terebélyesedett a modern lengyel irodalom, művészet és tudomány friss fája, mialatt orosz földről kénytelenek voltak messze nyugatra vándorolni a nagy lengyel tehetségek, hogy békében és zavartalanul teremthessenek újabb kultúrkinccseket nemzetüknek és az emberiségnek. Sienkiewicz, Matejko Krakkó büszkeségei. A Nobel-díjas költő új babérokat gyűjtött nemzetének és feléje irányította a már-már fásulttá váló külföld rokonszenvét. A festőnek, ki magányába visszavonultan teremtett, minden alkotása a harsona szavaként hatott népére. A nemzet történetének kimagasló eseményeit festette meg Matejko; felváltva, egyszer a nagy mult dicsőséges, másszor annak szomorú és szégyenletes mozzanatait örököltette meg vásznán. Dante purgatóriumában a megtisztuló lelkek, hol a bűn elrettentő, hol pedig az erény követendő példáin okulnak. Így vezette keresztül Matejko is nemzetét a bűn és az erény tisztítóüzén.

A szabadságra vágyó nemzet életerejének legbőségesebb forrása azonban a krakói egyetem volt. A lengyel kultúrának ez az ősi otthona, melyet még Nagy Kázmér alapított és Hedvig királynő tett nagygyá, lengyel maradt a leg-szomorúbb időkben is és szakadatlanul hirdette a lengyel ígét. Ősi hajléka, egyben Krakkónak egyik legszebb műemléke: az olasz építési modorban készült udvarát Kopernikus, a nagy csillagász, szobra ékesíti. Emléktábla hirdeti itt, hogy a XV. és XVI. századokban az egyetemnek 4000 magyar hallgatója volt. Valóban, miután a pécsi, óbudai egyetemek megszűntek és később a Mátyás király által alapított pozsonyi egyetem is bezárta kapuit, a magyar ifjúság előzönlötte Krakót. Itt tanultak többek között Temesvári

Pelbárt, valamint Erdösi Szylveszter János és valószínűleg a magyar tudománynak és irodalomnak még több jeles művelője is. A magyar ifjúságnak külön otthona — Bursája — is volt Krakóban, amely 1541-ben oszlott fel, miután az egyetem, melynek hallgatóit a reformáció megtizedelte, vesztett jelentőségéből. Meghatottsággal szemléljük azonban még ma is a krakói Alma Mater könyvtárában az ott nyomtatásban megjelent gyönyörű magyar könyveket, melyeknek száma mintegy hatvanra tehető. Egybekapcsolódik a tudomány terén is a magyar és lengyel közös sors, melynek annyi megnyilatkozását, oly sok emlékét találjuk lépten-nyomon.

Krakóban az idegen uralomnak külső nyomai nem maradtak. Mintha az elvarázsolt királyleány módjára átaludta volna az ősváros a szomorú időket, hogy ott folytathassa életét, ahol azt 125 évvel előbb abbahagyta. A történelem holt betűje hangosabban szól itt a mai élet szavánál, noha a régi királyok székhelye is lüktető, fejlődő központja az új lengyel életnek. Képzeletünkben mégis középkori falai zárják körül ma is a várost és 56 templomát, melyeknek karsú tornyai úgy törnek az ég felé, mint megannyi fohász a lengyel jövőért.

Földrajzi fekvése Krakót is, akárcsak egész Lengyelországot, valamint Magyarországot, nyugat és kelet közé helyezte. Ennek ellenére, mintha itt találkozónának nyugat legnemesebb művészi törekvései, mintha két nagy folyó ömlenék itt össze, melyek egyike Franciaországban ered és Németországon keresztül idáig hozza a gótikát, — a másik Olaszország ajándékát, a renaissance művészetét szállítja a napsütéses délről észak hideg tájaira.

A gótika és a renaissance közös alkotása a Wawel. A Zsigmond-kápolna, Báthory síremléke, olasz művészek, Bartholomeo Berecci és Santi Gucci, olyan műremekei, amelyekhez hasonlót az Alpektől északra alig találunk. A Wawel székesegyháza egyben a lengyel királyok temetkezési helye is és amióta itt alussza örök álmát Pilsudszki marsall, zarándokló helye az egész lengyel népnek.

IDÉZZÜK FEL néhány közös emlékünket lengyel királyokkal :

Szemérmes Boleszláv lengyel fejedelem neje IV. Béla királyunk leánya, Kunigunda volt. A monda szerint mielőtt új hazájába útnak indult, imádkozva bedobta gyűrűjét a máramarosi sóbányába. Egy pásztorfiú találta azt meg. Ásni kezdtek ezen a helyen és reábukkantak a wielickai gazdag sóbányára. A monda költői megörökítése annak a ténynek, hogy Kunigunda Magyarországról magával hozott munkásokkal újra feltárta a tatároktól feldult bányát.

Közös királyunk, Nagy Lajos leánya, Hedvig érzelmei ellenére férjhez ment Jagelo litván fejedelemhez, mert az a házasság fejében megígérte, hogy pogány népével együtt áttér a keresztény hitre. Ez a házasság készítette elő Lengyelország és Litvánia egyesülését.

A magyar Báthory István Lengyelország egyik legdicőségesebb uralkodója volt, aki győzelmes hadjáratokban visszaszorította Rettenetes Iván orosz csapatait és ugyanakkor a vilnai egyetem alapításával nemzetének műveltségét is fejlesztette.

A közös mult, a századok óta szakadatlanul fennálló rokonérzés és a nagy történelmi személyiség iránt megnyilvánuló hódolat, táplálják a szeretetnek és tiszteletnek azokat az érzéseit, melyekkel a magyar nemzet a Wawel új halottját, a nagy lengyel marsallt, halála után is körülveszi.

Itt, a királýsírok között Sobieski, Kosciuszko és Poniatowski koporsóitól körülvéve nyugszik ő, az új Lengyelország megalkotója. Összekulcsolt keze felett kicsinyített másában a vilnai Madonnakép, melynek eredetije öröködik a nagy halott szíve felett, míg azt utolsó kívánságához híven, édesanya mellé temethetik.

A Wawel sötét sírboltja azonban csak a nagy honalapító földi maradványait zárhatta magába. Emlékét méltóan őrzi az a halom, amelyet Krakótól nem messze a sowineiczi erdők közepette az egész nemzet közös munkája összehord. Egy-egy talicskányi föld felhordásával hozzájárul ehhez minden lengyel, aki csak Krakóba utazhat. A felszabadult haza minden tájának földje alkotja ezt a halmot, amelyben ott van a mi országunk valamennyi vármegyéinek földje is. Külön magyar bizottság vitte magával ezt az ajándékot Krakóba, hogy így is kifejezést nyerjen a magyar nemzet testvéri érzése.

Ma még munkáskezek dolgoznak Sowinieczben. Nem sok hiányzik azonban már ahhoz, hogy készen álljon a halom, melyet ősi lengyel szokás szerint nemzete emel az új hon alapítójának, Pilsudszki Józsefnek, kinek halhatatlan lelke innen szárnyal, hogy seregszemlét tartson az övéi felett, a Kárpátoktól észak tengeréig és a nyugati végektől a vörösre mázolt határsorompóig.

ÁLDOTT, KI JÓ AZ ÚR NEVÉBEN.

*Áldott, ki jó az Úr nevében
hűs olajággal jobb kezében.*

*Szeretni vagytok és nem ölni,
összefogódzni, nem gyűlölni!*

*Áldott a láb, mely sáron, véren
keresztülgázol hófehéren.*

*Felfelé küszni, nem megállni,
nem lenni a sárban sárrá válni!*

*És fenn megáll az Élet ormán
hitet zengő próféta-formán.*

*Bitang, ki jóságot bitangol
s palotát épít könnyből, jajból!*

*Ő lesz a hős, az igaz ember
csordultig életszerelémmel.*

*Elég a gyász, a vér, a harcok,
keressétek az Isten-arcot!*

*Ő lesz a fáklya, jóreménység,
bibor tavasz, balzsam és szépség.*

*Az Ég ragyogjon minden szemben
muló szépségnél százszor szebben!*

*Ő lesz a száj, mely messze zengi:
Testvér az ember valamennyi!*

*... Áldott, ki jó az Úr nevében
hűs olajággal jobb kezében.*

*Áldott a száj, mely messze zengi:
Testvér az ember valamennyi!*

Vitnyédi Németh István.

TŰZ VAN!

Írta: Fertsek Ferenc.

HÁROM ÓRA felé eljött a kis unoka is, Andriska, apjostól, anyjostól. — Az este alig bírtam elaltatni — meséli a fiatalasszony. — Fel-felébredt, mind' csak azt kérdezgette: édesanyám, nincs még reggel? Mikor megyünk öregapámhoz?

Ülnek ketten egymás mellett, a pokróccal takart vaságyon, amire az öreg ráterítette még a kifordított subáját is. A gyerek ugyan inkább hevert, álmodó szemmel hasmánt nyúlik el rajta boldogan. Egyik keze a báránybőrt simogatja, a másik félkönyvéken, azzal a fejét támasztja.

A nagyapja képén, a ráncok alól mosoly búvik elő.

— Te, te! Úgy feksző itt, akár egy kisbojtár! — dörmögi. — Nézzétek mán — szól a szülőknek — tik is. No, nem?

Bólogatnak azok is.

— De nem tudom én ezt a pulyát városinak fölképzelni — tűnődik az öreg hangosan.

— Hogy értsük eztet, kedves apám — mozdul meg a veje a széken, ahol eddig ünnepélyesen, merev derékkal üldögélt. Mereven, tán az egyenruha miatt, a vasárnapra való egyenruha miatt, akibe illik rangosan viselkedni. Mert tűzoltó a városnál és most csendesesen örül, hogy ilyen jól jött ki máma a szabadnapjával.

— Hát csak úgy értsétek, hogy nem tudom mán ezt a gyermeket kalóznak, vagy tüzojtónak, vagy postásnak, sofőrnek, ijjesminek fölképzelni, mire megnő. Falura volna való szegényke, úgy nézem.

— Édesapám mindenkit sajnál, aki nem falun él — mosolyog a menyecske.

Nem felelt rá az öreg. Csak megkeményedett cseppet az arca. Aztán kiküldte a pillantását az ablakon túlra. Vagyis, hogy csak szerette volna kiküldeni. Szerette volna elküldeni valahová messzire. De azt se lehetett. Mert a messzenéző tekintete visszapattant a kőfalról, aminek nekiütközött. A kolostorbéli kőfalról. Mert kővárosban lakik ő immár, kőházak között, kő szalad a talpa alá is, ha járkál s annyi földet lát csak, amennyi belefér az ablakpárkányon üldögélő muskátlis meg bazsalikomos cserépbe. Éjszakára, igaz, jó pár méterrel emelkedik a kőházak fölé. Föntről skatulyának látszik a legnagyobbja is. Csakhogy éjszakára is kövek közé van zárva. Kő-toronyba. Mióta idekerült, a kolostorba, éjjeli toronyőrnek.

A lánya sejdíthetett valamit. Elibe állott az apja bútermelő gondolatainak. Másra akarta fordítani a beszédet.

— Egyék mán, édesapám! Ijjet tán csak mégsem sütnek a kedves nővérek? Mi vót máma az ebédje?

Az öreg csipegetett is a rózsapirosra sült herőkéből, nem is. Nem akarta kedvét szegni a lányának. A veje töltött a piros borból, ami az asztalon állott.

— Kóstolja meg no, kedves apám. Tudok egy korcsmát a Ferencvárosba, no, mondhatom, ojjan rendes bort mérnek ottan.

— Pesten nincsen jó bor — vágta ketté a szót az öreg. — Vizezik, meg tudjisten, mifénékkel pancsolják.

Igy aztán csakhamar belefulladt a szó a gyermekeibe.

Egy maradt már csak vigasztalódásra mostan: Andriska.

Óvele aztán eljátszogatott az öreg s valahogy eltelt a délután.

Félhatkor aztán megjelent a kedves nővér Hermina a portáról. Hozta a vacsorát Bedros bácsinak. Megpacskolta a gyerek szégyenkező, pufók pofácskáját.

— Mért nem mosod a szemed — azt mondja — kormos!

A gyerek mérges lesz.

— Nem kormos! Nem kormos! — kiáltja.

— Dehogynem! Hiszen olyan fekete, akár a szurok — mosolyog a kedves nővér.

A gyerek megretten kicsit, aztán feltalálja magát. Ujját a nővérré görbíti s kivágja:

— A magáé is kormos! A magáé is! Nem tudja?

Az édesanyja röstelkedik, apja nevet, öregapjától meg barackot kap a fejbűbjára.

Dejszen nem adja ez most azt a barackot aranyért! Csakhogy szerencse, még nem ismeri az aranyat.

— Öregapám — mondja búcsúzóra — gyövdő vasárnap el tetszik mesélni, hogy tesznek a fecskék a toronyba?

— De még a galambokat is elmesélem, ha meghallom anyádtul, hogy jó voltál.

S lehajol, a füléhez hajol a kis embernek, úgy súgja, titkosan:

— Bagoly is van ám ottan, te! Meg bőregér is!

Elnyílik a szája a gyereknek s eltágul a szeme is a gyönyörűségtől.

No, ez alig várja megint, hogy vasárnap legyen!

Bedros bácsi aztán a tiszta váltást, amit a lánya hozott, elteszi a ládába s az enivalót meg a bort is — azt a lőrét, no — elhelyezi az ablak közé. Aztán a kalicka elé áll, akiben Mátyás lakik. Fölszól a mátyásmadárnak:

— Vigyázz a házra! Főmék a toronba.

A madár riogat vagy kettőt. Tán felel neki.

Mert Pesten kutyát se lehet tartani, a süly esne belé ebbe az egész —

Ó, no! Klastrombéli ember létre még tán káromkodásra nyitná a száját. Vállára kanyarintja a subát, azután kilép a földszintes cellácskából a csupa kő klastromudvarba. Mellette, a gépészek lakásában ég a világ.

— Vannak odabe — gondolja.

Pár lépés a szűk udvar, azt megteszi s már be is fordul a folyosóra, amelyik a portára szolgál.

A portásnővér kiengedi. Az utcán találja magát. Csak pár lépés — de addig is szörnyen idegenkedik a tenger vasárnapi viháncoló népségtől.

— Kicsik lesztek tik nemsokára onnan föjjülről — gondolja.

Valami tízperc hiányzik még a hatból. Hat órákor ki van a Jaklics kollega úr szolgálati ideje. Addig föl lehet érkezni. Még gondolkodni is lehet, fujtatás közben.

Ez bizony nem az otthoni torony. Nem, nem az, korántsem! Abba — igaz — hamarébb lehetett fölérkezni, ha nyaktörőbb úton is. Ma is tudja még, behúnyt szemmel is tudja — melyik forduló volt, ahol mindég olyan nagyot reccsent a lépcső. Hát hiszen — a szűt nem lehet kitiltani a templombul se!

Itt kőbül van a lépcső. Jó széles, komótosan lehet lépkedni rajta, akárcsak egy bérházban. Jó is, hogy ilyen, hiszen megvan ez a torony — egészen biztosan megvan vagy tizenöt emelet.

Megáll az egyik fordulónál s a görcsös botjára támaszkodva, fujtat.

Az otthoni toronyban nem égett villanyvilág a fordulónál, mint itten. Ott tudta már az ember a járást behúnyt szemmel is. S ha nem tudta volna, mirevalók voltak a baglyok, akikkel ismerték egymást jól. Hunyorgó, zölden pisllákoló szemük mutatta: erre tarts, jótét lélek! A denevérek meg sem rebbentek a lépéseire. Hát még a sok vendégmadár, aki ott elhelyezkedett! Ismerős volt ő ott minddel!

Itt meg csak galamb fészkel. Azoknak is a fészket időnkint el kell pusztítania a kollégájával. Merthogy a galamb rongálós madár. Rongálja az épületeket. Vállatvon. Parancs — parancs. Legalább lesz galambtojás Andriskának.

— No — azt mondja, hogy fölért végre s koppint egyet a görcsös bottal — itt vónék, kollega úr. Meggyöttem. Van-e valami újság?

— Nincs semmi, Bedros bácsi. Hűvös van.

— Nyeszlett, városi fiatal — gondolta magában, ahogy végignéz a bebugyolált, gyapjúsálás, halinacsizmás alakon. Városi. Azért is mondja neki: kolléga úr.

— No, Isten véle, Bodros bácsi. Van-e valami kosztféle odalenn?

— Akad. Istennek ajánlom. Bor is van az ablakba. Magának való — dörmögi még utána, azután egyedül marad.

Ha nem akar hazudni, itt, az Úristen közelében, bizony megvallhatja, hogy az egész napnak ez a legszebb ideje az ő számára! Ez.

Ez a hűvös, tiszta levegő, ami beáramlik az ablaknyílásokon s amiből már mégiscsak lehet tisztességeset szippantani, nem mint a lentiből, abból a langyosból, émelygősből, amelyekben mindenféle szag akad, csak levegőszag nem.

S itt csend van. A motorberregés, túlkölés, villanyosok csengetése s az utca ezerféle zajból összetett lármája csa úgy hallik ide, mint távoli tücsökszó. A füst sem ér fel idáig, odalenn marad — gondolja gögösen. A feltörekvő füstgomoly megfordul, aztán alázatosan visszahull megint. Semmiféle gyárkémyénnek a füstje — ha még oly magas is az a kémény — nem tud feljutni idáig.

— Jó magos ez az én tornyom — gondolja elégtétellel.

Ha kitekint az ablaknyílásokon, irtózatoss messzeségben maga alatt apró fénypontokat lát. Azok ott házak. Azokban laknak. Eszenek, isznak, szeretnek, élnek és meghalnak. S tiszta időben — már feltéve, ha nappali őr lenne, úgy mint Jaklics kollega — elláthatna tán a nagyalföldre is. No, nem Szegedig, vagy Debrecenig; nem, addig nem. De tán Kecskeméti . . . Nagykörös felé . . . Az is elég lenne . . .

Jó innen kitekinteni, ahol semmi sem fogja fel és semmi sem löki vissza a pillantását.

Mint otthon, az otthoni toronyban, ahonnan három falu, tizen-négyszáz tanya felé lehetett ellátni. A szeme nekiszaladt a zöld mezőségeknek, erdőségeknek — usgyé — pillanatok alatt felszántotta. Jobbkézt volt Csengöd, háta megett Jánospuszta, balra Kisdorog, előtte meg Berény . . .

Tömör, mélyzengésű kongásra fordult vissza riadtan.

— No, fene — morogta. — Szen csak a Borbála. . .

Igen, hát. A Borbála szölt csak. A középszó kisharang. Amékkal félóránként csenditenek. Éjjel-nappal. Hogy a népek gondolatát a Magasságbélire fordítsák.

— Jól van, no, Borbála. Ölég vót.

Aztán odalép a szerkezethez s beállítja a következő félórára, ahogy az iméntre Jaklics kolléga állította be.

Sóhajt egyet.

Ezt se álmolta volna, hogy öbelöle még villanyos-harangozó lesz!

Hiába, nagyvárosban villanyra megy mán minden, még tán az emberek eszejárása is.

Feltekint, azután végig huzgálja a kezét a lelógó, karnyi vastag köteleken.

— Hiába, csak okos vót ám a fejedelemasszony, hogy nem dobálta ki azért a köteleket se. Ami biztos, biztos. A gép elromolhat. A villany is fölmondhatja a szolgálatot. A harangoknak akkor se muszáj némának lenni. Ott a kötél.

Leül a kőlcára. Lószörzsák van a kőlcán.

— Annak a nyavalys Jaklicsnek — gondolja.

Felnéz a magasba. A harangokra.

Az enyhe villanyfény a szerkezet számlapjára tapad inkább, oda, a magasba nem igen kúszik már. Talán ezért ásít olyan iszonyatosan a nagyharang öble. A szent Katalin-harangé. Ámbár a kidebbek se maradnak el. A Porciunkula például. Az is egészen meglehetőss.

Meglóditja a lábát, a lóca szélig. Azután végignyúlik a kőlócán. A subából pislog elő nyitott szemmel.

Hogy is volt csak?

Odahaza csak három harang volt, nem öt, mint itt. Gáspár, Menyhárt, Boldizsár. Először csak egy volt, az ő fiatalkorában, a Gáspár. Az volt az öregharang. Megvolt már talán a dédöregapja korában is. Aztán a püspök úr kegyes adományából felhúzták a Menyhártot is. No aztán a háborúba-holtakért összeadakozták a népek a csöngettyűt: a Boldizsárt.

Hát oszt úgy. Ő meg, hogy előregedett — de könnyen kimondják mán az emberre a mai világban, hogy előregedett! — szóval őt egy szép napon lehívták a toronybul — nem magának való mán a harangozás, Bedros bácsi! — lehívták, azt' megtették éjjeli őrnek.

Azért az is megjárta. Lelkiösméretesen ellátta ő ezt a hivatalát is, senki sem mondhat rá semmit.

Orrcimpái megtágulnak. Talán a hajnali harmatot, a koraőszi dér csípős lehelletét, vagy a falusi kiskertek illatát érzi most, mint annyiszor, kései vándorlása idején.

— Tizenkettőt ütötte már,

— Éjfél elmúlt, későre jár.

Tűzre, vízre vígyázzatok . . .

Bim-bam, bim-bam — Borbála megint megzendült.

Felállt, babrált kicsit a szerkezeten, meg visszadólt megint.

Még, hogy nem bírta már a harangozást! Ilyet! Most is meghúzná ezt a nagyharangot, ezt ni, itten! De meg ám! Olyan verset rángatna rajta, hogy összeszaladnának a pestiek!

Aztán az éjjeli őrségből is kimaradt egy szép napon. Köllött a hely a fiatalabbnak. De jól tette a képviselő úr, hogy megkönyörült rajta. Etel úgyis itt volt már akkor, férjnél, az se volt, aki őt meggyámolítsa.

— Tudja mit, öregem? Beszerzem magát a kolostorba, torony-örnek. Harangozni nem kell, magának való mesterség lesz. A nővérem ott a főnökasszony.

— Hát oszt így. Így került ő ide. Az Isten áldja meg a képviselő urat, hogy öregségére nem kell kegyelemkenyéren rágódnia.

Hogy a lányánál? Jó, jó. Tudja ő azt. Mégis csak más, ha azt a falat kenyeret csak a jó Istennek kell megköszönni.

Felállt, megint a szerkezethez lépett. Az órára pillantott.

— Fene pontos — gondolta, a harangra.

Járkált kicsit. Topogott ide-oda. Csak letről karcsú egy ilyen torony. Idefönn bizony jó tágas.

Kitekintett.

Mi a fene, mán hajnallik? Hogy lehet az? Nemrég ütötte az egy órát iszen! Igy múlik az idő?

Visszafordult.

Az órát nézte. A mutató kettőfelé vándorolt.

Az az idő, amikor legcsöndesebb a város. Egy és kettő között. Villamos alig jár. Egy-két kocsu suhan az utcán s nem szükséges, hogy túlköljön. A tejeskocsik se dőcögnek még. S a szemetes is most fordul tán még a másik oldalára csak. Az alvó város csöndesen piheg ilyenkor.

De hát akkor — hogy lehet? Igaz, hogy márciusban korábban pittymallik már.

Izgatottan topogott vissza, az ablakhoz. Jócskán kihajolt az ablaknyíláson. Cseppet se szédült. Szédülni ő odalenn szokott csak, a sokadalomban, a kavargásban, az oktanuln ide-oda futkározó népek közt.

Felhördült.

Abban az irányban, amerre fordult, körül rózsás volt az ég alja. — Ott, arra tűz van!

Megkapaszkodott a kőpárkányban, úgy figyelte, a vörös pir hogyan kúszik mind feljebb és feljebb a láthatáron. Csakugyan — éppen, mint mikor virrad.

No, nagy tűz lehet arrafelé, az már biztos.

Az a pirosság pedig egyre több és több sötétet falt az égbolttól.

— Odahaza — gondolta — mán ilyenkor rég szaladnának a népek!

S csöndes éjszakákon alvó házak apró ablakai alatt dobbanó léptekre emlékezett.

Ő meg trombitálna: tutú, tutú, tutú! S piros zászlót dugna ki a toronyablakból, arrafelé, abban az irányban, amerre a tűz van.

De hát itt, ebben a kő-városban, kőből vannak az emberek is, mán úgy látszik. Mert semmi, de semmi mozgolódást nem tapasztal ő innen, a magosbul, és segítségnek, a segíteni akarásnak még csak legkisebbke jelét se látja innen.

Igaz, messze lehet az a nagy tűz ide, tán azért.

Merre is lehet? Nem Pesten. Mán ez inkább csak Pest környékén lehet, úgy látszik. Erzsébeten, vagy...

Uram, Jézus, el ne hagyj!

Most látja csak, Kispesten ég! Kispest táján lángol a látóhatár!

Kegyelmes Szentatyám, segélj meg: Etelék is Kispesten laknak!

Etelék... Kis Andris... jaj.

A subájához kap. A botjához. Indulna. Egy percet nem maradhat itt! Neki most segítenie kell! Minden kéz kevés ilyenkor!

Ó, Istenem, Istenem, be meg tudod látogatni a szegény embert! Lám, a kisemberek városa ég most is. A szoba-konyhások élete pusztulóban, azoké, akik hárman fértek el eddig egyazon dunna alatt.

Felkapja a messzelátót — mert azt is tart nekik a zárda — felkapja, a keze reszket, az üveg homályos, nem lát tisztán, de azt azért mégis látja: Kispest, Kispest, Kispest!

Elfullad. A kezét tördeli. Mit tehet, mit tehetne ő itten? Imádkozzék?

Abban a pillanatban lassan, méltóságosan s pontosan, mint mindig — megszólal a Borbála.

Felhördül. Megvan! Ráfelelt a harang!

Sietve hányja le magáról a subát. A hú barát tehetetlenül csuklik össze a kőpadlón. Nem baj! Még félrébb is rugja, hogy útjába van.

Homlokán kidagadnak az erek. Pedig még várhatnának kicsit. Hiszen még csak most jön az igazi. Az arca tüzel s a szemében elszánt, vad lángok lobognak.

— Jézus-Uram, segélj meg!

A Katalin köteléhez ugrik. Lázasan, sietve óriás hurkot csavarint a kötélkigyóból. Azon átbujtatja a karját s két kezével minden erejéből megragadja a kötelet. Megrántja. A mázsányi harangnyelv meglődül. S a harang megszólal. Megfontoltan, súlyosan, komolyan.

Hogy a másik oldalhoz ütődik a nyelv, magával rántaná, felrántaná az embert is, aki kongatja. Csakhogy az öreg most megtalálta magát. Már nem reszket s a keze is csupán a szörnyű erőfeszítéstől remeg, hogy csomósan dagadnak ki rajta a megöregedett, összegubancolódott vérerek. Nyugodtan, tempósan, az egykori harangozómeister gyakorlott kézindításával akkurátusan kongatja az arravaló vereszetet:

— Tűz van, tűz van, tűz van!

Két mély hangjából az öreg harangnak az egyik mégis magosabban szól, kicsivel. Az, amelyik azt zúgja, hogy: tűz. Az olyan jajgatósan szól. A másik, amelyik ráfelel, hogy: van — az félelmetes és fenyegető.

Odalenn felnéznek a járókelők. Mi történt? Megbolondult a harangozó?

Az úttesten rendőr közeledik lassan, s a magosba csavarja a fejét.

Kocsik lassítanak, megállanak. Mi történhetett?

S a toronyból kísértetiesen, hátborzongatóan zúg alá a kétségbeesett segélykiáltás:

— Tűz van! Tűz van! Tűz van!

Odalenn a kolostorban Jaklics úr kétségbeesetten kelti a kapusnővért. A főtisztelendő főnöknő is megszakítás nélkül csönget már. A kapusnővér vacogva nyit ajtót a biztos úrnak.

Mindenki megzavarodik. Senki sem tudja, mi történt.

... Semmi különös nem történt pedig, emberek, nyugodjatok meg.

Odafenn egy ember hív benneteket, egy ember kiált segítségért csupán. A kötelességteljesítés s az egymáshoz-tartozás önt erőt elaggott karjába, ahogy — mint az emberi szolidaritás mártirja — őszén lobogó hajjal, erőlködéstől düledt szemmel elszántan döngeti a lelketeket a mártirharanggal:

— Emberek! Siessetek, segítsetek!

... Tűz van! Tűz van! Tűz van!

A KALEVALA JUBILEUMI MAGYARKIADÁSA.

Irta: Csekey István.

Az 1935. év február 28-án volt kerek száz esztendeje, hogy *Lönnrot Illés* letette a *Finn Irodalmi Társaság* asztalára sok évi gyűjtésének és szerkesztő-költői munkálkodásának eredményét, a *Kalevala* kéziratát. Még ugyanennek az 1835. évnek őszén nyomtatásban is megjelent az a mű, amely világeseményt jelentett az irodalom terén. Szinte elképzelhetetlennek látszott, hogy a szellem fényes századában, a tizenkilencedikben, egyszerre nagy népeposz keletkezzék, amely vetekszik az *Iliasszal*, az *Odisszeával*, a *Mahabharatával* és a *Nibelunglieddel*. Nyilvánvaló, hogy a *Kalevala* a szenzáció erejével hatott a világirodalomban. A finn népet egyszerre kiemelte az ismeretlenség homályából. Egyenesen a világ érdeklődésének homlokterébe állította azt a népet, amely ősi multjában gondolat- és érzésvilágát a költészet örökszép formáiban tudta megőrizni. Most, hogy a *Kalevala* megjelenésének százéves évfordulója tért vissza, újból az egész művelt világ annak irodalmi méltatásától hangos. Nem csoda, hiszen eddig huszonöt idegen nyelvre fordították le és nyolc új átültetése most van folyamatban. Körülötte egész könyvtárra menő irodalom keletkezett.

Az 1935. évet bátran lehet Finnországban a *Kalevala* esztendejének nyilvánítani. A *Kalevala-Társaság* (*Kalevalaseura*) már az év elején szétküldözte francia nyelvű meghívóit az irodalom barátainak a február 28-án kezdődő *Kalevala-ünnep*ekre. Ezek *Suomi* fővárosában, *Helsinki*ben zajlottak le. Itt rendezték a *Kalevala-kiállítást*, az *Akseli Gallen-Kallela-émlékkiállítást* és a centenáris emlékünnepelet. A világ minden részéből jelentek meg ezen az ünnepségen képviselők. Az ünnepélyek betetőzése azonban az a jubileumi dalosünnepély volt, amelyet ez év júniusának 29. és 30. napján *Sortavalában*, *Kelet-Karjalának* ebben a romantikus fekvésű városkájában rendeztek. Bizonyára szimbolikusan esett a választás a *Ladoga-tó partjának* erre a kies helyére, a finn *Erdélynek* a fővárosára. *Lönnrot* és társai ugyanis éppen *Karjalában* végezték a *Kalevala* runói gyűjtésének munkáját a leg sikeresebben. Minőségileg is és mennyiségileg is a legjobb eredménnyel. De talán más szempontok is közrejátszhattak a választásnál. A finneknek *Karjala* (*Karélia*) a *Trianonjuk*. *Hátsó-Karjalát* a szovjet még mindig hatalmában tartja. Semmiképpen sem akar lemondani róla a *Murman-vasút* miatt, amely az ország belsejét összeköti *Murmanszkkal*, az *Északi Jeges-tenger* eme forgalmas és jégmentes kikötőjével. Az orosz bolsevik módszer azonban lassankint úgy oldja meg a *karjalai kérdést*, hogy elhurcolja e derék finn nép utolsó hírmondóját is *Szibériába* és helyükbe oroszokat telepít.

Sortavalának a természetől felékesített amphitheatrumban folyt le a jubileumi *Kalevala-ünnepély*. Ötezer énekes működött közre nemzeti viseletben. A tribünökön pedig húszezer hallgató helyezkedett el a négyezer lakosú kis városban. A nemzetközi közönség előtt csak a két rokonnemzet, az észti és a magyar, részesült külön megtiszteltetésben. Himnuszaik hangja mellett vonták fel az árbócokra az észti és a magyar trikolort. Életem egyik

felejthetetlen élménye marad, amint rövid magyar és finn beszéd kíséretében Magyarország üdvözetét tolmácsolhattam és átadhattam a *La Fontaine Irodalmi Társaság* nevében Sortavala város könyvtára részére a Kalevala magyar jubileumi kiadását. Felmutattam a szónoki emelvényről a hatalmas embertömegnek a magyar díszkiadás pompás színes címlapját, amit tomboló orkán fogadott a különben nehezen lelkesülő finn közönség részéről. Nem volt még egy másik nemzet, amelyik hasonló nagyértékű ajándékot küldött volna Finnországra a Kalevala centenáriumára.

* * *

A Kalevala a finnek nemzeti hőskölteménye. Olyan népeposz, amelyet századokon át csak a szájhagyomány őrzött meg. A szétszórt töredékeket azután *Lönnrot* (ejtsd: Lönnrut) fedezte fel, gyűjtötte össze és illesztette egybe egységes egésszé. A finnek Homérosza (1802—1884) egy szegény falusi szabómesternek volt a fia. Svéd nevét nagyatyja az akkori szokáshoz híven, a finn helynévből *Vahter'-oja*, «Jávorpatak» képezte. 1833-ban Kajaaniban lett körorvos, 1853-tól 1862-ig pedig a helsinki egyetemen a finn nyelv és irodalom professzora volt. 1828 óta több gyűjtőutat tett Finnországban, a Lappföldön, Ingermanlandban és Karjalában. Térképen nem is található falvakban, tanyákon és pusztaságokban, tavak, zombékok és őserdők kunyhóiban kereste fel az öreg «sámánokat», akik még el tudták neki mondani és dalolni az ősrégi runókat. Tíz hosszú és nélkülözésekkel teli gyűjtőútja után kiadta ezeket a nép ajkáról ellesett, gazdátlan strófákat. Így jelent meg 1835-ben a *Kalevala taikka vanhoja Karjalan runoja Suomen kansan muinosista ajoista* (Kalevala vagyis Karjala régi énekei a finn nép ősi idejéből). Ez az első kiadás nem kevesebb, mint 12.078 sort tartalmazott 32 runóban. 1849-ben a második kiadásban 50 ének lett belőle, 22.795 sorral.

Érdekes, hogy a Kalevalának a címe és a főtárgya, a *sampo*, amiért a küzdelem az eposzban folyik, hosszú ideig ismeretlen volt. A Kalevala címet ugyan *Lönnrot* adta a hőskölteménynek. *Kaleva*, *Kalev*, *Kalevi* egy földrajzilag és időbelileg határolt hősi név volt, történelmi jelentéssel. Már ősi finn epikai és lakodalmi versekben igen gyakori. *Ahlqvist* és *Setälä* a litván *kalvis*, «kovács» szóra vezették vissza. *Kalevala*, «Hősök hona». Ugyanis a *-la* és *-lä* helyet, lakást jelentő képző. (*Karjala* «Nyájország», *Pohjola* «Észak hona»). Az eposz tárgya most már a Kalevala és Pohjola népei, a finnek és a lappok közt dúló ellenségeskedésen épül fel. Főmotívuma a leányszerzés. Főhősei Väinämöinen, a varázslatos erejű énekes, a *kantele*, a finn citera, felfalálója. Aztán Ilmarinen, aki az égboltot és a *sampo* nevű csodamalmot kovácsolta. Végül a csélcsep, szoknyavadász Lemminkäinen. A főcselekményen kívül az egyik epizód ököre fonódik az Aino-monda alakjában, a másik pedig a tragikus sorsú Kullervo, a finn Hamlet, alakja köré.

Legérdekesítőbb a csodamalom, a *sampo* kérdése. Hogy mi ez a *sampo*, arra sem az énekesek, sem a magyarázók nem tudtak feleletet adni. Így idővel vagy félszáz magyarázata támadt. Malom, hajó, zeneszerszám, fedő, a haza jelképe, térkép, a gazdagság forrása, sámándob, templom, szivárvány, szentkép és így tovább. Nagy nehézséget okozott az az ellentét, amely a *sampo* anyaga és működése közt megnyilvánul. Louhi, Észak úrasszonya, akinek lányáért, Észak Szüzéért vetélkednek a hősök, ezt mondja Väinämöinennek:

«Am ha nékem szampót ácsolsz,
Tarkatelőst, ha kovácsolsz,
Hattyú tolla tetejéből,
Egy meddő tehén tejéből,
Árpszemből, egyellenből,
Bugabárányka-pehelyből,
Felajánlom saját lányom,
Dijadul a szüzet szánom.»

(VII. ének. 311—318. sor.)

Másfelől pedig a tarkatetős sampo öröl. Ezüstöt a hullámokra, sót a tengerbe és pénzt, boldogságot, jólétet a világra. *Setälä* azonban kimutatta, hogy a sampo a világoszlop, a körülötte keringő csillagos éggel. A Kalevalának ezt a helyét: «Tudsz-e szampót kovácsolni, Tarka tetőt építeni?» — így adhatjuk vissza a mai nyelven: «Tudsz-e sarkscsillagot kovácsolni, fel tudod-e cifrázni az eget csillagokkal?» Így aztán érthetővé válik, hogy miért függ a szántás, a vetés és minden termés a sampótól. Hiszen a világoszloptól függ az életnek úgyszólván minden nyilvánulása: a nap és hold járása, az évszakok váltakozása, a meleg és hideg eloszlása stb.

* * *

Felbecsülhetetlen kincse a Kalevala elsősorban a finneknek, azután az egész világirodalomnak, de külön a magyarságnak is.

A finnek egész nemzeti megújodása, irodalma, tudománya, művészete és társadalmi élete belőle merített táplálékot. Költői értéke akkor is volna a Kalevalának, ha mithikus, sámáni vagy tisztán fantasztikus néphagyományokból volna összeállítva. Azonban sokkal nagyobb nemzeti és egyúttal általános emberi jelentőséget nyer azzal, hogy jórészen történelmi verseket tartalmaz, amelyek a finnek hősi korszakát tükrözik vissza. *Lönnrot* gondolata a finn hősköltészet történelmi valóságáról a nemzeti öntudatnak első megnyilvánulása volt. Kezde 1809-re vezethető vissza, amikor a hat évszázados svéd uralom után a finn nép Oroszországgal perszonális unióba került és I. Sándor cár belső önkormányzatot adott az országnak. A finn nemzetnek ez az önmagára eszmélése volt az a szikla, amelyen minden hatalmi törekvés hajótörést szenvedett. És a Kalevala ősrúnóival ébren tartott nemzeti öntudat adott erőt a finn népnek ahhoz a hősi küzdelemhez is, amellyel 1917-ben önálló államiságát kivívta.

Az egyetemes világirodalomra nézve az a Kalevalának a jelentősége, hogy a világ valamennyi naiv népeposza között a Kalevala a leghitelesebben népies eredetű. Igen kevés sora van, amelyet *Lönnrot* a szerkezet kedvéért maga illesztett bele. Ezt feljegyzéseiből tudjuk. Népeposz abban az értelemben is, hogy a finn népelet pompás rajzát adja. Hősei sem nem istenek, sem nem emberek, hanem igazi hőroszok. Csak a nevük származik egy-egy régi pogány istenségtől, akiket a nép emberi vonásokkal ruházott fel. Ezek az emberi tulajdonságokat felfokozva valóságos hatalmas lények voltaképpen a finn nép egy-egy tipikus tagját jelenítik meg. «Főhősében, Väinämöinenben — írja *Julius Krohn* — a finn nép saját jellemének arról az oldaláról akart képet alkotni, melyről ő maga legtöbbet tartott. Meg van benne személyesítve a finn nép mély gondolkozása és költőisége, a szellemi törekvések iránt érzett vágya és bizalma a szellem erejében.» Mégis voltak, akik a Kalevala népeposz-

jelleget tagadták. Így *Comparetti* szerint történelmi alap nélkül szűkölködő mithikus eposz. Nincs kimagasló főhőse. Anyaga mozaikszerűen van egybeillesztve. Nem egységes népköltemény, mert minden verse egyéni alkotás. *Wiklund* szerint pedig nem népeposz, hanem csak «lárd folkdikt», tudós népköltemény. *Lönnrot* nem volt népköltő, mert tudatosan és mesterkelten vitte végebe az összeállításkor a változtatásokat. Bizonyos, hogy a Kalevala nem a pogánykorból származó, egységes népeposz, amely aztán darabokra esett szét, míg később *Lönnrot* egyes darabjait felfedezve, ismét teljes egészébe illesztette azokat egybe. Az is bizonyos, hogy a Kalevala tárgya nem ősrégi, keleti, hanem sokkal inkább északeurópai eredetű. Az énekek javarésze a terjedő kereszténység első korszakában keletkezhetett. De mégis sok maradt meg benne a régi pogányvilágból, mert az újat összeolvasztották azzal, amit ősi hazájukból magukkal hoztak. A kezdet és a vég, a világ és a halál rejtélye, az emberek üdvét és vesztét kezükben tartó felsőbb hatalmokról szóló felfogás tudományos elméletek híján ebben a korban költészeté vált. Különösen a karjalaiak száján, akik mesterei voltak a dalolásnak.

Nekünk magyaroknak ezenfelül a Kalevala felette azért becses, mert nem maradt népies eposz ránk. Szinte csodálatos, hogy a romantika világjáró korszakában csaknem egyidőben támad fel a két testvérnép egy-egy nagy fiában a gondolat, hogy nemzetük ősi hagyományait eposzban örökítsék meg. De a finn *Lönnrot* szerencsésebb volt, mint a magyar *Vörösmarty*. Neki bőven buzogott a forrás. A finn nép ajkán még éltek az ősi runók. Csak ki kellett a hasonlókból a legjobbakat választani és össze kellett azokat illeszteni. Mennyivel nehezebb dolga volt *Vörösmartynak*. Neki a képzelet erejével, költői fikcióval kellett benépesítenie a magyar Olympust. Emellett verselésének formája is idegen. De új volt költői nyelve és fantasztikus mitológiája. Pedig mindkettőjüknek a célja megegyezett. A nemzeti mitológián át az ősi dicsőség felelevenítése s ennek segítségével a nemzeti művelődés megteremtése.

A Kalevala tartalmában szinte nem is egyedül finn, hanem valami közös, ősi finnugor szellem és világ elevenül meg. Az a történelmi folyamat, amelyen a magyarság is keresztülment, amikor őspogányságából belépett a keresztény kultúrközösségbe. A Koppányok e hatalmas lázadásának és küzdelmének korából nálunk nem maradtak fenn költői néphagyományok. A mi népköltésünk már egészen az új hitnek a visszhangja. Mintha a Kalevala runóiban az ősmagyarság lelkének morajlása zúgna felénk. «*Arany János*, aki egy életen át hiába kereste pogánykori költészetünk nyomait, meglelhette volna benne mindazt, amit a kereszténység tűzzel-vassal kiirtott, ázsiai hagyományainkat, hitregiéinket, a regősénekek és a virágénekek egész lelkiségét.» Igaza van ebben *Kosztolányinak*, aki bevezetést írt *Vtkár Béla* «Magyarázatok a Kalevalához» című művéhez. Csak egyben nincs igaza. Amikor ázsiai hagyományainkról beszél. Nem veszi észre, hogy önmagával milyen ellenmondásba kerül. Még néhány sorral föltebb idézi *Léouzon le Duc*, a Kalevala francia felfedezőjének megállapítását, hogy miért késett a magyar Kalevala-fordítás. Szerinte a magyarok a finn nemzetet bukkott nemzetnek tekintették s a török mellett törtek lázdsát. «Pironkodó szomorúsággal olvassuk ezeket a sorokat s — valljuk be — (írja *Kosztolányi*) önvádat is érzünk. A tudomány azóta kétségtelenül beigazolta, hogy nyelvben, vérben, lélekben egytestvér velünk Suomi népe. Nemzeti büszkeségünknek pedig semmi se hizeleghet jobban, minthogy gyökereink a Kalevala televényébe nyúlnak vissza.» Ámde a tudomány azt is beigazolta, hogy a finnugor őshaza az Ural innenső oldalán terült

el és hogy a finnég és a magyarság sohasem járt Ázsiában. Aztán a világ valamennyi tudósa megegyezik abban, hogy a Kalevalában nincs semmi ázsiai, sőt még keleti elem se, hanem az tisztán az északi kultúrközösség eszmeköréből táplálkozott.

Végül felbecsülhetetlen kincse a Kalevala a magyarságnak azért is, mert hangja, versformája és szerkezete annyira hasonló a mi népköltészetünkéhez, hogy szinte az elődjét érezhetjük benne.

A Kalevala versformája az úgynevezett *runometrum*. A verssorok nyolctagú, rím nélküli, alliterációval és parallelizmussal egybekötött trochaeusok. Strófákra oszlás nélkül folytatódnak. A sor voltaképpen négy verslábból és minden versláb két szótagból áll, amelyek elseje hosszú, vagy ha rövid, legalább verstanilag súlyos, másika azonban feltétlenül rövid. A szabálytól néha vannak eltérések is. A verselésnek ez a formája teljesen megegyezik a magyar népköltészet szellemével. Ha pedig még hozzátesszük, hogy a finn népköltészet mértéke legalább is az úgynevezett ős-finn korszakból származik, tehát az időszámításunkat megelőző és közvetlenül követő korból, akkor egész bátran következtethetünk arra, hogy ettől a verseléstől nem igen térhetett el az ősmagyarok költői formája sem. A régi finn versmértéket már *Andreas Buraeus* svéd földrajztudós *Orbis arctoi descriptio* (1631) című művében nyolcszótagúnak és rímnélkülinek mondja, amely a rím helyett két vagy három szónak hasonló hangzóval való kezdését (alliteráció) követeli. Mindinkább azt is megállapították, hogy a Kalevala runómetrumának szabályai úgy keletkeztek, hogy a nyolcszótagú, tisztán szótagszámító, alliterációt és parallelizmust feltüntető közös finnugor verselési mód a balti érintkezések során, főleg idegen (lett) hatás alatt időmértékessé vált. Ugyanezt állapíthatjuk meg a magyar ősi verselési formára nézve is. Az eredeti finnugor verssor tehát nyolcas sor volt, időmérték nélkül. Ez volt népeink költészetének közös versalakja. Mint ilyen nem két, hanem négy ütemre oszlott, még pedig trochaeusi ütemekre. A nyolcas sornak négyszótagú ütemekre oszlása már későbbi keletű. A betűrímek hivatása kezdetben erősítés volt. Később kezdetrímme, vagy valóságos előrímme fejlődött. Ugyanis nem szorítkozott arra, hogy csupán a szó kezdetén lévő mássalhangzók azonosak legyenek. A követelmény addig ment, hogy három alliteráló szó közül kettőben a mássalhangzó is és legalább a rája következő magánhangzó is megegyezzen. *Vikár Béla* azt is hangsúlyozza, hogy ilyen művészi betűrímet sem a germán népköltés, sem a világnak semmi más népköltése nem ismer. Kivételek a finn és a magyar népköltészet, különösen a Kalevala runói és a székely népballadák. «Valószínűnek tartom — írja *Vikár* — hogy az ősi magyar s általában finn-ugor elbeszélő versalak teljesen azonos volt a *Kalevaláéval* és belőle alakult nálunk olyanná, amilyennek ma legrégebb költői maradványaink- s a székely balladákából ismerjük.» (Budapesti Szemle LXII. k., 1890, 171. l.)

* * *

Bár *Lönnrot* műve már 1835-ben töredékes, majd 1849-ben teljes alakjában megjelent, hamarosan pedig *Schiefner* fordításában 1852-ben német nyelven is kiadták, nálunk először 1871-ben látott napvilágot *Barna Ferdinánd* fordításában és a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában. Bár a fordítás sok kívánni valót hagyott hátra, mert az átültető az eredeti szöveghez a költőiség rovására túlságosan ragaszkodott és csak korlátozva élt a rimmel, a kiadás mégis hamarosan elfogyott. Félzségségei folytán

a humoristák el is nevezték *Barnavalának*. Két évtized mulva néhány részlet-fordítás jelent meg *Vikár Béla* avatott tollából. Majd 1909-ben a magyar tudományos és irodalmi világ nagy szenzációjaként hagyta el a sajtót *Vikár Béla* Kalevalája a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában, bevezetéssel és szójegyzékkel. Ez már nem is műfordítás volt, hanem valóságos átköltés. Sokak szerint különb, mint az eredeti. *Paasonen*, a Kalevalának egyik lelkes finn kutatója, azt mondotta, hogy belőle vissza lehetne állítani a finn szöveget, ha az véletlenül megsemmisülne. Hogy a magyar társadalom *Vikár* remekbe szabott költői munkáját mily nagy méltánnyal fogadta, annak bizonyítéka, hogy munkájából már évek óta hírmondó sem kapható. Így merült fel az új kiadás szüksége és látott napvilágot 1935 tavaszán a Kalevala centenáriuma *Vikár* művének új, pompás köntöst viselő kiadása.

A testes kötet bibliográfiai adatai a következők. *Kalevala a finnek nemzeti hőskölteménye*. A finn eredetiből fordította és a summázó versikéket írta: *Vikár Béla*. A. *Gallen-Kallela* képeivel. Második jubileumi kiadás. Budapest, 1935. 4 levél és 333 nagyoktáv alakú lap. Sajtó alá rendezte: *Faragó József* magister, budapesti középiskolai tanár, aki egyetemi tanulmányait Helsinkiben végezte el. *Akseli Gallen-Kallela* mesteri illusztrációit fia, *Jorma Gallen-Kallela* engedte át az 1932. évi finn díszkiadásból, sőt a sajtó alá rendezés ellenőrzését is végezte és maga is hozzájárult a könyv díszítéséhez. A nyomdai munkát a váci ferencesek Kapisztrán-nyomdája oldotta meg olyan ízléssel és szakértelemmel, hogy méltán becsületére válik a magyar bibliofilának. A könyvet a szerző a nemrég elhunyt nagy magyar barát finn tudós, *E. N. Setälä* emlékének szentelte. Hasonló alakban jelentek meg ugyanott a *Magyarázatok a Kalevalához* 122 lapon. Mindkét kötet a *La Fontaine Irodalmi Társaság* kiadását dicséri, melynek *Vikár Béla* az életrehívója, lelke és elnöke. A tetemes áldozatot kívánó kiadás csak úgy vált lehetővé, hogy *Talas*, *Setälä* és *Procopé* finn miniszterek hathatós közbenjárására a *Finn Papirosgyárak Egyesülete* ajándékba adta a könyv papirosát, amelynek azonban még a Magyarországra való szállítása is nagy összeget emésztett fel. *Hóman Bálint* magyar kultuszminiszter pedig itthon részesítette a nagyszabású munkát erkölcsi és anyagi támogatásban.

Vikár Béla mint *Budenz József*nek, összehasonlító nyelvtudományunk megalapítójának tanítványa, már húszéves kora óta foglalkozott a finn nyelvvel. Az ő biztatására fogott hozzá a Kalevala átköltéséhez. *Vikár* azonban nem az íróasztalnál látott neki ennek a munkának, hanem kiutazott az ezer tó országába. Kevés pénzzel, de mindig a maga költségén, elindult *Lönnrot Illés* nyomdokain. Feltámadt benne *Kőrösi-Csoma Sándor* és *Reguly Antal* nemes kutató szenvedélye. És évtizedek multak el, amíg elkészült a nagy mű. Szerencséje volt a magyar irodalomnak, hogy egy *Vikár Bélája* akadt, akiben találkozott a költő, a tudós, a fölfedező, a gyűjtő és a szenvedélyes kutató. *Vikár* olyan munkát végzett, amilyent helyette senki nem végezhetett volna el. Az ilyen alkotás az igazi nyereség az emberiség számára. Az ő átfogó költői lelke megérezte, hogy a magyarság lelki ősrendetegét úgy tudja csak felérteni, hogyha leszáll a komor fenyők és a fehér hancsú nyír hazájában, a finn tavak mélyén, a testvérnemzet rejtett lelkiségébe. De neki még ez sem volt elég. Amikor újraköltötte a finn runókat, felolvasta azokat kenesei parasztoknak. Betanultatta velük és feljegyezte azokat az önkénytelen változtatásokat, amelyeket azok recitálás közben a szavakon és az ütemben tettek.

Setälä már huszonöt évvel ezelőtt megállapította, hogy *Vikár* fordítása a legsikerültebb az eddigi Kalevala-átültetések között. Hogy is ne, amikor virtuózítás számba menő hűséggel követi az eredetit szóban és szellemben. A két rokonyelv művésziesen csengett össze. A gondolatritmusok, az allitérációk, az ereszkedő sorok mind-mind olyan egyezőségek, amelyek csak a rokonyelvekben találhatók fel. Hisz csak természetes volt, hogy ahol a hangsúly mindig az első szótagra esik, ott a szókezdő rímeknek van az a szerepe, ami az indogermán nyelvekben a szóvégi rímeknek. *Vikár* néha szinte betűszerint adta vissza ezeket a szókezdő rímeket.

*Ljökämme käsi kätehen,
Sormet sormien lomahan.*

*Kéz a kézbe, kössünk öszve,
Ujjat ujjal egybefűzve.*

(Előhang 21—22. sor.)

Roppant szerencsés kézzel értékesítette *Vikár* évtizedes népköltési gyűjtésének eredményeit. Különösen a székely nép nyelvkincseit használta fel. Nem hiába lehet a székelységet a finn karjalaiakhoz hasonlítani. Még a lelkiségükben és a nyelvkincsükben is van valami hasonló. *Vikár* egyre tökéletesedő népköltési gyűjteményének eredményeit arra használta fel, hogy fordításán folytonosan javítson. Ime itt a Kalevala első tíz sora :

Barna fordításában :

*Mieleni minu tekevi,
Aivoni ajattelevi
Lähteäni laulamahan,
Saa'ani sanalemahan,
Sukuvirttä suoltamahan,
Lajivirttä laulamahan;
Sanat suussani sulavat,
Puhē'et putoeleval,
Kielelleni kerkiävät,
Hampahilleni hajoovat.*

*Hajt a lélek, nagy a kedvem,
Gondolatom unszol engem,
Fognom dalhoz, énekléshez,
Kezdenem a regéléshez,
Hadak sorát levezetnem,
Nemzetségdalt énekelnem;
Számban a szók olvadoznak,
A mondatok omladoznak,
Nyelvem hegyén hullámzanak,
Fogaim közt rést keresnek.*

Vikár 1890-i fordítása
(Budapesti Szemle 184. I.):

*Magas kedvem kerekedik,
Gondolatom gerjedezik,
Dalra únszol únhatatlan,
Nótázásra nógat nagyban,
Nemzetségi nótára hi,
Fajok felől dalt mondani.
Számban a szók olvadoznak,
Hő beszédek hulladoznak,
Nyelvem köré kanyarodnak,
Fogaim közt kavarognak.*

Vikár 1909-i fordítása :

*Mostan kedvem kerekedik,
Elmém azon töprenkedik,
Hogy im dalra kéne kelni,
Ideje volna énekelni,
Nemek nótáit dudolni,
Fajok énekeit fűjni;
Szavaim szétolvadnak számban,
Beszédim buzognak bátran,
Nyelvemre sietnek sűrűn,
Fogaimra folynak folyton.*

Vikár a javítást és tökéletesítést a mostani új kiadásban is tovább eszközölte. Így az idézet két utolsó sorát eképpen módosította :

*Nyelvemre sűrűn sietnek,
Fogaimra folyton folynak.*

Ha a fent közölt szövegeket egybevetjük, akkor nyomban megállapíthatjuk, hogy a finn szöveg tele van kezdőrímmel. A finnben azonban csak tizenegy mássalhangzóval kezdődhetik szó, minek folytán könnyű ugyanazzal a mássalhangzóval kezdődő szót találni. Mennyivel nehezebb volt azonban a magyarban alliteráló szavakat összeválogatni. Micsoda ritmikai készség kellett hozzá, hogy mégis sikerült. Míg *Barna* fordításából úgyszólván teljesen hiányzik a szókezdő és a betűrím, addig *Vikár* újraköltése valósággal túlszárnyalja az eredetét. Ha a kalevalai verssor legalább két mássalvagy magánhangzós betűrímét a magyarban nem lehetett visszaadni, akkor könnyebb végrímmel pótolta. *Vikár* fordításának éppen az a különlegessége, hogy a betű- és végrímet egyesíti. A finn szövegben nincsenek végrímek, hanem csak annak kezdetleges pótlói, ragok vagy képzők ismétlései, miként az első helyen idézett két sor végződéséből is kitűnik. Ezt a kezdetrímmé fejlett alliterációt azonban már az ősmagyar énekekben is megtaláljuk, ami szintén amellet szól, hogy az alliteráció már a közös finnugor korszak verselési eszközeihez tartozott. Itt van például az *Emlékezzünk régiekről*, amelyben már *Arany János* ihletett pillantással ősi népköltészetünk hagyományaira ismert.

K e l e m földén (a Dunán) e l k e l é n e k,
A z c s e k é n ö k c s e k é n e k,
A z T e t e m b e n (e l-) f e l t e t é n e k,
É r d e n s o k a t ö k é r t é n e k.
S z á z h a l o m n á l m e g s z á l l á n a k.

Csupa kezdőrímmé fejlett betűrím. És maga *Vikár* figyelmeztet, hogyha a «feltetének» elől az értelmetlenül odacsúszott «e» igekötőt a «csekének» elé tesszük, akkor megkapjuk a runómetrumot azzal a különbséggel, hogy a magyar versben már a cezura jelenléte érezhető. A finn verselésnek ellenben leglényegesebb ritmikai sajátága a szóhangsúly és az ütem lüktetőerejének elválása, majd együtt pendülése. *Vikár* ezt is tudta sokszor utánozni anélkül, hogy erőszakot tett volna a magyar verselésen. Éppen népköltési tanulmányai során arra is rájött, hogy az ősi magyar nyolcas sem ragaszkodott mindig a sorközép cezurájához.

Amilyen nagy mestere *Vikár* a verselésnek, ép olyan egyedülálló volt a Kalevala nyelvének megteremtésében. Mert ez volt a legnehezebb kérdés, hogy milyen nyelven szólaltassa meg az ősi hőskölteményt. A modern nyelv vagy a műköltészet már eleve nem jöhetett számba. A krónikák vagy a *Halotti Beszéd* nyelvén úgy kongott volna, mintha valóban kriptából szólottak volna hozzánk. *Vikár* hihetetlen leleményességgel úgy segített magán, hogy megtartotta modern nyelvünket, de azt átszötte a leggyönyörűbb tájszavakkal, sőt fölelevenített kódexeinkből néhány régen kihalt szavunkat, végül maga is kovácsolt új szavakat. Lehet, hogy ezek nem követik mindig nyelvészeink derékba tört szófejtéseinek szabályait. *Vikár* azonban jóval több, mint nyelvész. Ő költő, még pedig a javából. Az ősi kobzosok, regősök, igricek, sőt folklorisztikai tudásánál fogva a sámánok utódja. *Vikár* a magyar Kalevalába beleköltötte nyelvünknek egész bűbáját. Ebben a varázslatos nyelvben benne van a magyar költészet egész szókinccse. Találóan írja róla *Kosztolányi*: «Nemlétező nyelv ez, de ízig-vérig magyar s amellet homályos ősiségét érezteti nyelvünk ismeretlen multjának, azt a káprázatot keltve,

hogy csak így költhették volna a mi Kalevalánkat, ha az el nem pusztul valahol Ázsia? fönnskjain».

Vikár Béla Kalevalája olyan nemzeti kincsünk, amelyen fel kell növekednie az ifjúságnak és amelynek nem szabad hiányoznia egyetlen magyar házból sem. A Kalevala valósággal elvesztett ősi örökünkbe helyez vissza bennünket. Nemzetünk lelke ünnepel benne.

A BÁNAT DICSÉRETE.

Ó, emberek, kik nagy malomkövek közt
megvékonyult szívvel éltek, s kába vággyal
vadásszátok a duzzadt, kincses bőség,
s a hangos vígság papagáj-csodáját,
most itthagynom kolduskomédiátok.

És mint a csöndes szikra, mely a mozdony
nagy, bömbölő, bolond kazánján éledt,
most elröpülök hűvös, esti titkok,
halott mezők félős, sötét szívére . . .

Itt csend van és sötét van. Messze, messze
pirosramart, vágyó szemekkel nézi
az éjszakát hajszolt urunk, a Vígság.

A földek álma mély. A barna rétek
meredten nyujtóznak, mint néma holtak.

Sötét köpenybe állnak őrt az erdők,
s fehér nyírfák kísértet-árnya lebben . . .

— És zsongó, kedves, nagy, szelid folyóként
simul fölém üzött szolgánk, a Bánat.

Bársony-vizén a könnyek gyöngye reszket,
gördíti hullott percek lágy homokját,

s a partról száz akácfa hinti, hinti
fehér szirmát a csillogó habokra . . .

Ó, mély, meleg kutak fakadnak bennem,
tiszták és busak, mint az esti harmat.

Ó, sírni kell most, s mirtuságot törni
dermedt és néma, idegen sírokról ;

és átölelni száz titokgöröngyöt,
amik közt bolladozva, félve élek ;

s nehéz harangkongással hívni össze
pár árva évem szerteszéledt nyáját ;

s riadt álmok rozsdás lakatját törni
jajongó szívvel, reszkető kezekkel ;

és meggyászolni minden boldog embert :
Jaj, mennyi félszeg szín és bárgyú kürtészó !

— Most zsongó, kedves, nagy szelid folyóként
simul fölém üzött szolgánk, a Bánat,

s nilus-vizében bűg a termékenység. ifj. Ambrózy Ágoston.

SERGEJ JESSENIN:

Legutóbb Charles Péguyt ismertettük e lapokon s akkor említettük Sergej Jessenint, a másik lázadót, az «utolsó falusi költőt», kiben époly megrendítően ütközött össze a forradalom és hagyomány. Mint francia társában. Jessenin is paraszti sorból származott, nagyapja házában nőtt fel (a *Rjasan* kormányzóságban), a végtelen orosz puszták, a vihartól ázott föld, a téli mezők és mély erdők gyermeke volt, egy szőke kisfiú, aki sötét és elmélyedő, merész szemekkel, kemény és búskomor arcával egész nap száguldozott a nyirfaerdőkben, a rövid ragyogású orosz nyárban és a végnélküli hosszú tél hóviaraiban. Az orosz falvak fiatalágának féktelen hevülete végigkísérte őt ragyogással és fájdalommal telt rövid életén. Elszakított és föl-zavart élete döbbenetes jelképe lett az ellentmondások közt vergődő orosz léleknek; egy ázsiai költő, tele a fiatalság fölényével és hódításával, de keserű fáradtsággal és csalódással is; «Sergej Jessenin, próféta és ötödik evangelista», aki önmagát gúnyolja, a «cilinderes parasztot», de ugyanakkor hallatlan önimádatban koszorúzza meg prófétaí homlokát. Tombolva kereste a forradalmat, harcolt is érte, fegyveresen, de szerette Puskint is, az imádott mestert és atyát. Föld és város, individualizmus és kollektívizmus, teljes életigenlés és a modern öntudat hideg útvesztője, egyszerre és együtt, nem lehetett alapja egy ápolt és nyugodtan kibontakozó szellemiségnek; ezek az egymás ellen feszülő erők felszabadították benne a durvaságot: gyermek és felforgató volt egyben. A forradalom zaklatott ideje, az erőszak, a dűlás és rombolás ránehezettek erre a finom lelki organizmusra, melyet a legmélyebb gyökerében vágtak keresztül. A hirtelen könnybeboruló s megint viharosan feljuggó gyermekesség megmerevedik, az egyszerű hajlékról, a földről, a fákról naposan álmódzó költő meghal benne: harsogó dalokban akarja dicsőíteni a forradalmat, de tele fájdalommal, belső bizonytalansággal és tanácstalansággal.

Tizennyolcéves volt, amikor 1913-ban Szentpétervárra került, ahol a legnevesebb írók támogatták, Alexander Blok, Nikoláj Klyujev, Andrej Bjelij. Résztvett a világháborúban, amikor pedig kitört a forradalom, az úgynevezett szociálforradalmárok balszárnyához csatlakozott és végigharcolta a szovjet hírhedett októberét. 1918-tól kezdve Moszkvában élt, itt adta ki Anatol Marienhof, Vadim Sersenevics és Vszevolod Ivanov társaságában az imaginista manifesztumot. Az imaginizmus a forradalom ágyúdörgése közben született, a csapszékekben nőtt nagygyá, vezető motívuma a

valószerűtlenség volt s Jessenin hamarosan, szinte észrevétlenül tovasiklott felette. Ezek voltak a legsötétebb nyugtalanság, a legfájdalmasabb vágyakozás évei. Ez volt a kalandosság, a féktelen szilajság ideje, banditákkal barátkozott, verseit csavargóknak olvasta fel. De aztán jöttek a tündöklés évei. Művei nagy kiadásokat értek el, egy ünnepelesen 25.000 ember tüntetett mellette. Szük lett neki Oroszország. Isidora Duncan-nal, a szintén tragikus módon végetért táncosnővel kötött fantasztikus kapcsolata után végigszáguldott Európa fővárosain és győzelemittasan szállt partra Amerikában. Itt azonban egymásután érték a kudarcok. Visszament Moszkvába, de a vörös fővárosban is megváltozott minden. Hidegen fogadták őt, akit Puskinig emeltek, sőt egy előadásán kifötyülték. Kétségbeesetten kereste a sikert, végig Oroszországon, de hiába. Amily tüneményesen kelt föl szerencsecsillaga, époly rohamosan hanyatlott alá. A halálérzés, mely már előbb is megcsendült költészetében, most egészen elhatalmasodik rajta. Sötét, zavaros idők jönnek Moszkvára is. Jessenin pedig tovább vergődik az éjszakai életben, megtört egészséggel, mint a moszkvai csapások botrányhőse. 1925 decemberén visszautazott Szentpétervárra, első sikerei városába, melyet ekkor már Leningradnak neveztek. Elfelejtett barátainak — s talán önmagának is — fogadalmat tett, hogy új életet kezd. S másnap reggel hotelszobájában holtan találták. Felakasztotta magát.

Az élete hangos intelleum forradalmár költőknek: Azt hiszitek, itt a korlátlan lehetőség a dúlásra és az építésre, azt hiszitek, a lélek teljesen felszabadul majd, de lássuk Jessenint és társait, hogyan falta fel őket a forradalom, holott ők teremtték. Az orosz forradalmi korszak kezdete egybeesett az irodalom nagy lendületével. Dosztojevskij halála zárta be az orosz próza igazi aranykorát, ezután jött a szimbolizmus, esztétikai mozgalmakkal, sok misztikával és kevés jó költővel. S jöttek a nagy társadalmi és politikai események: az agrárreform, a japán háború, a világháború, az 1917-es forradalom, az ellenforradalom és a hadjáratok. Három súlyos évtized. A forradalmi költészetnek nem voltak intellektuális és kritikai előkészítői, a költők együtt dolgoztak a forradalommal, majdnem mindegyik résztvett az októberi hadjáratban.

Nem keresem a melodramatikus hatásokat, de meg kell állapítani, mint feltűnő jelenséget, tárgyilagosan, hogy a forradalom négy legnagyobb költője közül kettő öngyilkos lett, egyet agyonlőttek, egy éhenhalt. Öngyilkos lett Jessenin (1925), később Vladimir Majakovszkij (1930), agyonlőtték Nikoláj Gumilevet (1921) és éhenhalt — a szó legdurvább értelmében — Alexander Blok (1921).

Péguynek és másoknak, nekünk is, a zavarban és iránytalanságban támaszunk és tanítónk lehetett a római Egyház bölcs merészsége és bátor megfontoltsága, de a for-

radalom költői önmaguk szerint kerestek utat egy bizonytalan közösség felé — hát ez lenne amaz «individualis kollektívizmus», melyről André Gide a napokban oly előkelően nyilatkozott — egyedül indultak a zűrzavarba s csak a kétséget és halált találták meg. Oroszország elmerült a vérben és terrorban és a forradalmi költők belepusztultak a forradalomba. Közöttük Sergej Jessenin, harmincesztendőskorában.

Horváth Béla.

SERGEJ JESSENIN VERSEI:

SE BÁNATOM...

*Se bánatom, se könnyeim, sok panaszom se lázad,
A dolgok fogynak, haldokol a hó az almafákon,
A rozsdaszínű szelek engem ráznak
És tovacsillan már az ifjúságom.*

*És nem kopog a szívem oly kesergőn,
A fürge fagy immár a szívemig vág,
S a tarka-barka nyírfaerdőn
Nem járok többé sohase mezítláb.*

*Az ajkamon kifárad már a kóbor
Lehellet, lassú lángja pislog,
Jaj, szertelen kalandjaim! szemem parazsa is fogy,
Úgy tékozoltam én a tiszta jóból!*

*De kapzsi lettem, vágyaim zsugorgatom.
Óh, életem, valóban éltem én?
Mert az egész csak ennyi volt: egy csengő hajnalon
Fölragadott a rózsaszőrű mén.*

*A mulandóság minket elszakít,
A jávorfán a gyanta sárga gyöngye pezsdül,
Áldottak legyenek minden koron keresztül
Akik virultak és meghaltak itt.*

OROSZORSZÁG.

*S megint dalolnak a dobogó kereknek,
A völgyek futnak, elröpül a rengeteg,
A templomok arannyal hintenek meg
S a ferde sírkövek utánam integetnek.*

*S megint beteg vagyok, előnt a forró szenvedés,
Mert illatozva jön felém a zabvetés,
A tornyokon a méz ragyogó fénye reszket,
És mint a gyermek, úgy vetek keresztet.*

*Jaj, Oroszország, földi-eper illatod van!
Kicsordulsz kék színekkel minden távolokban,
És boldogan és szomorún szerettem
Szomorú arcod a tavakban és a tengerekben.*

*Akartad, hogy sokat szenvedjek érted,
Fölbuktam és a kint fejemre mérted,
Szeretni foglak mégis mindhalálig
És hiszek neked szívem szakadtáig.*

*A láncodat letépni nem tudom, benőtt a csontomig,
De mint a csendülő fohász, úgy csönget és panaszkodik,
S az álmat is, ha lehetne, levetném,
De kiborult a puszták végtelenjén.*

Horváth Béla fordítása.

VERS A FALUN.

Irta: Szabó Zoltán.

HETVENEN gyűltek össze a Katolikus Kör nagyobbik termében, szinte kevés volt számukra a lóca és szűkek a falak. Bekecsben, kucsmásan ültek, bajuszuk hegyesen és a nehézkedés törvényét cáfolva, mutatott kétfelé. Ki-ki magával hozta a botját, arra támasztotta az állát és komoran hallgatott kétórahosszat. Kemény, kún-arcú kubikusok voltak közöttük, kisgazdák és gazdalegények, munkások, akik megjárták a fővárost, fiatalok, akik legfeljebb Szolnokig jutottak eddig. Vasárnap volt és azonfelül őszi. Ilyen időben — a mag már elvetve — úgyse csinálhat mást az ember, eljön ilyen úri bolondságra, ha éppen választás híján politikai öröme amúgy sincsen a szegény falubéli földművelőnek. Ilyenkor már csak kétizben esznek, egyet úgy délelőtt, egyet délután. Így hatóra felé már a második szűk étkezésen is túlestek, semmit se várnak a naptól. Elszállingóznak a Körbe máskor is ezidőtájt, olvasnak valamit az újságból, esetleg valami könyvből, néha szólnak is egymáshoz, keveset és higgadtan, éppen, hogy ezzel se erőltessék magukat. Mára meg éppen külön izgalmat hirdetett mise után a kisbíró, valami verseket fognak olvasni a Körben. Noha a verset nem igen szereti a kemény földdel verekvő ember, a dolog mégis kevés izgalmat és újságot ígért. Azért a nyomtatás persze kissé jobban érdekelte őket, mint az írás, ahogy összegyűltek egypáran, arról érdeklődtek leginkább, hogy miként lesz az újság. A verseket, vagy tizenötöt, illedelmesen végighallgatták, nem jeleztek, tetszik-e, vagy sem, legfeljebb motoztak egy keveset az eléjük tett papíron. Műsor után nehezen indult meg a szó, nagyon erős volt az aggodalom, a száraz hideg idő miatt, hogy nem jön a vetésre eső. De később akadt egy-kettő, aki a szót vitte, többnyire keserűen és megmaradva a kenyérgond mellett, amint-hogy nem is igen lehetett ettől messze kalandoznia. Egy fűrő-faragó falubeli, aki magacsinálta szerszámmal vetőgépet fabrikált, a pesti szabadalmi hivatal hiábavalóságán kesergett, mely hat mázsa búzát kért volna tőle, ahelyett, hogy jutalmazta volna valamivel. Végül aztán kirobbant belőle: «Minek akarnak mívelni bennünket az urak? Talán jobb lenne, ha csak rovásírást tudnánk! Akkor legalább butábbak lennénk és nem éreznénk annyira a bajainkat». — Amit válaszolhattam, igen kevés volt és csak nagyon távoli jókról beszélhetett, keveset változtatott a végső tényen, hogy versekkel jöttem oda, ahol kevés a kenyér.

* * *

Persze arról kevésbé beszélhettem nekik, hogy mindez azért van, hogy megtudjuk, mik az érdeklődés és értékelés alapvonásai ezen a téren. A bajok és gondok árnyéka alatt alig érthették volna ezt a fajta gyakorlati hasznot; hogy miért fontos ez a kísérlet, melyben ők adják a vizsgálandó «anyagot». A helybeli értelmiség egy része is bizalmatlanul nézett a modern líra és a parasztság e találkozására elé, mondván, hogy ezeket a verseket még poétikát tanult embernek sem könnyű megértenie. Akiknek hivatásuk szerint a paraszti lélekkel kellene foglalkozniok, azok is alig akarták érteni, hogy fontos annak a sebezhető pontnak a megtalálása, ahol a kultúrjavak be-

ferkőzhetnek a zárkózott paraszti lélekbe. Pedig ez volt a cél és nem más: előkészítetlen és szinte brutális kísérlettel egy falu közönsége elé hozni az új líra néhány darabját és megfigyelni, belé tud-e vágni ez az eke a szűz talajba? Ver-e visszhangot a modern, nagyrészt népe bajában kesergő költő népe között, ért-e valamit ez abból a beszédből, amit a költő beszél. Ha ért, mit ért és hogyan, ha egészében idegen is lesz ez a lírai zengés, melyik az a részlet, melyet kikap és megjegyez? Milyen alapon különböztet vers és vers között a falu embere, aki verset nem olvas, mit lát meg és lát-e egyáltalában? Az érdeklődés titkos rúgót és rejtett tekervényeit megismerni volt a cél — és e megismerésnek csak szerény részletét jelenthette ez a kísérleti vers-olvasás. A modern verssel és a többiekkel nem «művelni» akartuk a népet, hanem rajta keresztül megismerni, nem a modern irodalom bemutatásáról volt szó, hanem a gondolkodás és ítélkezés módjainak és szempontjainak megismeréséről. Nem tanításról, hanem tanulásról. Szerepeltek: Ady, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Illyés Gyula és Jékely Zoltán versei. Ezek nagyrésze népi témájú volt, Tóth Árpádé (Új tavaszig vagy a halálig) és két Ady-vers kivételével. Ezenfelül helyet kapott három gyenge és félmodern költő és három székely népballada. Az egész anyagról az egyik véleménymondó írásos véleményében azt vallotta, hogy úgy van vele, «mint mikor a piactérre elhelyeznek egy új harangot, az ember elmegy mellette és azt mondja: de szép. De a valódi értéket nem tudja megbecsülni».

* * *

A falu a Tiszához közel fekszik, szinte a gát alatt. Vasút nem vezet erre, egyetlen menetrendszerű összeköttetés a külvilággal egy drága, de rossz autóbusz, melynek csaknem minden útján egyszer-kétszer kifogy a lélekzete. A falubeliek jelentékeny része, kubikos, munkás, akik már szinte az egész országot bejárták. Az olvasás a szűk lehetőséghez mérten roppant kedvező viszonyokat mutat, alig van, aki ne olvasna a faluban. Egy-két frissebb regény nagy helyi sikert aratott, őszinte tetszéssel és rajongással fogadták az «Ember tragédiája» egy műkedvelő előadását. A szemléletvilág, mellyel a modern költészet itt szembetalálkozik, nagyon ellentétes jegyeket mutat, a gondolkodásmód forrongóban, az ízlés az alakulás kellős közepén. A népi kultúra önállóságának és különleges világszemléletének már csak pár szempontban maradt meg a hagyományos ereje, abban, hogy az ítélkezés a «közérdekű» témát elébe helyezi a «magánérdekűnek». A könyvolvasás terén a néhány hagyományos népi szempont hatalmas nivőkülönbséget jelent a falu és a város szegényebb osztályainak ízlése között — a falu javára. Ezzel szemben a versről mondott ítéletekben csaknem kizárólag már egy felületes civilizálódás, mondhatni a neveletlen, az értéktelen nyomtatványokhoz hozzájutó és azok nyomán alakuló, proletárizálás jelentkezik. A népi külön szemléletvilág, mely az ország minden részében pusztulóban immár, itt éppen utolsó óráit éli. Ezzel szemben betört a városi munkás-mentalitás, az az általános, helyhez és foglalkozáshoz nem kötött proletárszemlélet, melynek itt hagyományai nincsenek, csak megalkuvásai. A slágerek lapos szövegének, a cigányzene érzelgős «magyar dalainak» hatása már leérkezett, a rádió segítette és segíti további útját a katonáskodásban, munkában tanult dalszövegeknek. A falu bekapcsolódik a «civilizációba», újonc benne, fölveszi annak összes sekélyes termékeit, miközben szükségszerűen felejtí a ma már anakronisztikus népi kultúra világát. Utolsó óráit éljük annak az időnek,

mikor még egy céltudatos és rendszeres népművelés még azokon az értékeken indulhatna el, melyek a paraszti szemléletvilágból nyomokban megmaradtak. Ha ez az elindulás a közeljövőben nem történik meg és nem épül ki a rendszer, a «népművelés» teljesen kezébe veszi az üzlet, a filléres detektívregény és a slágerszöveg.

* * *

A versről kétségtelenül csak egy hagyományos képzetük van. E szerint a vers nótaszöveg, mely a dallammal egy órában születik. Ez a tradicionális felfogás azt kellene jelentse, hogy a népi szövegek, melyek zenéjükkel együtt alkotják a teljes népballadát, találnak leginkább megértésre. Ezzel szemben a tiz parasztember közül, aki írásban adta meg a véleményét, csak egy dicséri meg a székely balladákat, az is ilyen formában: «a székely népballadákról meg azt mondom, hogy a tetszése attól függ, hogy ki dalolja, mert csunya, vagy rossz dal nincs, csak akkor, ha rosszul dalolják. És még hozzá, hogy székely testvéreim valamelyik ősapjának a koponyájába született meg és ezt ne értékeljük, de igen is értékelni kell és én értékelem is». Persze — ne áltassuk magunkat — ez az egy langyos értékelés inkább a székelységnek jár ki, mint a balladáknak. A legtöbben vállvonogatással intézik el a népi kultúra e remekeit: «székelyeknek értékes lehet, részemről — itt nem bír értékkel» — írja a harangozó. Egy negyvenöt esztendő s napszámos szerint: «Tudja Isten, a lényegei ezen balladáknak nagyon jók, de viszont a versei nem rimelnek, minél fogva az egész dolog úgy sántít»; egy fiatal napszámos pedig így nyilatkozik: «A népballadák nem tetszettek. Nagyon kimagaslik belőlük az emberek kegyetlensége. És legtöbbszörre ponyvaregényhez hasonló témájúak». Amennyire nem vigasztalók ezek az ítéletek, éppen annyira jellemzőek. A kifogástalan rimelés tudvalevően nem sajátja a népi költészetnek, tehát a logikus következés az lenne, hogy nem is szempontja az ítékezésnek. Viszont ezen a vidéken a népi költészet már egyáltalában nem élő valami, a mértéket már nem ez, hanem a slágerszöveg közhelyes és egyszerű, de szépen csengő és könnyen érthető rímei adják. Azaz a helyzet: az a felület-szentimentális úri-cigányzene «költészet», mely epigonja a népköltészetnek, már visszaérkezett a faluba. Ott izlést alakított, mely az epigonság értékelésében már olyan, hogy elítéli a tökéletes eredetit, a népballadákról alkotott negatív ítéleten kívül a tetszés jelei is e mellett szóltak. Legjobban azok a gyöngye versek tetszettek, melyeknek rimelése közhelyszerűségében, de mindamellett dallamosságában közel jár a slágerek rímtechnikájához. Tehát az ítékezés, hála a szervezetlen «művelődésnek», már korántsem «népi», viszont még nem is érett. A «nép», mely itt már sok tekintetben inkább munkás, mint paraszt, már távol van a saját ősi költői értékeitől és még nagyon messze van a műköltészet értékeitől.

* * *

Azok, akik a népről valami állandó és romantikus csodavárásban gondolkognak, természetesen csalódnak az ilyen képben, mely szükségképpen kegyetlen, mert állapotot rajzol és nem rajongást. Természetesen teljesen alaptalan lenne az a hit, hogy például az Ady-vers kijut a falura és ott minden előkészítettség nélkül nagy rajongást és tapsot arat. Noha, ha csak a népi kultúrából, a népballadák formaművészetéből indulunk ki, ez nem is lenne egészen valószínűtlen. Viszont ez a népi kultúra, legalább ebben a tiszamenti

faluban, már csak kevés nyomokban található. Néhány ítélet, mely arról beszél, hogy «mind a két vers inkább magánjelleggel bír, a közre kevés hatású», még ezekről az értékesebb és tipikusabb népi szempontokról tesz ugyan tanulságot. Ugyancsak paraszti gondolkodásra vall a leíró erőnek követelése, ott is, ahol kifogásként jelenik meg. Így Juhász Gyula «Tápai lagzi» című verse, mely egyszerű szavakkal, de éles és sötét színekkel ad egy képet, alig talált megértőre. Az egész vers nehéz és szorongó hangulatát értették ugyan, de nem értették, hogyan kerül elő mindez egy lagzi ürügyén. Egy fiatal gazdagyerek meg éppen kijelentette, hogy az író biztosan sohasem volt lagziban, mert különben «nem így szedte volna össze egy paraszt lagzi lefolyását». A magukra ismerés, a saját tragikumuknak a lírában való meglátása még egészen távol van tőlük. Csak egy véleménymondó értette valamennyire, persze a saját módján e vers sötét színeit: «nem is annyira a lagzit, mint inkább az ősz, vagyis az elmúlást nagyon szépen mintázza a költő». Az öneszmélés nagyjában egészében idegen a paraszti vershallgató számára, a tendenciát sohasem, vagy alig veszi ki. Ady «Gőzösről az Alföld» című versének az a sora, hogy «a fákat is utálják» nagyon furcsa hatást váltott ki: «Irja, hogy szegény alföldiek, nincsen fátok, ez ragadta meg legjobban a figyelmemet. Ha az író így ír, hogy «nincsen fátok», akkor egész biztosan tudja, miért nincs». Ezek után az idézett kubikus hosszasan ír a kemény földről, melyben nem él meg a fa és arról, hogy dunántúli ember ezt a földet meg se tudná mívelni. De van olyan is, aki a cím után megrója Adyt, hogy csak gőzösről nézi az Alföldet, tehát nem látja igazán; ezek az impresszionista villanások mindegyikük fülét megütik ugyan, bár érzik a jóságát, de a Petőfi széles leírásaihoz szokott fül alig meri érteni az «új stílus» erejét, noha sokkal több nagyrabecsüléssel és érdeklődéssel van iránta, mint alantasabb értelmiségi rétegeink. Komolyan figyelni, gondolkozik rajta, próbálja kivenni az «új idők, új dalainak», mint valami új harang zúgásának az értelmét és szépségeit. Hogy ez nem mindig sikerül és sokszor félresikerül, az nagyon kevésé az ő hibája.

* * *

Az öneszmélés, az az önkínzó vizsgálat, mely újabb költőink jórésének népe, országa és a maga jegyében sajátja, még teljesen idegen parasztságunk mai eszmélségi fokán, a falusi nép számára. A gúnyt, a magunk ostorozását, sehol nem veszik ki a versből, sőt, amin a költő keserű szájjal gúnyolódik, azt veszik magukra és azt dicsérik meg, tehát éppen ellenkezőjét annak, amiről a költő szólni akart. Egészen megdöbbentő példa erre Illyés Gyula «Békesség, okosság» című versének a hatása. A vers ilyen kitételekkel gúnyolódik: «egy piszt se vét drága népünk latolgatásunkba», vagy «nocsak tanakodjunk, futja az időből», vagy «egy fi levél se rezzenti az idő futását». Végeredményképpen lázadó, a szó legkeserűbb értelmében, türelmet, «békességet és okosságot» ostorozó. A vers osztatlan tetszést aratott, csak éppen a lényegét tevő gúnyt nem vették ki belőle. A válaszok abban a gondolatokörben mozogtak, hogy a költő nagyon jól festi a falusi életet és bizony a mai nehéz időkben nagyon is szükség van erre a két erényre: békességre és okosságra. Hogy a vers éppen ez ellen a túlzott okosság és béna türelem ellen lázad, azt csak egy véleménymondó vette észre, az is csak érzésben, de nem tudatosan. Míg a két erényt dicséri és róluk hosszabban elmélkedik, a vers nyomán önkénytelenül asszociálja Petőfit, így: «Petőfi így írja a tőrés és a szenvedés

a lovaknak és a szamaraknak dicső erénye». Más versnél is szinte törvénytörő ez a félremagyarázás. A hagyományos ellenzékiesség mindig talál célpontot magán kívül és sohasem fordul önmagára-eszmélésben maga és a maga hibái ellen. A gúny, mint stílus, teljesen idegen, a keserűség is reális, megkeresi a maga célpontját, rendesen a kormányt, újabban a kormány helyett sokszor «az igazában kormányzó nagytőkét» és «higgadt szócserében» ellene fordul, ebben ki is éli magát. A «magunk revíziója» teljesen idegen gondolat a parasztságnak, alighanem nemcsak a lírán keresztül. A paraszti vélemények itt csak arra adnak bizonyosságot, hogy a költő érti a parasztot. Nem a versnek van sikere, hanem annak, amit a vers támad. A siker mindennél jobban igazolja a támadás jogosságát.

* * *

A magánélet lírája, vagyis az a költészet, mely még témájában sem fordul a közösség felé, csaknem kizárólagosan süket fülekre talál. Halál, betegség, lelki probléma ebben a világban olyasmis, melyről nem is nagyon illik, de főként nem fontos beszélni. Az ilyen verset, ahogy várni lehetett, meg se említették, Tóth Árpád egy «közömbös» jelzővel elintéztetett a paraszti hallgatóság részéről. Juhász Gyula «Tápai Krisztus» című verse, melyben nagyon vonzóan fonódik össze katolikus, népi sors és magyar sors, sok dicsőítőre talált. Csak egy, nyilván a vallással kissé hadilábon álló gazda bélyegezte «kenetesnek». Rímei miatt aratott sikert egy «Tavas» című gyöngyvers. A sorozat legrosszabb verséről Y. Éva: «Félek sokra vágyom» című írásáról csaknem mindegyik véleménymondó megemlékezett. Nyilván élesen el tudták különíteni a többitől, mert nő írta. A verseleje, amit mindenki kivett belőle, hogy a költőnek békés családi otthonra vágyik és nem hiú csillagásra stb., stb. Ez azért tetszett, mert: «szinte megkapóan kiárad verséből a szerénység, okosság — és ezzel szemben háttérbe szorítja a nőknél majdnem száz százalékig menő hiúságot és nagyravágyást». Az egyik kubikost a vers még élcelődésre is csábítja: «Mert ebből a versből kellene minden asszonynak megtanulni, hogy milyen szerényen kellene élni. Vagy jobban mondva, minden asszonynak nem a paradicsomi Évától, hanem Y. Évától kellett volna születnie».

* * *

Természetesen túlságig keseregni azon, hogy a falu ítélete a versről nagyrészt az újabban áradó városi rossz hatások nyomán alakuló, fölösleges lenne. A veszély nem abban van, hogy a parasztságnak ilyen utakon és ilyen művelődési körülmények között nem jut majd, amint nem is juthat, mindazoknak a kultúrjavaknak a birtokába, melyek nagyrészt az értelmiségnek is csak a legértelmesebb részét gazdagítják. Némi irodalmi holdkórosság és a való élet semmibevévése kellene a mentalitáshoz, mely mindig a legmodernebb irodalmat, az irodalomért magáért szeretné megismertetni parasztságunkkal. A hiba nem az, hogy az irodalmat, vagyis inkább annak lírai részletét nem ismerik, hanem az, hogy mindazt a magyar problémát, és öneszmélést, melyet az irodalomnak sokszor éppen ez a részlete hoz, nem ismerik. Teljesen elhibázott és fölösleges dolog lenne, valami túlzó kultúrmániával a népművelésbe stilsztikát és poétikát illeszteni, az út e formai változata helyett a lényegit kellene megjárni. Előadásokban, néplapban, felolvasásokban kellene csak megadni azt a légkört, melyben a magyarság szemléletének

egyes változatait jelentő líra kellett, hogy megszülessen; atmoszférát adni, boncolás helyett. Ha a lírát akarnók megismertetni a néppel, a csoportosítás semmiképen sem lehetne irodalomtörténeti, de lehetne általános történeti, vagy szempontok szerinti. És csak annyiban van szükség erre a megismer-
 tetésre, amennyire a megismerés parasztságunkat gyarapítja, nem irodalmi ismereteiben, hanem a maga és a magyarság lényegének megismerésében. Amennyiben szálakat húz és kapcsolatokat épít a kulturális nemzet és népi nemzet között, mindkettőnek erősebbé tételére. Ha ilyen munka nem ezzel a szemponttal indul, nemcsak hogy a siker reményét nem hordja magában, hanem egyben fölösleges is, kávéházakba való ábránd. A veszély az, hogy a népi kultúrából maradt értékes szempontok utolsó idejüket élik. Ha ezt az értékes alapot nem használjuk ki arra, hogy a magyarság legszélesebb rétegét osztályossá tegyük abban a kultúrában, mely az egész magyarság java kellene, hogy legyen, később a munka a rossz városi «kultur»-javak egyre nagyobb tömegű lesüllyedésével egyre nehezebb lesz. A nép egyre jobban el fogja vetni saját szempontjait az általános kedvéért, egyre jobban el fog fordulni — modernebb íróhoz alig jutván — az egyetlen meglévő Jókaitól, a legalább stílusában újszerűbb ponyva felé. Az állapotrajz a vers terén, mint a fentiek mutatják, ma már csaknem egészében a városi szegény osztályok izlésének ápolatlan sivárságát és a külön paraszti szempontok pusztulását mutatja. Regény és könyvolvasás terén a helyzet még ma vigasztalóbb, de haladnak itt is ezen az úton és már nem sok idő választ el attól, hogy a nép által olvasott írásnak annyi köze lesz az eredeti népi értékekhez, mint zsákbaszedett lisztnek a szárán hajló búzához.

JAJGAT AZ ELKALLÓDOTT EMBER.

*Hajlékod messze van, Uram,
 és angyalaid messze laknak,
 de kezéd mégis rámnehezült,
 nyilaid is belémakadtak.*

*Haragod elől elfutottam
 s utólértél, haragod itt van
 és háborúban esek el naponta
 és nincs békesség csontjaimban,*

*nincs a szájamban ellentmondás,
 derekamban dac, szómban fejgyer
 s jajomtól, a tökéletlentől,
 nem indul meg sem hegy, se tenger.*

*Gonosz vagyok-e én, Uram,
 hogy kebledből úgy kivetettél,
 mint holt hajót vet ki a tenger
 észak jégén, holt szigeteknél.*

*Vagy eljeledtél engemet?
 Palotának, toronynak szántál
 s félszer vagyok egy romházában,
 bennem a poklok szele járkal.*

*Gonosz vagyok-e én, Uram?
 Ha az vagyok, jelentsd ki nyilván,
 tedd rám emésztő lábadat,
 haragod ajtajával nyilj rám,*

*a Sionnak hegyén, Úristen,
 taposs a földbe és temess bé,
 hogy égi-jöldi birodalmad
 legyen nélkülem jobbá, szebbé.*

Csomorkányi Pál.

A RONNINOK KINCSE.

Irta: Kállay Miklós.

(Részlet a szerzőnek a Nemzeti Színházban színre kerülő japán legendadrámájából.)

A Kéra, a Nippont kormányzó sogun főszertartásmestere kivégeztette Ashano-Naganori herceget, hogy ifjú feleségét, Kaoyo hercegnőt magáévá tegye. De a herceg helyett egyik hű szamuráia, a hozzá teljesen hasonló Yuranosuké, a vazallus szamuráik kapitánya halt meg és a herceg Yuranosuké álarcában próbál a halottnak hitt herceg uratlanná vált vitézeivel, a ronninokkal a gonosz Kéra közelébe férkőzni, hogy bosszút álljon rajta. Ez azonban nem sikerül máskép, csak ha becstelen hitszegőnek teteti magát, aki elárulja ura emlékét, megtöri adott esküjét és lábbal tapossa a szamurái becsületet. Árulását azzal tetézi be, hogy a Kéra várába csalja úrnőjét Kamakura szent menedékhelyéről. A hercegnő legnagyobb ellensége hatalmába kerül, de ellen áll. Ezért a Kéra halálra ítéli s az ítéletet magának Yuranosukénak kellene végrehajtani. Utolsó kegynek csak azt adja meg, hogy a hercegnő megvárhatja a nagy ünnepet, a cseresznyefa virágzást. Addig nem kell meghalnia míg a cseresznyefák ki nem virágoztak.

Szín: A Kéra várának bejárata. De most a várkapu tárva-nyitva. Őrök nem állnak semerre. Mikor a jüggöny fölmegey, elnyújtott, szívszaggató kürtszó hallatszik, mire a virághídon át tarka-barka tömeg indul meg és a várkapun át bevonul. Mikor már mindenki eltűnt a várudvaron, újra megszólal a bánatos kürtszó és a két É n e k m o n d ó kijön a várkapu elé.

1. ÉNEKMONDÓ: A várudvar már tele. Úgy vergődnek vakon egymás hegyébe torlódva, mint iváskor az ezüstpikkelyes halak.

2. ÉNEKMONDÓ: Mióta a hajnal véres kaput hasított az ég kárpitján, nincs megállás. Tódul a nép szakadatlan. Mindenki látni akarja, amit szem még nem látott soha.

1. ÉNEKMONDÓ: Vérben fogant nap ez. Ma egy éve veszett el Ashano Naganori herceg, Nippon ifjúságának virága, akit tavaszi álmok hajnalhegyéről taszított a halál szurkos szakadékába az irigy armány.

2. ÉNEKMONDÓ: És ma ifjú özvegyének, a szépséges Kaoyo hercegnőnek készítik a vérpadot. Sápadt szegény és remeg, mint szilaj tavaszi szélben a barackfa virága.

1. ÉNEKMONDÓ: Szegény Hercegnő! Miért is hallgatott a hűtlen szolgára, Yuranosukéra, aki úgy hordta a becstelenség szennyes gunyáját, mint a koldus búzhódt rongyait.

2. ÉNEKMONDÓ: Az álnok Yuranosuké kicsalta őt Kamakura szent menedékéből s a szép hercegnő jött, mint szelid galamb, akit áldozatra szántak. És a hitvány eladta és kiszolgáltatta a Kérának, hogy gyűlölt ellensége rút örömeinek játéka legyen.

1. ÉNEKMONDÓ: De a gyöngé nőben százsoros erő szilaj sárkányát szülte az útálat. A Kéra vágya véresre tiporva vergődött a tehetetlenség porában. Most a gonosz indulatú gyermekek mérge sarkallja, hogy összetörje az ártatlan játékot.

2. ÉNEKMONDÓ: Ítéletet mondatott a kapzsi shogunnal a hercegnőre. Menedék nem oltalmazza már. Reggelre kelve meg kell hálnia. Pallos villáma sujtja porba szánandó, szép fejét.

1. ÉNEKMONDÓ: És a hűtlen szolgál, Yuranosuké maga lesz a hóhéra, hogy betetözze hitványságát. A Kéra két fejet üttet le egy napon: az állhatatos hercegnőét és a samurai becsületét.

2. ÉNEKMONDÓ: Yuranosuké pallosa enfejére sujt le. A roninok kegyetlen torlásra lopakodnak be a tömegben. Fent fegyvert szorongat valamennyi, jól elrejtve a ruhák redői közt.

1. ÉNEKMONDÓ *(közben újra megindul az áradás a várkapu felé)*: Egy akarat parancsa kergeti mind: lecsapni a hitvány hitszegőre. Jön valamennyi, ki tudja, hol bujkál a vértorló bosszú a kíváncsiak között, ki tudja, melyik lepelben lopja magát a sárgahalántékú halál.

(A tömeg bevonul. Újra enyészetes kürtszó.)

1. ÉNEKMONDÓ: Vérben fogant nap ez! Tegnap alkonyatkor vért lángolt a Fushiyama és rőt ragyogás rútitotta haragosra a sápadt egeket.

(Félelmetes kürtszó, távoli szél tompa zúgása. A függöny összecsapódik. De már a következő pillanatban szétmegy. A várfa eltűnt. Benn vagyunk a vár belsejében.)

(Terem a Kéra várkastélyában. A terem befelé szűkül, majdnem ékalakú. Egyik oldalát hatalmas ablak foglalja el, amelyen át a vár kertjébe látni. Az ablak előtt rüggezű cseresznyefák. Csak az első meleg tavaszi napsütés kell, hogy a rüggek felpattanjanak és minden fa virágpompába boruljon. A másik oldalon kettős szárnyú ajtó, amely a vár udvarára nyílik, a két szárny közepén kis rácsos kilátó ablak. Középen Yuranosuké, a porkolábbal.)

YURANOSUKÉ: Készen van minden?

PORKOLÁB *(egy zsámolyra mutat, amelyen Yuranosuké kardja fekszik)*: Pallosod élesre fenne!... A pribékek már leterítették a biborszín szőnyeget... Csak a reggeli nap ragyogását várjuk... Meg hogy *(az ablakra mutat)* a cseresznyefák virágba boruljanak...

YURANOSUKÉ: Menj az udvarra... Vigyázz! Minden rendben menjen.

PORKOLÁB: Parancsod szerint, nagyúr! *(Meghajlik, keskeny rést húz az udvarra vezető ajtón, kisurran és behúzza maga mögött az ajtót.)*

KAOYO HERCEGNŐ *(az ablak mellett lévő ajtón át bejön, a komorna támogatja. Élénkszerű, díszes kimonó van rajta, de alatta hosszú fehér köntös, a halálba készülők öltözeke. Yuranosuké egészen hátrahúzódik, úgy, hogy a belépők nem láthatják)*: Bátorság, Asazuma!... Ne csüggedj!... *(a komorna zokog)*. Szedd össze magad. Nem tart soká... Ma...

KOMORNA: Ma virágba borulnak a cseresznyefák... De mindjárt le is hull a legfehérebb szírom...

KAOYO HGNŐ: Már rég meg kellett volna halnom. Csak azt a kegyet kértem, még egyszer, utoljára hadd láthassam a cseresznyevirágok koszorúit a menyasszonyfákon, akiket boldogan mátkáz el a tavasz. Áldott legyen, aki nekem ezt az utolsó kegyet kieszközölte.

KOMORNA: Átkozott legyen! Ő szánta tiszta testedet még a halálánál is ocsmányabb kínra.

KAOYO HGNŐ: A szívekbe nem tekinthetsz, Asazuma!

KOMORNA: Van a hóhérnak szíve? Mert ő maga lesz a hóhérod... Hogy meg nem vakul szemérmetlen szeme a pallos villanásától...

KAOYO HGNŐ: Én most csak erre gondolok... a cseresznyevirágokra, a tavaszi hajnal hullongó csillagaira az ágakon!... Hogy örültem nektek gyermekkoromban... Fehér szirmok apró mécszlángjai, lelkendezve libegő lelkek a tavasz ujjongó mámorában, milyen csendülő verőfényt aranyoztatok a lelkembe... És most találkozik és csókot vált bennem az emlékek bágyadt mosolya, a rozsdálló ősz aranyával...

KOMORNA: A szirmokat szél veri le, pedig még ki sem nyíltak...

KAOYO HGNŐ: De egyetlen puha fuvalom kell csak, hogy meg-
hasadjon minden rügy!... Nézd!...

(Az ablak felé fordul, hogy a kertre mutasson. Megpillantja Yuranosukét, döbbenet elhallgat.)

YURANOSUKÉ a hercegnő lábához borul): Bocsáss meg, úrnóm, én nem tehettem másképp!

KOMORNA (elfordítja a fejét):

KAOYO HGNŐ (szelíden): Nincs mit megbocsátanom... Rábíztam magam a titkos járású sorsra...

YURANOSUKÉ: Jeleket kaptam a sorstól... És a jelek lángoltak... Örök és túlharsoghatatlan parancsot zúgtak bennem... Kegyetlen pórázon hurcoltak, hasztalan akartak másfelé terelni a szégyen és megvetés ostorcsapásai... De volt, ami ezeknél is égetőbb csapással hullt le rám...

KAOYO HGNŐ: Az én meggondolatlan vallomásom volt... Tudom már, meghomályosított benned egy emléket... Pedig én éppen ehhez az emlékhöz akartalak visszavezetni...

YURANOSUKÉ: Szavad még fájdalmasabbá tett bennem egy emléket... Széttépte félig a homály fátyolát egy titkon... Kezdtém megérteni az áldozatot, amelyet nem kértem, amelyet rám erőszakolt a sors...

KAOYO HGNŐ: Most én nem értelek... Pedig jön mindjárt az örök sötét, legalább ilyenkor süthetne ki az őszinteség világa...

YURANOSUKÉ: Kimondtad a szót, úrnóm... ezeknek az utolsó pillanatoknak az erejében bízom, hogy te is őszintén felelsz nekem...

Csak ez az utolsó óra bátorít, ez engedi remélnem a mérhetetlen kegyet, hogy nem tiltod meg a szót, akármilyen vakmerő is a szegény szolgálójából.

KAOYO HGNŐ: Beszélj!

YURANOSUKÉ: Próbáld elfelejteni a multat minden próbáltatásával... Ne emlékezz most a hercegre, ne gondold hűtlen szolgájára... Nézz rám, ahogyan itt állok előtted... Gondold, hogy nem vagyok sem a herceg, akihez olyan hasonlóná tett a természet játéka, sem Yuranosuké, aki lélekben sosem érhet fel hozzá... Nem vagyok egyik sem... vagy... mind a kettő... valami rendkívüli véletlen folytán, egy testbe fűrt két lélek... Szóval, azt nézd csak, aki most itt áll előtted. Tudnád-e mondani nekem csak kis részét annak, amit Yuranosukénak... ott a hold alatt, a nagy Szakiamuni képe előtt mondtál...

KAOYO HGNŐ: Neked mondtam.

YURANOSUKÉ: Nem nekem. Yuranosukénak.

KAOYO HGNŐ: Te meg Yuranosuké... egy személy vagytok... Nem értem...

YURANOSUKÉ: Voltunk... vagy lehetünk... de vedd úgy, hogy most nem vagyunk...

KAOYO HGNŐ (*mélyen néz rá*): Én nem tudom megölni a multat... De el tudom benned képzelni egy személyben megtestesülve az egész... Asano-Naganori daymiót, a költőt, Yuranosukét, a vitézt egy alakban összeforrvá... megtisztulva az élet porától. És így megszászorozódott szerelmem sugárzásába vonva viszem magammal ezt a képet világítóul a sötétség ösvényére... Mert lenn... már... vár a tömeg... Itt a pallos... és a cseresznyefák...

YURANOSUKÉ (*remegve*): A cseresznyefák?...

KAOYO HGNŐ: Mindjárt kipattantják a rügyekből fehér szirmukat... Egy lány fuvallat... a nap első sugára... és elárad minden a fehér zuhatag... Szirompillangók fehér nászserege selyem fátylakba pólyázza a zsenge fák koronáit... fehér, fehér, fehér lesz minden... felölti a halál színeinek fejedelmi fényét...

YURANOSUKÉ: Hogy lehetne megállítani a kérlelhetetlen idő múlását?... Micsoda hatalom akadályozhatja meg a fákat, hogy szembe-szegüljenek a természet tavaszi kényszerével?... Ökolbe szorult a kezem!... Megcsikordult a fogam. Szeretném üstökön ragadni az időt... Mint az eszelős, boszorkányos parancsot dobogok magamban szüntelen... A fáknak nem szabad virágozniuk... (*Távolból tompa morajlás hallatszik, szélroham süvít el a fák között.*) Fohászkoztam a jószándékú és ártó szellemekhez... (*Újabb szélsüvöltés, az ég borulni kezd.*) Jöjjön valami titokzatos erő... (*A szél egyre erősebben zúg.*) hogy kiforgassa sarkából a természetet... hogy leszaggassa az őszöztönök nyügét... (*Süvöltő, vihorászó vad szélroham, az ég feketére borul. Yuranosuké csak most ocsudik föl extatikus önkívületéből.*)

A vihar szélparipái nyargalnak künn. Igen, tegnap rézszinre pállott az ég. Vihar jele . . . (*Huhog, jajgat a szél, kinn hajladoznak a fák, hó kezd hullongani.*)

Már itt is a vihar. Kiszakadtak a szilaj szelek vad ostorai az ég minden sarkából . . . Recsegnek a föld eresztékei . . . Nézd, könyörögve kushadoznak a fák . . . megdermed az élet a zsendülő gallyak rügykutacskaiban . . . Kavarog, viharzik, örvénylőn zuhog már a hó, fojtogató fagy csontkeze ragadja torkon az ágakat . . . A jó szellemek meghallgattak . . . az idén egész Nipponban nem lesz cseresznyevirág! . . .

KOMORNA (*felújongva*): Ez az élet! . . . Te nem halhatsz meg, míg nem virágoznak a cseresznyefák.

YURANOSUKÉ: Ez a halál! De a gonsz halála . . . Betelt az idő, az égiek megadták a jelt.

(*A kettősszárnyú ajtóhoz megy, szélesen kétfelé tépi. Megáll az udvarra vezető lépcső tetején és harsogva kiáltja a tömeghez*):

A mennyei hatalmak letépték a rügybe halt cseresznyevirágokat. A hercegnő életben marad!

A TÖMEG (*tompá morajlása*): Nem lesz kivégzés? . . .

YURANOSUKÉ: Lesz. A gonsz fejére csap le a bosszúálló halál. Ma halt meg ártatlanul ifjú virágában Asano herceg. Ma álljuk meg bosszúját. Ronninok, Enya várának kivetettjei, utánam, nincs hatalom, amely megállítson bennünket! . . .

KAOYO HGNŐ (*megjelenik Yuranosuké mellett*): Hallgassatok a szavára!

RONNINOK (*felrohannak a lépcsőn*): Megyünk utánad, Yuranosuké!

KÓSSZA LÁNY.

Az út árnyékban tántorog,
a kóssa lány csak vánszorog.
Hajlongva kíséri a fény
a lucskos járda tükörén,
de hiába hint rá varázst,
hogy legyen rongya gyöngypalást:
csüggedt éjjel a homloka,
mint temető tört oszlopa.

Jöhetne száz nyár ontani
rá parazsát, hogy hajdani
piros kedvükben újólag
lássa ez arcvonásokat.
Már hangja is csak félig él,
kívánni mer csak, kérni fél,
odaköszön mindenkinek,
de valamennyi szív siket.

Mást hallgatnak ők: a saját
testvértelenségük jaját,
nem ezt az őszi, lázbeteg
szemből sikoltó éneket:
«Kapu alja a lakásom,
szemétdombon vacsorázom,
testvérem a kóbor kutya,
ravatalom árok partja».

Akit ez a dal szíven ér,
megtorpan erében a vér,
torkán akad a friss falat,
elejti a telt poharat.
Kit föl nem ráz ez a sikoly,
tanulja meg, mi a pokol,
s amíg újjá nem született,
ne nyerjen könyörületet.

Juhász Géza.

Toldalék- és töltelék-szavak.

Kávéházban kérdezte tőlem a pincér választékosan :

— Nem tetszik sok gyomorsavval *rendelkezni*?

— A gyomorsavammal nem én *rendelkezem* — feleltem. — Vagy van, vagy nincs. (Szerencsére eddig nem vettem észre sem azt, hogy van, sem azt, hogy nincs.)

«Ideális alakkal *rendelkezett*» — olvasom. Vagy :

«Greta Garbo tökéletes fogakkal *rendelkezik*».

Ez azt a gyanút kelti, hogy fogai műfogak. Ha kivehető fogsora van, azzal csakugyan ő *rendelkezik*. Akár zálogba is teheti.

Nagyképű, mesterkéltséggel beszéd az efféle ingóságról azt mondani, hogy *rendelkezik* vele. Elvont tulajdonságainkkal sem «*rendelkezünk*». Léptenyomon olvassuk, hogy valaki «jó modorral *rendelkezik*». Több-e ez, vagy kevesebb, mint ha jó a modora?

«Elbűvölő mosollyal *rendelkezik*».

Az olyan modor és mosoly, amellyel *rendelkeznek*, hazug és szemfényvesztő.

— *Rendelkezel* öt pengővel? — ez mókás kérdés. Kis dolgokkal nem érdemes *rendelkezni*, nagyokkal meg, sajnos, nem *rendelkezünk*. Ha szorít a cipőm, nem mondom, de nekem se mondja senki, hogy nagy lábbal *rendelkezem*. Furcsa udvariasság, mikor a borbély ebbe a finomkodásba rejti bosszúságát : «Erős szakállal méltóztatik *rendelkezni*». Szánalmas «hatalom» : szakállal — *rendelkezni*.

Nemcsak arány kérdése ez. A *rendelkezés* bonyolult valami. Ötezer vagy akár ötszáz tonna tekintélyes súly. De semmivel sem lesz tekintélyesebb, ha ilyen tudákosan adják tudtunkra : «A hajó . . . ötszáz tonna rakomány-befogadóképességgel *rendelkezik*», — ahelyett, hogy megmondanák : 500 tonna a befogadóképessége.

A négusnak egymillió katonája *van*. Ha nem állapítjuk is meg külön, tudjuk, hogy *rendelkezik* velük.

«A szenátus már régen nem *rendelkezik* igazi hatalommal.»

— Miért? — kérdezzük.

— Mert *nincs* neki.

Erőltetett bőbeszédűség ilyeneket mondani : «Magasszínvonalú tehetségek felett *rendelkeznek*». — «Anglia nagy textiliparral *rendelkezik*» — «Olaszország nem *rendelkezik* szénbányákkal.» — «A pilóta nem *rendelkezett* elég üzemanyaggal.» Talán nem is igaz. Ki tudja, nem *rendelkezett-e* tizannyi benzinnel, mint amennyije *volt*. Úgy lehet, egész raktárra való *volt* felhalmozva a leszállóhelyeken, szabad *rendelkezésére*, s mégse tudott segíteni magán — a levegőben.

A *rendelkezés* több is, kevesebb is, mint az egyszerű, becsületes : *van*.

jogi műszó. Így például: «Övé a birtok, de nem ő rendelkezik vele. Vagy a Jordítottja: «Nem övé a birtok, de ő rendelkezik vele».

Szinte azt mondhatnám: akkor rendelkezem valamivel igazán, ha tőlem függ, *rendelkezzem-e*, vagy sem. Ha rendelkezésemre bocsátja valaki a gépkocsiját, nem tartozom — «rendelkezni» vele. Ez az igazi — rendelkezés. Nem pedig az, hogy ilyen vagy olyan orrom van, hajam, fogam, lúdtalpam vagy gyomorsavam.

Jelent — nem jelent.

Más ilyen henye szavakkal is «rendelkezik» nyelvünk. Ilyen az észrevétlenül elterpeszkedett *jelent* ige, olyankor, amikor — nem jelent semmit. Vagy, hogy mindjárt beleszőjjük szövegünkbe: amikor a *jelent* nem «jelent» jelentésgyarapodást. Toldalék-szó. A szellemi lomhaság szülötte. Amilyen kifejező a maga helyén, ha *jelent* valamit, olyan üres és káros, ha odatolakszik, ahol semmit sem mond.

A semmitmondó szó rosszabb a semminél. *Semmit* nem lehet mondani büntetlenül. Az a szó, amely *semmit* mond, *elvesz* valamit. Erejevesztetté, fakóvá teszi nyelvünket. Kiszikkasztja.

«Október hatodika nemcsak gyászt *jelent*, hanem dicsőséget is.»

Ez kevesebb és színtelenebb, mint: «Október hatodika nemcsak gyász — dicsőség is».

De se baj, ha «*jelent*» is, itt még nem bántó, csak felesleges. Csak ne halmozzuk:

«A vértanuk halála halhatatlanságot *jelent* . . .»

«De az ő haláluk nem megsemmisülést *jelenti*, hanem . . . diadalt.»

A háromszor ismétlődő toldalék-ige már idegesítő.

Tízével-huszával lehet kihalászni ilyen céltalan és jelentéstelen *jelent* igét mindennapi ujságjainkból.

«A bombázás nem *jelentene* a repülőknél túlnehéz feladatot.»

Kérem, miért és mennyiben *jelent* ez a *jelent* igével megtoldott mondat mást vagy többet, mint ez:

«A bombázás nem túlnehéz feladat . . .»

Elismerésre méltó, hogy azt írja: a repülőknél, s nem: a repülők számára.

«A szovjet sereg belépése halálos veszedelmet *jelent* Romániára.»

A *jelent* ebből sem maradhatott el. De itt is dicséretet érdemel a «Romániára», mert újabban jót-rosszat, nyereséget, veszteséget valaki «számára» osztogatnak.

«Rómában tudatában vannak azoknak a nehézségeknek, amelyeket az afrikai háború *jelent*.»

Magyarul nehézség nélkül így fogalmazhatjuk meg:

«Róma tudatában van az afrikai háború nehézségeinek». A nehézséget nem *jelenti* a háború, benne foglaltatik.

«Peary elérte az északi sarkot. Ez Amerika diadalát *jelenti*.»

A diadal többet jelent, mint az a valami, ami diadalt — *jelent*.

AZ ÖRÖKLÉT GONDOLATA.

Irta: *Janko Leskovar.*

I.

DRUŠKOVAC falujában élt Martics Gyuro tanító. Az emberek betegnek tartották; neki magának egyáltalában nem ez volt a benyomása, bár csakugyan nem úgy érezte magát, mint azelőtt. Mostanában a kék erek ugyancsak kidagadtak rajta, finom hálózatuk szarkalábakat rajzolt a szeme sarkába és beágazta halántékát és hatalmas homlokát is. A szája széle vértelenné vált és a fülcimpája elvékonyodott. De nem igen köhécselt és a szolgálatát a legnagyobb pontossággal töltötte be. Mi több, a tanfelügyelő is teljesen meg volt vele elégedve.

A gyermekekkel igazán jól bánt, bár nem egyszer valamiféle izgalom fogta el, amelynek sem az okát, sem a nevét nem tudta s amelyet egész előadás alatt nem tudott leküzdeni. Ha merte volna, legjobban szeretne volna ilyenkor hazaküldeni a gyermekeket, de hát ezt éppenséggel nem lehetett.

Ilyen körülmények közt sehogy se tudta megőrizni nyugalma; az osztályban türelmetlen volt, ingerlékeny, annyira, hogy egyik-másik gyereket számárnak vagy hülyének nevezte, vagy megráncigálta a fülüket meg a hajukat.

Ha a roham elmúlt, nagyon restelte a dolgot, fogadkozott magában, hogy nem esik vissza, de aztán megint csak ugyanarra a hibára ragadtatta magát.

Ez kétségkívül szertelen fáradtságának következménye volt. Egymaga tanított az iskolában, ahol a tanítás félnapját lefoglalta, azonkívül is kellett adnia néhány leckeórát, télen nem is futotta a napból. Mindamellettt találhatott volna időt rá, hogy kissé kipihenje magát, de volt benne valami, ami nem engedte lélekezethez jutni, valami szüntelen arra ösztökélte, hogy megállás nélkül töprengjen, míg csak bele nem fájdult a feje. Ilyenkor idegességében összeráncolta a szemöldökét, az erek lüktettek a halántékában és kimerülten vetette magát ágyára. Daša, a szolgálója, hiába kérte, hogy keljen föl, vetközzék le, majd megveti az ágyát: jól hallotta, de várt sokáig, nagyon sokáig, meg se mozdult, nem szólt egy szót sem, aludni szeretett volna.

Szertelen vágyakozással várta az éjszakát, mert álmokat hozott neki és ő ezeknek az álmoknak egészen más értelmet tulajdonított, mint amire egykor a pedagógia tanára tanította a képzőben. Emberemlékezetet meghaladó idő óta, már kora gyermekesétől fogva, különös jelentőségük volt az álmainak, de ő tartotta magát ahhoz az elmé-

lethez, amelyet az iskolában tanult. A szakítás körülbelül négy éve történt, ekkor hátat fordított a herbarti tanoknak.

Egy este szokása szerint ágyán hevert és álmodott. Aludt-e csakugyan? Maga sem tudta volna megmondani ; a benyomása az volt, hogy ébren van. Sötét éjszaka borult rá. Apja jelent meg előtte, amint hazafelé bandukolt lámpással a kezében, az őszi esőtől megdagadt patakon át jött, a deszkapallóra lépett, már csaknem az innenső partra ért, amikor megcsúszott a lába és beletoccsant a zavaros, sáros vízbe... Gyuróban a vér is megdermedt és felriadt álmából. Végigsimitotta a homlokát, amelyen hideg veríték gyöngyözött. Hála Istennek, csak álom volt.

Másnap éppen mikor a gyermekek az iskolából távoztak, egy paraszt tartott felé, aki úgy volt öltözve, ahogy az ő vidékükön jártak. Megborzongott. A paraszt közeledett ; merőn nézett rá.

— Tudom, tudom, — mondta tompán, — hol húzták ki?

— Valamivel lejjebb a pallónál, az öreg fűzfában akadt meg.

Ettől a perctől fogva Gyuro egészen az éjszaka hatalmába adta magát, amely méhében titokzatos életet rejtegetett számára. Az álmai olyan elevenek, olyan élethűek voltak, hogy gyakran csak nehezen tudta elválasztani az álmot az élettől. Egy elég különös álma gyakran visszatért.

A halottakkal volt együtt.

Barátai voltak ezek : az egyik három éven át rendesen együtt étkezett vele napjában egyszer a népkonyhán és mint harmadéves növendék halt meg (nem tudták miben), a másiknak a tüdejét elpusztították a bacillusok, a harmadik, bizony még élhetett volna, de öngyilkos lett. Ezzel a hárommal (most nem voltak olyan rossz bőrben) gyakran találkozott álmában. Kezdetben tudta, hogy álmodik és azt mondta nekik : «Barátaim, ez csak lidércnyomás, merő képtelenség az egész, hiszen halottak vagytok». De azok az ellenkezőjét erősítették, hogy ez az élet az igazi élet. «Különben is mi jut eszedbe, — mondták neki, — hiszen itt vagyunk, nesze a kezünk.» És neki csakugyan úgy rémlett, hogy ez a legtisztább valóság ; egyszer, mikor valamelyik ilyen jelenet után fölkelt, annyira zavart volt, hogy maga sem tudta, meddig tart az álom és hol kezdődik az élet. Úgy tetszett neki, mintha barátai halála csak álom lett volna és hogy haláluk hírért csak álmában olvasta a nevelésügyi közlönyben. Azért mégis megakart keresni a lapnak azt a számát, de nem találta. Különböző emlékeihez folyamodott segítségért, de ez csak növelte a zavart ; erre leült és levelet írt Iván apjának Fiuméba, hogy mi van a fiával, él-e vagy halott? Már azon a ponton volt, hogy el is küldi a levelet, mikor újra fogni kezdett az agya és eszméi kitisztultak.

— Igen, halottak, hát persze, hogy halottak.

De hát azért nem mindig volt ez így, — akadtak világos napjai is. Újjá született, mély lélekzettel szívta a tiszta hegyi levegőt, az orr-

lyuka kitágult, a melle dagadt, érdeklődéssel szemlélte a természet ragyogását és mosolyt lehetett látni keskeny szájaszélén.

II.

Decemberben történt, szombat volt, késő délután. Két héttel azelőtt hó esett és megmaradt a hó, csipős hideg volt, az ég meglepően tiszta és a nap még a szemhatár fölött állott; sugarainak aranya csillogott a hó tündöklő fehérségén.

Martics Gyuro a szobájában ült és dudorászott. Három napja nem hagyta el már a jókedve. Csütörtökön vacsorára volt hivatalos egy úriemberhez a szomszédságban. A társaság földérette, azután már ő szórakoztatta a társaságot. Eleinte lehangolt volt. Azok mind jó húsban levő pirospozsgás emberek voltak, csak ő volt sárga, mint a viaszgyertya... Eddig eszébe se jutott ez, most először tolakodott fel ez a gondolat öntudatának felszínére. És a szeme folyton sovány combjára tapadt és két ösztövére kezére, amelyen külön kigörcsösödött minden ér, néha-néha félénken pillantgatott a szomszédaira: micsoda markos kezek, micsoda hatalmas combok!

Összeráncolta a szemöldökét.

De mikor hallotta, milyen érdeklődéssel vitatkoznak ezek az urak a különböző ételekről, amikor ilyen szavakat hallott, mint pikáns, zamatos, mennyei illat, a rossz kedve elpárolgott. Ez a «pikáns, zamatos, illatos», igen, ez volt az... és ő soha nem is törődött ezzel és Dašának, a mindenésének sejtelve sem volt erről.

A társaság és ez «a pikánsság, zamatos, jó illat» hamarosan felvidította és mosolyt csalt az arcára.

Szemben vele a szomszéd falu fiatal tanítónője ült. Sűrűn pillantottak egymásra és ő ilyenkor valami felserkentőt érzett. Vacsora után sokáig elbeszélgettek és a tanítónő azt mondta, hogy vasárnap az ő falujába megy misét hallgatni a barátnőjével, ami nagyon jól esett neki és talán ez volt az oka csütörtök óta tartó jókedvének.

El fog hát jönni! Úgy érezte, arra ösztökéli valami, hogy vasárnap ki kell vágni a rezet a templomban. Kottákat keresett elő és odaült ócska zongorájához. Még látta, milyen vékony a lábaszára és milyen ösztövére a keze, de az első akkordokra megfedekezett erről, önmagáról és a másnapról is, mikor pedig Volkmár dé dur fantáziáját kezdte játszani, már teljesen elmerült a zenébe. A hatalmas finale, bár nem most hallotta először, lelke mélyéig felkavarta. Kétszer, háromszor eljátszotta ugyanazta részt és tekintete messze elmeredt, nagyon messze.

Szeme előtt egészen elmosódott két hegyes térde, ösztövére keze, a szobája, kívül a dombsor, ő maga a végtelen űrben járt, ahol még hosszan csengtek az utolsó akkordok, amelyek mindjobban és jobban enyésztek, hogy végül teljesen a semmibe vessenek ott túl, túl, valahol...

Felocsudott.

Újra észrevette két ösztövére kezét, reszkető inait és az ablakon át megpillantotta a hunyó napot, amely már a Kuna Gora havas csúcsait érintette.

Felállt és tovább nézte.

Ó, ez csak érzékcsalódás. A napnak már nyolc és fél perce a szemhatár alá kellett buknia, ennyi idő kell, hogy a fénye ide érjen hozzánk. A Sarkcsillag fényének harminc évre van szüksége, hogy idáig jusson. Akkor hát a Sarkcsillagon csak harminc év múlva látják a mai napot. Ezek szerint ez a nap nem hal meg, nem tűnik el egészen semerre, harminc év múlva látni fogják a Sarkcsillagon, ötezerév múlva a Tejúton, aztán egyre messzebb és messzebb az egész világmindenségben, mindig távolabbra és távolabbra hull, soha véget nem érőn a mai föld fénylő képe.

Ó, Istenem, Istenem, semmi sem hal meg, semmi nem semmisül meg, minden örökké él. De mért fáj így a fejem . . . Lehet, hogy ha meghalok, a lelkem és a gondolatom csillagról csillagra száll. Milyen csoda! Megismer majd minden multat és minden kort, mindent, mindent, ami csak be van írva a világegyetembe, mert semmi sem tűnik el, minden pillanat fénylő képe bele van rögzítve a végtelenségbe . . .

— Lámpát hoztam, tanító úr — szólalt meg Daša.

— Jó, jó!

— És mit parancsol vacsorára?

— Semmit, semmit, ne bánts most.

III.

Martics Gyuro megint ott ül a forgószéken az ócska zongora előtt. Könyökét két térdére támasztja és fejét a tenyerébe hajtja. Szeme lehunyva, lélekzete rövid. Fölséges nap ez megint a végtelenben . . .

A földön arany napsugár pihen. Amott szemben a zöld bükk-erdőske olyan szép és a völgy, amelyben a patak csörgedez, olyan bájos. Most jött haza az iskolából, maga van a szobában, mindenki kinn dolgozik a földeken. A szobába ragyogva dül be a napfény a kis ablakon át. A sarokban kereszt függ a falon árnyba vonva. Martics Gyuro valami kimondhatatlan édességet érez a szívében. A napsugár, zöld erdőske, a gyönyörű völgy valami mondhatatlanul elbűvölő volt. Nem tudta mért, de valamiképpen az ártatlanság érzése volt ez.

Sokszor volt ehhez hasonló napja, míg az apja Zágrábba el nem vitte, hogy úr legyen belőle . . .

Zágrábban is sütött a nap, de nem volt varázsa, egészen más fénye van a hazai rögön.

A napok lassan teltek — teltek az évek is. Egy tavaszi napon ott üldögélt szűk szobácskájában, fenn egészen a tető alatt . . . utcában.

Az asztalra könyökölt s fejét kezére hajtotta, nem gondolt semmire, nem érzett semmit.

Halkan nyílt az ajtó és a háztulajdonos leánya jelent meg az ajtónyílásban. Reszketett, menni akart, de nem tudott. Határozatlanul, tétovázva belépett.

Ő fel se nézett, de hallott mindent, megérezte mindent. Hallotta könnyű lépteit, ruhája suhogását, érezte a leheletét. Remegve hajolt rá, letérdelt elé.

— Bocsásson meg nekem, itt vagyok, bocsánat, nem birtam tovább.

Erre ő sírva fakadt és hangos zokogással letérdelt a leány mellé, simogatni kezdte a kezét, az arcát, a homlokát, a haját, a leány az ő könnyeit törülgette, miközben a saját könnyei bőven peregtek az arcán. Akkor a zágrábi nap is sokáig csillogott, édesen és megbűvölön.

Egy reggel megint lehorgasztott fővel ült a szobájában. A leány megint bejött és megint letérdelt elé.

— Mért kerülsz engem, mért futsz előlem?

Hallgatott.

A leány felállt.

— Ne tedd ezt, ne tedd ezt — sikoltotta kétségbeesetten. — Mindent elvettél tőlem, mindent . . .

Nem talált szavakat, hogy vigasztalja.

— Ó, értem. Rútnak találsz, erkölcstelennek, romlottnak. Tudom, de majd meglátod. Majd meglátod . . .

Hirtelen eltávozott. Ő utána sietett, hogy visszahozza ; de a leány nem volt már ott.

Fogta a kalapját. Elment hazulról és csak este jött vissza, mint a tébolyodott.

A leány ott hevert előtte, holtan, vérrel borítva.

Istenem, én Istenem ! és ez a nap is ott van a végtelenségben és fönn majd rátalálok.

A dereka nyitva volt (a lövés zajára odafutottak és keresték a sebet), látni lehetett a meztelen keblét és a két keble horpadásában a fekete sebet egészen véresen. Nyitott szeme üveges tekintetet vetett rá.

A falusi templom harangja tizenkettőt kondult, nem is hallotta. Veríték öntötte el.

Igen, a végtelenbe nézni ! A bűnösök nem látnak akkor semmit, semmit ; csak a bűneiket, az áldozatukat nézik majd évszázadról évszázadra. Reszketni kezdett. Úgy, ahogy volt, felöltözve vetette magát az ágyra, félig eszméletlenül. És újra látta a tágrameredt, fekete szemet, a fakóra vált, vérrel borított holttestet. És hasztalan meresztgette a szemét, ez a kép el nem mozdult már előle. Mintha eltűnt volna a föld színéről, sehol senki és semmi. Csak ez a leány feküdt előtte holtan, véresen. Merőn nézett az üveges, holt szemekbe s így merült bele a végtelenségbe . . .

IV.

Másnap csakugyan eljött a fiatal tanítónő.

Sokat hallott már beszélni erről a tanítóról, aki egészen magánosan él a szolgálójával, aki soha nem vidám, s aki nagyon keveset beszél, vagy éppen semmit. Azon a csütörtökön, amikor először látta, különös érzés fogta el.

Ma valami ellenállhatatlan erő huzta Druškovacra és az volt az érzése, hogy történni fog valami.

Mindjárt a templomba ment.

Megszólalt az orgona, de a tanítónőt nyomban az első akkordokra valami fájdalmas érzés fogta el, félelem szorongatta. Különös volt ez a zene, szokatlan és mikor énekbe kezdtek, egyszerre zavar támadt a templomban. Úgy érezte, hogy jéggé dermed és a szánalom könnye szökött a szemébe.

Advent volt és a tanító a húsvéti alleluját énekelte.

Mikor lehozták a kórusról, Martics Gyuro már félrebeszélt.

MAX JACOB:

KÖLTEMÉNY.

*Süvöltöz egy sikoly, a kínok hegyein dül
S az Úr felé megindul.*

Az én koromban nemzetek csatáznak,

Légcsavarokkal csörren ez a század,

Az éveim peregnek, itt a bomba bömböl és az ágyú rombol,

Jaj, így születtek éveim, feketé fájdalomból.

Sötét hatalmak törtek minden barlangomon át,

Az évek jól megőrizték a csizmák vad nyomát,

Jöttek bolond Veronikák, hogy megtöröljenek,

De bűnöm hamva gyolcsukat gyötörte meg.

Micsoda Babel emel engem,

Micsoda rendetlen szerelmek,

Hogy lelkem a hegyen lebegjen

És ottan ama jelre leljek.

Azt mondom itt a bestiáknak,

Hogy húsomat harapják,

Ez itt a késő Atrida, egy költő, kinek jajszavát ne hallják,

Ha elveszi az Atyaisten atyai haragját.

Erdély második Trianonja — mégegyszer.

Erdély második Trianonja címen Boldizsár Iván tanulmányt írt a Napkelet november 2-án megjelent számában. Ebben a cikkben erdélyi utazása alapján képet festett a magyarság ottani helyzetéről. Herczeg Ferenc kissé szokatlan késedelemmel a Pesti Hirlap december 15-iki számában vezetőhelyen foglalkozik ezzel a tanulmánnyal és úgy véli, mintha kemény vád volna az erdélyi Magyar Párt vezetői ellen, akiket ezzel szemben meg kell védelmezni. Ha Boldizsár tanulmányának megállapításai valóban olyan súlyosak, mint ahogy Herczeg Ferenc megítéli, érthetetlen, mért várt az illusztris író, aki pillanatra sem szűnik meg érdeklődni a magyar kisebbségi sors iránt, több mint hat hétig, mért nem sietett nyomban a cikk megjelenése után védelmet nyújtani azoknak, akiket szerinte támadás ért? Mért engedett időt arra, hogy a tanulmányra az erdélyi magyarság köréből érkező s a tanulmány által festett komor képet alapján igaznak elismerő visszhang már előre gyöngítse védelmének erejét. Annak a magyarázatára azonban, mi volt az oka vagy célja ennek a késedelemnek, egysegyedül maga Herczeg Ferenc illetékes. Fölösleges volna itt találgatásokba bocsátkozni. A válasz akár milyen időpontban is megjelennek és ránk nézve kizárólag a megjelenés ténye fontos.

Bár Herczeg Ferenc cikkét közvetlenül és személy szerint Boldizsár Ivánhoz intézi s bár a Napkeletnek nyomtatásban is lefektetett elve, hogy minden közleményért írója felelős, amely felelősség alól a Herczeg Ferencnek a «Nemzeti Ujság»-ban már megadott válasz szerint a szerző nem is akar kitérni, mégis kötelességének érzi a Napkelet, hogy ebben az esetben éppen a kérdés rendkívüli fontosságára való tekintettel, főképp ami az elvi alapokat illeti, körvonalazza a saját álláspontját is. De rákényszerítenek erre Herczeg Ferenc vezércikkének bevezető szavai is. «Egy *egyébként* elmésen és lelkiismeretesen szerkesztett folyóirat, a Napkelet . . .» ezekkel a szavakkal kezdi cikkét Herczeg. Az *egyébként* szó világosan utal arra, hogy a szerkesztést ez esetben hát Boldizsár Iván cikkének kiadásával kapcsolatban nem tartja lelkiismeretesnek. Mi kényesek vagyunk rá, hogy lelkiismeretünk ország-világ előtt tisztán álljon és meg vagyunk győződve, hogy most sem esett folt rajta.

Már Herczeg cikkéből is burkolt vád cseng ki a Napkelet ellen, de nyilván is jelentkezik ez a vád azokban a kommentárookban és könnyen hevülő indulatokban, amelyek Herczeg cikke alapján a nálunk megjelent tanulmány és az erdélyi helyzet ismerete nélkül a legegyszorábban próbálnak pálcát törni a Napkelet fölött. Ha valakinek, úgy a Napkeletnek fölösleges védekeznie ilyenféle inszINUÁCIÓK ellen. Hozzá ezek a vádak nem érhetnek fel. Tizennegyedik éve változatlan odaadással küzd ugyanazért a célért, amelyet megalapítása pillanatában célul tűzött ki maga elé, s amelynek minden mozzanatát a magyarság határtalan és lángoló szeretete fűti át. A Napkelet a legsúlyosabb pillanatokban, szinte a nemzeti letargia kétségbeejtő válságában támadt életre, hogy a maradék erőket felszerkentve és összefogva új nemzeti energiákat sugározzon szét. Magunk álltunk itt akkor tisztán, semmiféle foltnak vagy

árnynak szépséghibájától el nem rútítva. A nemzet külső és belső megcsontottságában mi voltunk az egyedüliek, akik a lehetetlennel megpróbálkoztunk igyekeztünk visszaadni a megrendült magyarság szellemiségének öntudatát. A nagy pusztulásban és tétova céltalanságban a Napkelet volt az egyetlen folyóirat, amely határozott, világosan körvonalozott nemzeti programmal a magyar írói és kulturális értékeknek olyan tömörülését akarta és tudta megteremteni, amely azt a fájdalmas szétszakitottságot, amelyet területileg szenvedtünk, legalább a szellemi integritás kiépítésével kívánta valamennyire ellensúlyozni. Nem kárpótlás volt ez, de némi vigasztalás azokban a rettentő napokban, hogy az elszakított országrésznek fájdalmas sikolya ott visszahangzott a Napkelet hasábjain. Itt kaptak hangot először egy hazátlan magyarság tragikus mélységű költői. Reményik Sándor, Mécs László és Áprily Lajos és még nagyon sok más erdélyi és felvidéki költő versei a megcsontított országban először a Napkeletben csendültek meg s harangoztak a kétségbeesés kínjai közt is reményt az egész magyarság meggyötört szívében. Éppen a Napkelet volt az, amely mindig kivételes szeretettel foglalkozott erdélyi irodalommal, erdélyi élettel és erdélyi szellemiséggel. Hogy tagadta volna hát meg fájdalmas, de annál töretlenebb és égőbb magyarságát, amelyért másfélévtizeden át a legmostohább körülmények közt kitartóan küzdött? Hogy vált volna hűtlenné ahhoz a szerelméhez, amely a leggyötrőbb szétszakitottság felcsigázott sóvárgásával fűzi Erdélyhez.

Éppen a magyarságnak ez a mindenek fölött való, saját érzékenységének fenntartás nélkül elébe helyezett szeretete készítette most is, hogy vállalva a félreértésekkel járó kockázatot, nyilvánosságot adjon ennek a tanulmánynak. A magyarság igazi szeretete érlelte meg bennünk azt a meggyőződést, hogy ha fenn akarjuk tartani az életet és öntudatot az elszakított területek magyarságában, más utakat kell választani, mint amelyeken eddig Erdélyben is jártak. Mi azt láttuk eddig, hogy amint az ország ezeréves multjában sem vittek soha előre a nemzetet, a multat felhánytorgató, örökös gravámenek, úgy a mostani helyzetben sem igen járt eredménnyel csak a szenvedett sebek szüntelen felszaggatása. Ez a tagadhatatlanul jogos sérelmi politika, a külföld közvéleményét panaszokkal ébrentartó passzív ellenállás azonban eddig még egyetlen erdélyi magyart sem mentett meg a zaklatástól és az üldöztetéstől, használni aligha használt, de ártani bizonyára többet ártott, mint amennyire csak sejthetjük is. Lehet, hogy a mai szerencsétlen helyzetben ez a magatartás a méltóságosabb, tragikusabb és hősibb szépségű. De itt nem arról van szó, milyen szépen tud meghalni a magyar, hanem, hogy élhet tovább, akármilyen nyomorultul, gúzsba kötve, megcsúfolva is. De élni, élni és élnie kell, mert egy szikrányi életen is több a jövő, mint a nagy multak ünnepélyesen megkoronázó tragikus halálban. Ezért éreztük mi úgy, hogy föl kell rázni az erdélyi köztudatot és a csonkaországát is, el kell indítani a passzív ellenállás irányából a cselekvés építő megmozdulása felé. Úgy éreztük, hogy minden hősi elmúlásnál többet ér a legcsekélyebb életjel. Akármilyen nehezen, akármilyen akadályokkal szemben is, de építeni kell azokat a lehetőségeket, amelyek az erdélyi magyarság fennmaradását biztosítják, amely mint történelmünk sok százada mutatja, a legszorosabban összeforrt magának a magyarságnak fennmaradásával. Meg kell ragadni a porszemet is, hogy minden magyar lélekzetvételt megmenthessünk, mert Erdélyben erről van szó.

Herczeg Ferenc ellentétes véleményen van. Ő még kevesli is a memorandumozást és azt panaszolja, hogy a kisebbségi és csonkaországi magyarság

nem fordul elégszer jogos panaszaival Genfhez s éppen azért a kisantant államférfiak már azt a tartózkodó magaviseletet is a maguk javára kamatoztatják. Ha Herczeg Ferencnek ez a meggyőződése, akkor szinte el kell csodálkoznunk azon, hogy «ugyanebben a cikkében», nyugodt lélekkel megállapítja, hogy a magyar Párt egyik (példának felhozott) tagozatában élénkebb kultúrélet folyik és sűrűbb az érintkezés nép és értelmiség között, mint a csonkahaza legtöbb megyéjében». Meggyőződésünk, hogy ez a vád magában sem állhat meg, de, ha csakugyan így volna, — ami teljességgel kizárt — akkor is veszedelmes dolog ezt éppen egy ilyen cikkben a nyilvánosság elé tárni. Vagy nem gondolja Herczeg Ferenc, hogy ha már a magyarság tartózkodó magaviseletet is annyira kihasználják az antant államférfiak, mennyivel inkább tehetik ezt az ő megállapításával, amely ugyan csak egyéni vélemény, de megjelenési formájában vád és a legkitűnőbb fegyvert adja azok kezébe, akik Herczeg tekintélyével alátámasztva hivatkozhatnak arra, hogy ha Erdélyben élénkebb a magyar kultúrélet, mint szerinte «a csonka haza legtöbb megyéjében», akkor nincs semmi ok a panaszra. Ez pedig meggyőződésünk szerint igazán nem lehetett Herceg Ferenc szándékában. A legtávolabb is áll tőlünk, hogy neki ilyen szándékot tulajdonítsunk, amint tőlünk is távol állott minden szándék, hogy bármely egyéni érzékenységet a legcsekélyebb mértékben is sértsünk. Sőt a leghatározottabban állíthatjuk, hogy az erdélyi Magyar Pártnak számos jószándékú és hősiességű vezetőjére mindig nagy megbecsüléssel és hálával gondolunk. Bár szent a meggyőződésünk s ebben a tekintetben a nagy Széchenyi ragyogó példája áll előttünk, hogy minden egyéni érzékenységnek háttérbe kell szorulnia, ha a magyarság nagy érdekeiről van szó, mégis a leghatározottabban kijelentjük, hogy a Napkelet cikke nem általánosított, tapasztalatokat látott jelenségeket irt le és célokat, lehetőségeket, távlatokat vetett föl, de személyében nem támadott meg senkit. Herczeg Ferenc vezércikke volt az, amely megírójára elöljáró nevezett meg személyeket.

Mi tisztán csak elvi magaslaton, az erdélyi magyarság sorsáért aggodón adtunk nyilvánosságot a cikknek, amelyet közérdekűnek tartottunk. Mert bennünket mindig csak két cél vezetett és vezet ma is, a magyar kisebbségek tragikus ügyének vizsgálatánál. Az első az, hogy a magunk lehetőségeinek határai közt segítsünk megmenteni s fenntartani ezt a magyarságot a jövő számára. A másik, hogy mi, akiknek a csonka hazában mégis jobb sorsunk van, soha egy pillanatra ne tegyük nehezebbé a sorsát az elszakított területeken szenvedő testvéreinknek és soha azoknak, akik a határon túl olyan sok bajjal küzdenek, ne tegyük amúgy is nehéz helyzetét még nehezebbé. Ez mindig lelkiismereti kérdés volt a Napkeletnél, nemcsak «egyébként» és emelt fővel állíthatjuk, hogy lelkiismeretünk most is nyugodt.

A Napkelet.

Új francia akadémikusok.

Alig foglalta el Poincaré helyét Jacques Bainville, a királypárti történetíró és publicista, a Francia Akadémiában máris újabb választásokra került a sor. A most bekerült Gillet és Duhamel közül az első művészettörténeti tanulmányainak és — a plety-

kák szerint — szerencsés házasságának köszönheti megválasztását. Tanulmányai a *Revue des Deux-Mondes*-ban, tehát az Akadémia szempontjából kifogástalan helyen jelentek meg, feleségét ugyancsak kifogástalanul választotta meg, mert René Doumicnak, az «Institut» főtítkáranak leányát vette el.

Ez a választás alighanem alkalmat ad támadásokra és gúnyra. Ezt majd azzal az érveléssel védik ki a konzervatív irány képviselői, hogy az Akadémia nemcsak tudományos testület, hanem társaság is, amely az irodalmat és tudományt összekapcsolja a társasági és politikai élettel.

Bainville székfoglalóját inkább politikai színezetű támadások előzték meg és követték. A botrányt váró tömeg már a székfoglaló ünnepségen is vihart szimatolt, de hiába. Magában az Akadémiában is sok a republikánus, tehát fel lehetett tenni, hogy a szertartás nem folyik le simán. Azonban csak az történt, hogy az egyetemi hallgatók — akik közt az *Action Française* erősen hódít — nagy tömegben vonultak fel és viharosan megtapsolták az új akadémi-kust, aki történelmi alkotásai (*Histoire de France, Napoleon*) mellett e lapnak is állandó munkatársa. Poincaréről kellett székfoglalóját elmondania. Úgyesen került ki a helyzet kényes oldalait. Nem foglalkozott elődje politikai nézeteivel, inkább a lelkiismeretes hazafit, a kötelesség emberét rajzolta meg. Saját politikai álláspontját sem tagadta meg, amikor azt mondta, hogy senki sem áll közelebb a royalistához, mint a republikánus, ha mindketten a hazának tett szolgálatot tartják első kötelességüknek.

A köztársasági érzelmű *Maurice Donnay* mondta a fogadó beszédet. A kötelező udvariasság azonban inkább csak védekezésre szorította. Megvédte a romanticizmust (*Maurras*-ék felfogása szerint a romanticizmus germán betegség, amellyel megrottották a francia rendet és észszerűséget), támadásaiban nem érvekkkel hadakozott, csak szellemességgel, ami egyszerre kellemesebbé tette. Az egész terem mosolygott és tapsolt, amikor Donnay így határozta meg Bainville születésének idő-

pontját: «Őn Uram, a harmadik köztársaság kilencedik évében született, Jules Grévy elnöksége alatt». Az ünnepi ülés hű képét adta a nemesebb értelemben vett hagyományos francia szellemnek, amely a legsúlyosabb véleménykülönbségeket is megfelelő formában tudja kihangsúlyozni és egyúttal olyan formába öltöztetni, amely nem bántja meg az ellentétes felfogás képviselőjét sem.

A harmadik új akadémikus *Georges Duhamel*, aki 1935 őszét késő öreg-ségében is úgy emlegetheti majd, mint amely külső irodalmi sikerekben gazdag volt. Szeptember 28-án meghalt *Alfred Vallette*, a *Mercure de France* alapítója és eddigi szerkesztője. Az október 15-iki számon már *Georges Duhamel* neve áll, mint szerkesztőé. Ehhez járul a mostani választás.

Duhamel írói egyénisége valóban összeillik a szimbolista és l'art pour l'art hagyományokat őrző *Mercure de France*-szal, amely az irodalomtól minden politikai és világnézeti aktualitást távoltartott. Jellemző, hogy szerkesztői programját ezen a címen adja közre: *Passion de la mesure*, «a mértékletesség szenvedélye»... a franciákban megvan az egyensúly érzéke, Franciaország a nagy szellemek egész légióját termelte, akik századról-századra megfestették a kiegyensúlyozott, higgadt és nyugodt ítélhető ember ideális képét». Természetesen Duhamel is kénytelen észrevenni, hogy ma az ilyenfajta ember nem divatos. Ép ezért kell, hogy a *Mercure de France* továbbra is az ilyen törekvések menedéke legyen, mert «Franciaország nem annyira beteg, hogy legalább íróinak példája és munkája által ne tudna leckét adni a nyugtalan világnak függetlenségből és mérsékletből».

Paradoxonnak látszik, hogy ez a korhangulat elől menekülő író aktualitásának köszönheti népszerűs-

gét. Talán a világ egyik nemzete sem érezte a világháborút annyira a saját háborújának, mint a francia. A háború után valósággal szomjazták az olyan regényeket, amelyek ezt a hősi korszakot örökítették meg. Duhamel mint orvos szolgált a hadseregben és megfigyeléseit novellisztikus formában írta meg. Ilyen kötetek a *Vie des Martyrs* és a *Civilisation*. Az utóbbi megkapta 1918-ban a Goncourt-díjat is. Azóta éppen 13 regénye jelent meg (a *Journal de Salavin*-t magyarra is lefordították), de mindig hű maradt eredeti magatartásához. Az aktuális témát a realista írók hűvös nyugalommal írja meg. A megfigyelések szép részletesen, egymás után sorakoznak, végül valamilyen csattanó lezárja és megmagyarázza a sorozatot.

Az aktualitás iránti érzéke mindig megmaradt. Irt *Paul Claudel*-ről, Amerikáról, a szovjetről, az Európa-problémáról és legújabban az egymásba kapcsolódó regények — ahogy a franciák nevezik «roman-fleuve»-ök, regényfolyamok — éveiben ő is regénysorozatot ír. *Roger Martin du Gard*, *Jules Romains* hindu méretű regénysorozata mellett ott áll az ő *Chronique des Pasquier*-ja is, amelynek negyedik kötete mostanában hagyta el a sajtót (*La nuit de la Saint-Jean*). A kritika nem fogadja túlságosan lelkesedve. Szemére vetik, hogy alakjai nem élnek, csak elveiket igazolják, de ez a kifogás minden túlságosan öntudatos íróra érvényes. A regénysorozat témája a család bomlása, a társadalmi erjedés a századfordulón, tehát körülbelül az a gondolat, amelyet a mi irodalmunk *Babits Mihály Haláljai*-ból ismer. A dicséretet közül jegyezzük fel azt, amit Charpentier ír róla, annál is inkább, mert valóban jellemző Duhamel egész írásművészetére: «Csodálatos, hogy mennyi új elemet tud stílusába olvasztani, noha mindig klaszszikus marad. *Fabián István*,

Németh László: Gyász. (Franklin társulat.)

Ha az író «gyönyörködtetni akar, csak iparos, legföllebb iparművész. A költő nem kacsintgat a közönségre. Túlrad benne az öröm vagy a kétségbeesés, műve mindig gátszakadás, nem csatornaépítés. Minél ellenállhatatlanabb ez a szétviharzó elemi erő, annál bizonyosabb, hogy a kortársak félreverik a harangot előtte, s kiöntött ürgeként iparkodnak szárazra menteni esztétikai előítéleteiket. A költő nem oka semminek. Alkotása boldog kurjantás vagy halálsikoly, élete mélyéről tör föl, reflexmozdulat a világ zuhogó benyomásaira. Ebben a mozdulatban egy-egy író valamenyny műve közös gyökerű; ezerféle lehet a hangulata, meséje, műfaja, Shakespeare, Jókai vagy akár Gárdonyi összes alkotásait könnyű visszavetelni alkatuk ösképletére.

Németh Lászlónak is van egy alap-élménye: az élet a rugkapáló lelket belekényszeríti valami heroizmusba, egy rettenetes, halálos szerepbe. Első nagyobb könyve a címében is utal erre. Az a könyv lírai vállalkozás volt, Németh írói pályáját rajzolta meg (s mekkora felháborodás követte!). Új munkája epika: egy fiatal parasztasszony sorsa dől el benne. Mégis, aki Németh lelkét *belülről* akarja ismerni, inkább ezt a regényt ajánlanám neki, mint önvallomását. Főalakjába rejtőzve kendőzetlenül megmutatkozik magános embermegvetése, érzékeny gögje: az a tragikus természet, amely egy ügyetlen szóban szándékos halálsértést lát, meggyűlöli érte a világot s odatemeti fiatalágát a temetőbe.

A Gyásznak ennyi a meséje: egy szép parasztnyecske, nagygazdálány, váratlanul elveszti az urát s kevéssel utóbb egyetlen fiát is. Önvádja rögtön rátámad: léha, könnyelmű teremtés ő, nem érzi eléggé a gyászt. De mikor egyre nyitabban példalózik

a falu, a tulajdon rokonsága: majd megvigasztalódom; még előtted az élet; örülj, hogy már túl vagy rajta, — mind konokabban zárkózik vissza magányába. Végül sorsára hagyják. Az egész életből nem marad egyebe, mint két sír, ahova egy kótya vénlánnyal jár ki. Új Ágnes asszony, de őt az erénye öli meg, nem a bűne.

Az egész regény: egy vérmérséklet könyörtelen fejlődésrajza. Ha az előbb azt mondtam, Németh lelke hajszolja ezt a parasztasszonyt, senki ne gyanakodjék holmi szimbolikus idétlenségre. Semmi sincs ettől a műtől távolabb, mint a belemagyarázás lehetősége. Az «urak» társadalmából csak a láthatár szélén bukkan föl pár szürke figura. Ügyszólván egy sora sincs, amelyet egy kitűnő parasztíró le nem írhatott volna, persze, valaki olyan, aki puritánabban fogalmaz, mint a mi stilromantikus parasztíróink.

Azt se képzelje senki, mert az előbb meséje, egyszerűségét hangsúlyoztam, hogy afféle «unalmas lélek-elemzésről» van itt szó. A mű nagy része csakugyan bent, Kurátor Zsófi lelkében játszik, de csupa érdekfeszítő mozzanat, állandó örvénylés, viharzás; egy holt sora, egy fölös szava sincs. Kezdetből feszültséget teremt, s alakjai körül élő légbört. Takarékos a mintázó vonásokban, de egymáshoz való viszonyuk élesen kirajzolja hőseit. Csak két alakja tárul eléink legmélyéig: Zsófi és egy fővárosi iskolaszolgá özvegye, akit azért vesz a házába, hogy «börtönőre» legyen, vigyázzon rá és tanúsítsa, hogy senki férfit közel nem ereszt magához. Ennek a két nőnek az örök párbaja egymással, ide-odahullámzó erőviszonyuk, résenállásuk, összeenyhülésük, szétszakadásuk teljes illuziót keltő remeklés: sehol nem látjuk a költő szándékosságát; úgy érezzük, az élet ellentétes erői birkóznak itt. A vén iskolaszolgáné nem romantikus

csodaszörny, inkább nagyon ügyes, gondos anya, mégis ő a leghitványabb mellékalak a kompozícióban, s hitványasága főszemlélyé avatja, a Világ Hitványaságának hordozójává, a nemes Zsófi oldalán, aki az Emberméltóságot, a Kikerülhetetlen Hivatást jelenti a hétköznapi okosok, kis megalkuvók közt.

Magától nőtt munka ez, módszerben semmi újat nem hoz; egyetlen törzsben fölszökkenő jegenye, lombja van csak, semmi mellékága. Távol tőle minden formakísérletezés, nyugodt elbeszélő hangja egyenletesen hullámzik, klasszikusan tiszta, ami alatt megint ne valami papírizú «választékosságot» képzeljünk; szókimondó falusiak a hősei, s éppen a főalakja száján elcsattan néhány olyan kifejezés, amelytől egy szemérmes sajtkereskedőné okvetlenül elájulna. Hősnője minden, csak nem «eszményített» parasztasszony, sötét, gyanakvó, gyűlölködő s mégis olyan fényes, magasztos, olyan tiszta tragikum süvölt belőle, amelyet csak a nagy költészet varázsa tud adni ennek a sárból és napsugárból gyúrt életnek.

S a valóság formált hősnő körül ott a valóságos dunántúli falu, rettentő társadalmi szakadékaival, fejedelmi komolyságú szertartásaival, bonyolult cselszövényével, mint pokoli pókháló, amelyen minden mozdulat egyszerre végigrezdül; bárki bármit tesz vagy csak mond, azonnal közügyé válik, mindenki tudja, leméri, megítéli. Legparányibb részletén is ott az író paraszti származásának hitele: a belülről látás intimsége, s a fölülről nézés távlata. Nem készült semmi szociológiai gózzal, leleplező nekigyürközéssel. Pátosztalan regény, időálló remekmű.

Remekmű? Talán túlkorai megállapítás. Semmi «korszerű» benne, semmi «égető probléma»; elképzelem, mekkora csalódással teszi le a sznob,

a búsmagyar. Nem ezt vártuk ettől a gondolkozó írótól, hogy egy kiszgazdáné korlátolt elméjét boncolgassa tizenhét íven át a legújabb klinikai előírás szerint. Így is föl lehet fogni, s bizonyára nem lesz kevés azok száma, akik így fogják föl. Zsivajjukkal szemben nincs más, mint ismételní mégegyszer: remekmű. Németh Lászlót sok viszolygó kortársa próbálta már odagombostúzni az ócska rovargyűjteménybe, mondván: Író szeretett volna lenni az istenadta, de nem sikerült neki, ezért gyűlöli az igazi írókat és lett kritikus. Most végre itt a költő Németh László. Hányan mondhatják, hogy nagyobbak nála?

Juhász Géza.

Evelyn Waugh: Egy marék por. Az Athenaeum kiadása. — Ez a regény tulajdonképpen karikatúrafilm, melynek vékony mesefonala az volna, hogy Tony Last meglegegedten él ősi kastélyában, Hettonban szép feleségével, lady Brendával s kis fiúkkal, John Andrew-val. A kastély előkelően történelmi, de rettentő kellemetlen és kényelmetlen épület. Tony imádja, Brenda ki nem állhatja, mert a főntartására költött pénzből pompásan élhetnének Londonban. Különben fiatalok s a pénz emberek egyhangúan kellemes átlagéletét élik. Az elkényeztetett kis fiút (pompás gyerekfigura) a dada és a lovász neveli. Brenda egyszerre belebolondul egy Beaver nevű üres, önző és közutálatnak örvendő fiatalemberbe s kedvéért felborítja családi életét. Botrányos viszonyt folytat vele, majd kis fia halála után (egy megbokrosodott ló rúgja agyon) elválí Tonytól. A válópör azonban megakad, mert Beaver azt követeli, hogy Tony hatalmas tartásdíjat adjon Brendának, amelyből úri módon megélhessenek. Neki t. i. semmije sincs. Tonyt feldühíti ez a szemtelenség s felesége rideg önzése, kapja ma-

gát s dr. Messingerrel, aki foglalkozására nézve fölfedező, elutazik Brazília őserdeibe valami régi indiánvárost felkutatni. Itt a doktor vízbe fullad, Tony meg rettentő lázban egy félőrült vén farmerhez vetődik, aki meggyógyítja, de fogva tartja s mivel maga nem tud olvasni, felolvastatja vele Dickens minden regényét. A mentő expedíciónak megmutatja Tony sírját, míg az álomitaltól elkábítva alszik. Szegény Tony tehát meghalt a világ számára. Brenda, kit Beaver a faképnél hagyott, feleségül megy régi udvarlójához, az oldalági rokonok pedig elfoglalják Hettont és emlékoszlopot állítanak Anthony Last of Hetton «felfedezőnek.»

Rikító és valószínűtlen moizörténet, de az író szembényvesztő gyorsasággal és fölényes humorral pörgeti le előttünk. Nem a régi angol humoristák szubjektív, a történetet az író érzelmeivel kíséző humora ez, hanem az író cinizmusig menő tárgyilagosságában nyilvánuló. Semmi részvét, szeretet, helyeslés vagy roszszalás, csak hideg megfigyelés és fölsőbbesécs gúnymosoly: íme egy darab élet, «egy marék por» — ugye milyen ostoba, cétalan, nevetséges és tragikus egyszerre?

Sívár és sekélyes világnézet, amely akaratlanul torzít is — azért beszéltem karikatúra-filmről —, mert csak a félszeg, nevetséges, kicsinyes és groteszk oldalát látja és láttatja az embereknek és eseményeknek. Csupa léha, cinikus, flörtölő, cocktailező, táncoló, naplopó nő, közönséges, szimplex, dologtalan férfi. Ezek mozognak a szakadatlanul változó színtereken: klubbokban, vendéglőkben, estélyeken, vidéki kastélyban, falusi templomban, londoni lebújjban, falkavadászaton, tengerparti weekenden, oceánjárón és őserdőben. A legtöbb részlet magában kitűnő: éles megfigyelések és kacagtató félszepségek sorozata. «Mindenik része jobb, mint

az egész», melynek kevés az igazán művészi értéke. Olvasmánynak mulattató. A fordítás, Hevesi András munkája, igen sikerült.

Szinnyei Ferenc.

Márai Sándor: Válás Budán. (Révai Testvérek, 1935.)

«Ő hinni akar; ebben a látható világban akar hinni s aláztatosan egy másikban is, melyet nem ismer. Szolgáltatni akar egy családot s egy másik, nagyobb közösséget, amely becses neki s amelynek szolgálatára felesküdt; szolgáltatni akar, az isteni és az emberi törvény parancsai szerint» — ezt érzi Kőmives Kristóf fiatal bíró, egy gyötrelmes, kísértő éjszaka után. Ez az éjszaka és a rákövetkező megváltó nappal nemcsak Kőmives Kristóf, hanem *Márai Sándor* számára is jelképes. Fordulat, ha nem is meglepő fordulat *Márai* működésében. Ritka írói pálya az övé. Második könyve után állandóan ugyanazon az igényes színvonalon ír. Nincs emelkedés nála, csak mélyülés. Mélyülése — és sokban tisztulása — első jelentős pillanathoz ebben a könyvében érkezett el.

Márai írói magatartása a vallomásttevőé. Csalhatatlanul és egyedül önmagáról beszél, saját belső összeközléseiről szól és egy hatalmas magánügyet közvetít. Mi az én helyem a világon? — kérdezi mindenki másnál szívósabban és őszintébben, s az irodalmat saját lelkivizsgálata területének tekinti. Nincsenek «hősei», nincsenek «történetei». Regényeinek magva egy-egy időszerű lelkiállapota, amely sajátosan az övé és mégis egy egész koré. Polgári céltalanság az alapindulata, egyetlen lényegbevágó és tisztázott mozdulata pedig a menekülés. Menekülés az ismeretlenbe, kalandba vagy lázadásba.

Ennek a menekülésnek célja először a Válás Budán mélyen és rejtelmesen őszinte utolsó ütemében jele-

nik meg: hinni két világban, az érzékek és az érzékfölötti világában. És ez lesz aztán *Márai* nagy fordulata: megtalálja azt az «alapvető fontosat», ami nélkül nem lehet élni és amit leg-egyszerűbben hitnek kell nevezni. Ehhez a felismeréshez jut el Kőmives Kristóf, és ehhez jutnak el elkésetten *Márai* «értelmetlenül lázadóí»: a Bébi szakállas tanára, a kócos Csutora, a zendülő kisdiákok, a céltalanul bolyongó Askenázi, — az író nagy magánügye egy-egy szakaszának álarcos jelképezői.

Márai könyvében két világot állít szembe: az «éjszaka» és a «nappal» világát. Egyik az ösztönök és kiismerhetetlen indulatok gyanakvó alvilága, a tudattalan, mérges ösztönök sűrűsödése. A másik a fegyelem és hit világa, a bizalomé és biztonságé, az élet nagy és kissé hoffmansthalian ünnepies javaié. Kőmives Kristóf az utóbbi embere. Magatartásában azonban bizonyos önkény van, szelid ösztöke. Titokban és önmaga előtt is ismeretlenül: lázad. Éppúgy mint Csutora, aki a bizalom és szeretet meleg zugát viczorogva túri és első szabad alkalommal elillan a bizonytalanba, a zavarba. *Márai* fordulata azonban már itt jelentkezik: Kőmivesben egy távoli és idegen lehetőség csillogtatja meg a zendülést, ő azonban nem ad rá és biztosabbnak, bölcsőbbnek tartja a fegyelem szorító övét. Tőle messze van már a rejtett indulatok éjszakája, és amikor boldogtalan barátja felfedi öntudatlan lázadása rugóját, — nem felel. Halott őse intését hallja: «a világ lágy anyag; maradj mestere», és nem vállalja a lázadást. Visszafordul a hit felé.

Ezen az «alázatos és erős, hívő és szigorú» egyéniségen épül fel aztán a regény. Váza egyszerű, és mint minden *Márai*-könyv: a kísértő és a megkísértett nagy párjelenete. A kísértő ezúttal Greiner Imre, szeren-

csetlen orvos személyében az éjszaka, a megkísértett Kőmives Kristóf. A kísértés pedig egy nagy emlékezet-próba: tudja-e a bíró, hogy boldog és hiánytalan házassága valójában boldogtalan, mert nyersebb és mezte-lenebb érzés köti más feleségéhez? Ha beismeri és elfogadja ezt az érzést, megindul a pusztulás felé, ha nem, továbbra is részese marad a «szentség biztonságának», mely nem lágy és nyugtalanító, mint a menekülés, hanem erős és végtelen. Kőmives ellen-áll a kísértésnek, nem hagyja ott életét, nem cserél életformát — halált vagy menekülést, mint Greiner Imréné, Csutoránál, Askenáziánál — mint «ősei», és először érzi a nyugalomnál több és magasztosabb célnak a hit és szentség nappali világát.

A regény kellei közül minden hiányzik *Márai* új könyvében. Szerkezetileg további lépés: már nem is egy ember belső világa és a külvilág történései fedik egymást lazán, távoli asszociációkban találkozza, mint a «Sziget»-ben, hanem két ember legrejtettebb benső világa áll egymásmellett, veszélyes összefüggésben. Két titkos magánbeszéd perog le: először a bíróé, aztán az orvosé, és egyetlen mondatban találkoznak valójában — és egyetlen személy titkában: a halott asszony öntudatlan vonzalmában a bíróhoz —, ahol aztán a két élet és a két magatartás nagy ellentéte is kirobban.

Márai legszükszavúbb regénye ez a könyv. A lényegről van benne szó állandóan, minden más fölösleges, ami nem azt magyarázza. Belső szerkezetben és érdekes írói rokonságban valóban Mauriac szófukar, állandóan egy dolgot kutató-zaklató, állandóan egyetlen tanulság felé törekvő, önkínzó módszerére emlékeztet, ahogy a szenvedélyek sűrítése, az egyéniség légkörének kissé hisztérikussá fokozottsága is Mauriacot idézi föl. «Igazi» légköre nincs ennek a könyvnek. Két

ember egyéni hőfoka adja meg légkörét, tudatos leszűkítéssel. Esemény és cselekmény alig valami, külső esz-közök sem számítanak és kívül áll a tér korlátain. Belül játszódik le, a lélekben, a világról félmondatok tudósítanak csak.

«Az éjszakának vége; kezdődik a nappal» — írja *Márai* regénye utolsó sorában. Forduló ez a mondat, várt fordulat: az író új és beláthatatlan lehetőségű új tájékozódását jelzi szelíd és biztos jelképpel.

Thurzó Gábor.

Hunyady Sándor: Az ötpengős lány. (Athenaeum.)

Az írónak nyert ügye van, ha munkái a közönség mennél szélesebb rétegének ízlésével találkoznak. Hunyady Sándor mindig eltalálja a közönség ízlését hangban is, témában is, és mondanivalóinak megoldására is irodalmi formát választ. Legújabb kötetében is, melynek már a címét is kitűnően találta meg a közönség szempontjából, mert akik nem ismerik ezt az írását, valami csiklandós dolgot gyanítanak mögötte és az effélének tudvalevően akkor is van kelete, ha irodalmi formában találják föl. Pedig az ötpengős lány története igen erkölcsös, némi szociális háttére is van, és a «Sallangos négyes» című adomával együtt a mai élet furcsa és visszás helyzetképeit világítja meg.

A kötet legkiemelkedőbb írása és egyben egyetlen novellája a «Bakaruhában» című, jóllehet a befejezése nem elégíti ki teljesen. De a cseléd-lány keményen kifaragott profilja szinte kidomborodik ebből a kötetből, amelynek többi darabja tulajdonképpen szintén csak adoma, amelyet az író novellisztikusan, színesen mond el, anélkül, hogy az olvasót különösebb szellemi munkára, lelki elmélyedésre készítené. Régies romantikából sarjadnak ki ezek a té-

mák, csak a «kellékek» maiak bennük. Ezekről eltekintve, azt hihetnők, hogy félszázaddal korábban születtek. Alakjaik is csak a témából kapnak életet, szerénységükben nem is emelkednek a papírlap fölé, de így is betöltik céljukat: szórakoztatnak. Pedig, amint a példa mutatja: Hunyady kvalitásából más írói feladatokra is telnek. *M. Gy.*

Almásy László: Az ismeretlen Szahara. (Franklin.)

Utazási könyvekkel kapcsolatban már elhasználódott az a gyakran leírt kifejezés: regénynél is érdekesebb. De akit idegen, ismeretlen világok érdekelnek, mégis ezt fogja mondani Almásy új könyvére, amelyben a Libyai-sivatagban tett utazásait és fölfedezéseit írja le.

Az olasz-abesszin háborúval kapcsolatosan bizonyos aktualitást kapott a Libyai-sivatag, és nem lehetetlen, hogy az olaszok és az angolok már értékesítik Almásy útjainak eredményeit. Mert ő próbált ki először különféle autótípusokat a Szahara homokhegyein és futóhomokján, és akár a sarki kutatók a jég fölé, ő merészkedett be elsőnek repülőgéppel is Afrika legtitokzatosabb düneláncái és sziklavidékei fölé. Bátorsága, kitartása és hozzáértése olyan eredményekhez segítette, amelyekért az Angol Királyi Földrajzi Társaság is a legmelegebb elismerésben részesítette.

Könyve olvasmánynak is kitűnő. Érdekes és izgalmas részletek változtatják egymást, és pontos leírásaival szinte érzékeltetni tudja a sivatag kíméletlen, hatalmas erejét. Külön naplót ír arról a huszonnégy óráról, amikor egyedül, önkéntes fogolyként marad a sivatagban, míg autói benzínért mennek vissza a távoli oázisba, és a legendás, «elveszett» Zarzura-oázis fölfedezésének nehézségeit is pompás naplórészlete kelevenítik meg.

Igen jellemző fejezetben számol be az őskori barlangokban fölfedezett sziklafestményekről is, amelyekről egy német tanár (Frobenius) nálunk is előadást tartott, csak éppen Almásy nevét felejtette el fölemlíteni. Pedig csak Almásy fölfedezése után ment le a sivatagba. A kiváló kutató, igen finoman, még a nevét sem írja ki a német tanárnak, nem vádolja meg, nem harcol ellene. Minek is? Rendkívüli sikereinek eredményeit az egész világnak szánta, és az elsőség dicsőségét senkise vitathatja el tőle.

M. Gy.

Vitéz Somogyváry Gyula (Gyula diák): A Rajna ködbevész. (Regény. Budapest, 1935. Singer és Wolfner kiad. 226 l.)

A fejlődésnek eredt magyar történeti regény egyik legsikerültebb alkotását üdvözöljük Somogyváry új művében, Budavára visszafoglalásának történeti forrásokon alapuló helyzet- és korpépe elevenedik meg színes képekben az olvasó szeme előtt. Ám ez a drámai erejű történeti festmény csak jól szerkesztett külső váz, amely mögött elevenen lüktető jellemalakulást rajzolt a szerző. Gottfried Albert Joachimnak, a háromnevű rajnai vértesselnek, akit meghódít ez az annyi pusztulást látott nép és föld, valóban van *oka* arra, hogy megszeresse azt, ami *magyar*.

Az események bonyolítása során különösen két ízben ragadja el az író pompás tolla az olvasót. Az egyik a török pusztítások óta terméketlen homok- és láptengerré változott Alföldnek a leírása. A gyér adatokat, amikkel e tekintetben forrásaink szolgálnak, az író valóságérzékkel megáldott képzelőerejének sikerült érzékelhető egészévé tömörítenie. Ebben a keretben helyezkedik el az a bájos kis románc, amelynek hősnője a «nádi» emberek között nevedett kisleány, Éva. Vele teljesül be azután

a háromnevű vértés metamorfózisa. Döntően befolyásolja természetesen átalakulását Fiáth János és kised magyar csapatának lelkesítő hősiessége. Az egykorú ostromleírásoknak valóságerejű rajza kevés írónak sikerült ilyen tökéletesen. Élénken szemlélteti a szerző az ú. n. irreguláris magyar csapatok és a külföldi zsoldos hadak harcmodora közötti ellentétet. Ott a lelkesedés győzelemhez vezetett, emitt a hadászati elvek megfontolása húzta-halasztotta az ütközetet. A szerző így kétségtelenné teszi, hogy a fiatal rajnaiba is belekap a lobogás és rokonszenve soha ki nem aluvó tüzet gyújt meg lelkében. S annak lángjaiban kiég minden salak a magyarrá edződik, ami nemes. A tiszta szerelem és a magyar vitézség jellemalkító szerepe erős pillére annak a hídnak, amely a Rajnától a Dunáig ívelt a háromnevű vértés életében. Gyula diák, tehát ebben a regényében is hű maradt kedvelt témájához, a katonaelethez, de most a multak vitézi énekét írta meg s a régi dicsőség magyar katonai erényeinek hódítja meg olvasóját.

Dr. Glauser Mihály.

Dr. Eckhardt Sándor: Magyar—Francia Szótár. (Budapest, 1935. Eggenberger kiadás.)

E mű cáfoló példának látszik azok számára, kik az úgynevezett «nagy szótárakat» csak szakemberek és munkatársak közreműködésével merik teljesnek hinni. De az Eckhardt-féle szótár, ha kivételt képez is a «több szem többet lát» axiómája alól, azt nem dönti meg, mert terjedelmében, anyagában és módszerében messze túllép az egyéni teljesítmény keretein és így inkább csak rendkívüli jelenségnek tekinthető. A közel ezer oldal mögött évtizedes egyéni munka áll és e valószerűtlenül teljes jelentésanyag átlagos magyar szókincssel bírók számára még anyanyelvük szempontjából

is hasznos lehet. (Az *ácsi* szó magyar jelentését sokan ebből a szótárból, a francián át fogják megismerni.) A szóanyag jelentésköre oly széles, hogy Eckhardt Sándor művét méltán lehet szakszótárként forgatni: nővényneveink, a különböző mesterségműszavak, az elektrotechnika, a hadászat, az ipar, a bankélet, a diplomácia, az építészet kifejezéseit egyaránt megtaláljuk benne. *Gácsér* éppúgy helyet kap a szótárban, mint *galóca*, *csirál*, *visszacsatolás*, vagy *per-tárnok*. Újító Eckhardt abban is, hogy nem az akadémikus, hanem az *élő* nyelv szótárát írja és így csilaggal jelölten szerepelnek a *stikli*, *spicli*, *stoppol*, *sróf*, *sporherd*-szerű szavak is. Különösen tanulságos a szótár ott, ahol a magyarban használatos «francia» szavakat ellenőrizhetjük azok valódi megfelelőin keresztül (*apanázs*, *gardedám*, *zsúr* stb.). A szerkesztés szempontjainak rugalmasságára jellemző a *gill*, *ofszájd*, *lógós*, *strohman* stb. kifejezések felvétele, úgy, hogy a szóanyag csaknem érinti a magyar argot határait, sőt néha a kuriózumig elmegy (pl. megkapjuk a *Lipótmezőre való!* francia megfelelőjét). A szóanyag csoportosításánál és a jelentésárnyalatok feltüntetésénél elsősorban stíluselvekre ügyelt a szerző. A jelentésen túlmenő pontossággal kellett meghatároznia egy szó valóságos értékét, stilisztikai funkcióját: fel kellett tüntetnie azokat a finom módosulásokat, lehelletszerű eltéréseket, melyek egy szónak és megfelelőjének két nyelvben más és más súlyt, más színértéket adnak. Az az analitikus módszer, mellyel Eckhardt e nehéz feladatot megoldotta, elsősorban fejlett stílusérzéket kívánt; az egyes szavakat gondos elemzésnek vetette alá és árnyalataikat locution-okba, sűrűn előforduló beszéd-formulákba illesztette, úgy, hogy használatra készen tárul elénk egy szó egész tónuskincse. Főként az elvont kifejezések-

nél láthatjuk ez eljárás előnyeit. Újításaiival, de módszerével, sőt szóanyagával is az Eckhardt-féle szótár méltán lesz szótárszerkesztőink példája és mintája. Ugyanakkor azonban egy csodálatosan sokoldalú tudományos oeuvre-t is gyarapít és igazi jelentőségét ehhez viszonyítva nyeri. Ha a művészi alkotással szemben érvényesítjük a teremtő egyéniség szempontjait, akkor miért ne tehetnők ugyanezt a tudományos alkotásnál? Így tekintve a kezeink közt fekvő művet, megtaláljuk rajta az egyéniségnek azon vonásait, melyek a filológus és szellemtörténész Eckhardtot is jellemzik: az éberem fogékony, nyugtalanul kutató szellem jegyét, a szellemét, melynek forró ihletettséggel a tudós hideg és éles kritikai ösztöne párosul — e szellem és egyéniség számára még a szótári forma se maradhat személytelen. S.

Schey Ilona: A középkori ötvösművészet és az antik hagyományok. Budapest, 1935. 110 l. 20 melléklet.

Körültekintő gondossággal és különösen a külföldi forrásmunkák alapos áttekintésével igyekszik Schey Ilona megvilágítani az antik hagyományok hatását a középkori ötvösművészet kialakulásában. Helyes és ismert megállapítása, hogy a kelet-római birodalom megalapításával Bizánc lesz a világ fővárosa és benne összpontosul az antik művészetnek, mondhatnók majdnem minden megbecsült emléke. «Az ókor művészete és a nyugati középkor sajátos önálló stílusai között az összekötő korszak a bizánci, amely a maga százados főnállásával, töretlen tradíciójával, technikai tökéletességével és kisugárzásának sokirányú intenzitásával tulajdonképpen alapjává lesz az egész középkor művészetének». Az antik hagyományok megőrzője és továbbadója Bizánc lévén, természetes tehát az innen kisugárzó hatás, hisz állandó

összeköttetésben van a nyugati országokkal. Már az V. századból fennmaradt egy nyugati ötvösművész neve, kinek négy munkájáról vannak feljegyzések. A VI. században született meg a fémművesek, kovácsok őse és patrónusa Szent Eligius érsek, aki római eredetű család sarja, az első igazi ötvösműhely megalapítója Franciaországban. Munkái közül egy serleget ismer a műtörténelem régi rajzokból, melyen a bizánci technikájú rekesz-üvegezés dominál.

Szerző részletesen végigkíséri történelmi időrendben az eleinte gyéren fennmaradt, majd mindinkább nagyobb számban szereplő ír-angolszász, olasz, német, francia ötvös neveket és műhelyeket. Kimutatja a X. században Németország vezető szerepét az ekkor kialakult trieri műhellyel, mely összegyűjtötte a különböző tradíciókat és megalapozta a középkori ötvösművészet irányát. Nem hagyván megemlítés nélkül még a XI. században virágzó spanyolországi ötvösséget sem, a németországi ötvösséget emeli ki (paderborni iskola), mely a XII. században éri el fejlődésének legnagyobb fokát. A XIII. században a francia Limoges és a párizsi ötvösök munkássága jelentős. Franciaország a XIV. században is vezet az ötvösség terén és osztozik vele az elsőségben Olaszország is. Itt emlékezik meg szerző hazánk ismert ötvöseiről is (az Anjouk korában). Közli négy kassai ötvösmester nevét, holott Mihalik József (kinek alapvető munkájáról: Az ötvösség és a zománc, Budapest, 1912. — szerző meg sem emlékezik) tizenhat kassai ötvöst tud már felsorolni 1382-től 1400-ig. Általában a középkori magyar ötvösséggel szerző mostohán bánik, pedig annak nem is olyan gyérek az emlékei, mint azt egyesek hiszik és érvényesülnek itt-ott azokon is

az antik hagyományok az ősi magyar motívumokon kívül (lásd többek között Divald K.: A magyar iparművészet története című művét, Budapest, 1929.). Míg az idegen ötvösök bronzművességét is nem egy helyen megemlíti a szerző, mint például Renier de la Huy keresztelő kútját és füstölőjét, addig a magyar bronzművességet (például a remekbe készült aranyozott zsámbéki zablákat) tudomásul sem veszi.

Az ötvösség történeti fejlődésének összefoglalása után a szerző behatóan ismerteti az ötvöstechnikai eljárásokat és az ötvöstárgyak művészi ékítését (ornamentikáját), nemkülönben a fennmaradt antik emlékek hatását a középkori ötvösmunkák különböző tárgyain. Lépten-nyomon mutogatja ki az antik hagyományok érvényesülését és Heraclius püspök, meg Theophilus presbyter munkásságát, kik írásműveikkel átmentették az ókori ötvösművészet már-már feledésbe ment gyakorlatát.

A különben lelkiismeretes, gondos munka értékét csorbítja, hogy a magyar ötvösművészetrel kissé mostohán bánik; eléggé sok nyomdai és elírási hibát hagyott a szerző munkájában (pl. Hikldesheim, Bernwaldus, Willelemus, Abbey, Byzánc, Páris stb.).

Mesterházy Jenő.

Kosáryné Réz Lola: Lelkek és areok. Singer és Wolfner kiadása.

Azt mondják, jó novellát írni a legnehezebb. Kosáryné Réz Lolának nem ez az első novelláskötete, az Egy hordó bor is kisebb elbeszélések sorozata, de egy témának a többoldalú megvilágítása és szinte program-írás. Ez a könyv azonban sokrétű és változatos, — bizonyágot tesz, hogy írója ennek a műfajnak is mestere. Alig van kor és stílus, amelynek képviselőjét meg ne lelnők a kötetben. A keleti bölcselő mesétől

a modern szimbolizmusig, a meleg humortól a sors vagy a lélek tragikumáig, letűnt korok históriáitól a legmaibb ma problémájáig.

Novellái finomvonású miniatűrök. Néhány könnyed, látszólag jelentéktelen színpaltal élénk állítja alakjait, — kis fényeket rak fel és meg-elevenednek, — egy-egy találó szó megannyi új, apró vonás és előttünk áll az egyszerű, mindennapi emberek naiv, szenvedő, küzködő, kicsinyesen hős és heroikusan lemondó élete. Írásait legtalálóbban jellemzi néhány szó, amit az önmagáról írott bevezető sorokban találunk: «Nekem is van szemüvegem... ha keresztülnézek rajta: élni kezd az útszéli kavics is és elmondja történetét.» Igen, az útszéli kavics... Kosáryné Réz Lola nem a patinás vagy a modern kalandorok és démoni asszonyok írója. Legszívesebben a kisemberekkel foglalkozik, a kiséletek kicsiny, de halálosan komoly kérdéseivel. Akár a multból, akár a jelenből veszi tárgyát, igazi, élő, érző, legtöbbször szenvedő embereket ír. Mintha nem a boldogságot, hanem a szenvedést tartaná az élet teljességének. Derűjében is mindig van valami megható vonás, — a «Vasárnap» például végtelenül kedves, hangulatos írás. Mikor a saját gyerekeiről ír, szinte érezzük az anyai szív lüktető melegét. Általában elmondhatjuk, hogy Kosáryné nem idealizál, de szeretettel látja és ítéli meg az embereket a maguk gyöngeségeivel és hibáival együtt. Talán ezért van ez így, mert — hogy megint az írókat idézzük: «minden ember a testvérem» és «minden gyerek kicsit az én gyerekem.»

Az időn és téren túl élő nagy emberi megértést igen finoman jeleníti meg a «Szemeimből könnyek hullnak» című novella, a kötet egyik legszébb darabja. Méltón sorakozik mellé a letűnt idők legendáiból életrekelet «A fekete macska». A «Három kis

hetyke szív» az anyai szeretet könyves boldogságát példázza, az «Öt asszony meg a férfiak» az asszonyi sors közösségét fényes palotában és szegényes kunyhóban. Mindegyik más, mindegyik szép.

Külön meg kell emlékeznünk Kosáryné Réz Lola írói nyelvének szép magyarságáról. Írása nem cikornyás, nem dagályos, nem gyárt új szavakat, nem kél nemes versenyre a tájszó-gyűjteményekkel és nem fitogtatja műveltségét idegen szavak halmozásával. Egyszerűen, természetesen, magyarul ír, de minden szava találó, jelentős és kifejező. Olvasásközben nem érezzük az író jelenvalóságát, csak azt látjuk, amit meg akar mutatni nekünk. Ez az igazi írásművészet.

R. Kozma Ilona.

«Most én táncolok a kötelen.»
Águthy Erzsébet versei.

«Pardon, megállni» — ez a kötet első versének első sora. Igen. Megállni és oda figyelni. Harminchárom vers, amely mind mond valamit. Mind más, mert ég és föld, ember és állat, szoros közelség és beláthatatlan távolság egyformán országútja ennek a végtelen tempójú, viharos temperamentumú és mégis oly mélységesen alázatos költőnek — és mind ugyanaz, mert amit elmond, az csupa póztalan, közvetlen, egyszerű emberség. Águthy Erzsébetnek egyetlen hamis hangja sincs. Szigorú művész, nem tűri meg a sallangot, ha még oly tetszetős és hatásos is lenne. Nem alkuszik, nem áldoz fel semmit abból, amiben hisz.

«A lépcső» — volt a címe annak a versnek, amellyel néhány évvel ez előtt a *Napkelet* hasábjain a nyil-

vánosság elé lépett. Ezen a lépcsőn, amelyen «a léptek, mint halk, gördülő, könnyű gyöngyszemek peregnek» — jutott el a költő a kifeszített remegő kötélis, amelyen ma minden idegével és ösztönös tehetségével táncol. Kötetének «Cirkusz» című megnyitó versében maga is leszögezi ezt a hitvallását.

És ez a lélekzetelállító, virtuóz tánc, amely az utcai kóbor kutya kis tragédiájától az élet végső nagy kérdései elé feszül, mindig igazi emberi mélységek fölött lebeg. Egységes szerkezetű, mégis csapongó versek ezek. Helyenkint a balladák jajkiáltásai zokognak bennük, másutt a lepke vibráló szárnycsapásainak könnyedsége rezgeti a sorokat. És mindenütt a legnemesebb emberi értékek, a fenntartás nélküli őszinteségnek forró vágya kiált a másik ember után :

«Engedd, hogy leveleközsem előtted meztelenre!» — «Engedd, hogy szívemből félrevert kondulással szakadjon ki őszinteségem.» — «Őszinteségem áhítatos csodája.»

Emberi hangok szólnak felénk ebből a zöldborítékos üde kötetből. Zabolátlan, forradalmin magas temperaturájú és a ma irodalmában mégis szinte páratlanul álló fegyelmezettséggel megírt versek ezek. Egyik szebb a másiknál. Színes és gazdag, csupa álom és csupa valóság egyszerre. Érdekes, titkokat rejtő, sejtelmes minden sora. És amikor a kötet végére érünk, amikor elolvassuk a «Jó éjszakát» utolsó sorát, ez az első önkéntelen gondolatunk : mi minden lehet még ennek a friss szárnyaláson induló, titokzatos tehetségnek a jövőjében?
(s. m.)

IRODALOM A FILMEN.

Mint a macska, mikor a tükörbe néz, úgy ámulhatott el az első ember, aki először látta képen mozogni az embert és a film felfedezése tulajdonképpen a mozgás megörökítésének feltalálása volt. Az ember fölfedezte, hogy nem állítja meg a Niagarát, mikor megörökíti, követni tudja a lehulló cseppet és a futó ló lábának elnyúlt mozdulatait. Egy kóró szaladt végig a steppén a rohanó tatár csordák nyomán, Chaplin milliók emlékezetébe rajzolta kacsázó járását, filmszínésznőket tett világhírűvé a szájuk mozdulata, a film jó úton haladt. Abban tobzódott, ami lényege: a mozgásban.

A világoosság, mely a kezdet ösztönösségében élesen mutatta a film lényegét, idővel egyre sűrűbb tájékozatlansággá zavarodott, ide-oda kapkodtak ragyogások, pazar díszletek, szép tájak, fülbemászó dallamok és idomított mozgások között. Ez a boldog és buta zavarodottsága a bőségnak ma már csökkenőben van, a fejlődés a halmozás stációján régen túljutott, de Reinhardt, mint filmrendező ebben a bőségben találta cselekvési területét. Elfelejtette, hogy a remekmű ott kezdődik, ahol a művész mindent elfelejt, ami fölösleges. Ott, ahol a lemondás, az anyag kötelező és tiszta szépsége, a forma szigorú és észrevétlen fegyvermezeje.

A színjáték.

Reinhardt filmjének legfőbb jellemzője, hogy filmszerűtlen, szabadteri játékot csinált a Szentivánéji Álom-ból és azt lefényképeztette. Pedig, ha vannak témák, amelyek pusztán létükkel köteleznek a megvalósításban, ez a téma ilyen. Shakespeare remekével a kezei között Reinhardt ezt a kötelezést úgy vélte vállalni, hogy minél gazdagabban jeleníti meg a dtámaköltő álmát. A gazdagságban valóban nincs hiba, a ruhák, a díszletek ragyognak, a természet is úgy ragyog, mintha díszlet lenne. Az erdő romantikus, ami talán még illik az álomhoz, a kifejezés eszközei materiálisak és foghatók, ami nem illik sem az álomhoz, sem a filmhez. Túlságosan sok a fémes csillogás a képeken és túlságosan kevés az elmosott fény. A rendező képzelete megdöbbenően hozzáragadt a szavakhoz, tehát távol áll a filmtől, túlságosan valóságosak az eszközök, melyekkel a képzelet dolgairól beszél. Ha a tétel mondjuk így hangzik «Az Éjkirály fekete palástjával betakarja a földet», Reinhardt vesz egy Éjkirályt, ékes és csillogó fekete ruhában, palástot ad reá és a palást valóban betakarja a filmen látható földet. Elveti a fényhatásokat egy kétségtelenül hatalmas fekete posztó miatt, ami nem lenne még nagy baj és ahogy az éjkirály után úszó palást szétterül az egyenesen szép jelenet. De ez a kép még percegik nyúlik, a palást alatt alakok tolonganak és ezek hordozzák az uszályt völgyön és lejtőn keresztül: ez már sok a pazar valóságból. Reinhardt nyilván meg akarta személyesíteni a sötétséget, ami rendjén lenne, viszont természetes az is, hogy a film nem akarja elviselni ezt a fajta materiális megjelenítési módszert. A nézőnek erős a gyanúja, hogy az egész film úgy, ahogy van lényegesen szebb volt a felvevőgép lencséje

előtt, mint a vetítésben. Reinhardt a filmrendezés összes kínálkozó eszközeit igénybevette, csak éppen egyet felejtett ki: a fényképezőgépet.

Az álom és a darab szinte követeli a kötetlenséget, mely nem ragasztja a képeket kosztümökhöz, képzőművészeti stílusokhoz, egyebekhez. Shakespeare az «athéni király» esküvőjének keretében játszatta le az álmot, Reinhardt egykori angol ruhák utánzataiban találja a darabot, a táncosnők fátylai, melyek a térdük táján rojtosan elfognak már nagyon elmúlt divatokat elevenítettek fel indokolatlanul. Minden van a darabban: régi angol viselet, «békeidők»-beli divat, Markó Károly festményeihez hasonló táj, huszadik századi rendezéstechnikai lehetőségek; csak éppen időnkivüliség nincsen. Néhány remek jelenet, mint a két lány és két vőlegény jó humorral megcsinált veszekedése még mentik időnkint a helyzetet, noha a színészek sok tekintetben túljátsszák a szerepüket és Reinhardt bábukat csinált belőlük. Persze a shakespearei idea tökéletessége és filmretermetsége így is élménnyé avatják a film néhány részletét, főként Puck jóvoltából, de nehézz arra nem gondolni, hogy a film mennyivel több és jobb lehetett volna. Reinhardtól bármennyire kelletlenül is kénytelen azt hinni az ember: nincs tisztában azzal, hogy az idő múlik.

Egészen tökéletes és talán egyedül az, a kis Puck figurája és a gyerek-színész, aki megjeleníti. Puck a filmben szimbolummá nő, állandó ugrándozása a film központi motívuma, nevetése szinte megrázóan borzalmas és könnyed, ő ténylegesen megszemélyesíti a mögötte álló eszmét, ezt a nyüzsgő, nyugtalan, fonalakat bonyolító és mindent összezavaró rosszaságot. Mintha éppen a nézőtérrel ugrott volna föl a vászonra ez az apró intrikus szellem, mely mindannyiunkban él és egyikünkben sem nyugszik. Vitán felül áll, hogy ő a darab bázisa és hogy ő a leggyakrabban mutatkozó szereplő az Reinhardtnak is nagy érdeme. Egymaga szinte megmenti a filmet. A sikert ő vívta ki, Reinhardt nevének minden bemutatót-megelőző sikere mellett, Shakespeare neve mellett, a pompa mellett, mely a kevésbé kényes nézőt nyilván elkápráztatja és Reinhardt személye felé irányuló kritikátlan áhítatba ringatja. Egy jó filmrendező valószínűleg többet tudott volna kihozni a film számára Shakespeare komédiájából és ha Walt Disney rajzfilmet készítené belőle, a Szentivánéji Álom legjobb megjelenítési formájára találna évszázadokkal a költő halála után.

A regény.

Amit Tolsztoj Karenina Annájában megteremtett, azt a vásznon Greta Garbo, illetve szűkebben Garbo szája jeleníti meg. Ez a száj játssza a film főszerepét, némelyik mozdulása olyan finom és kifejező, hogy egymaga elég egy filmhez. Garbo nagysága itt is, mint másutt az, hogy nem típus, nem vamp, nem írógépkisasszony, nem kedves üresség, hanem egyszerűen, azaz sokatmondóan asszony. Eszközei egész csöndesek, játéka végtelenül halk, mentes minden kitéréstől és hangos szótól, nevetése a mosoly és kétségbeesése egy szájrándítás. Kevés nagyobb hamisítás történt, mint az, mikor Amerika sex appeal-nőt faragott annakidején ebből a színésznőből, akin a művészet kemény belső aszkézise érzik. Hogy milyen ruhában van, az szinte mindegy, Garbo érzékisége az arc érzékisége, szellemmel telített erotika, mely a szájé és a szemeké. A film: ő, a többi főszereplő statisztál mellette, noha például Karenin alakítója igen jól játszik. A Tolsztoj-regények közül kétségtelenül a Karenina Anna az, amelyik filmre leginkább alkalmas,

ami történik benne, elég kevés ahhoz, hogy helyet adjon a színész játéknak is, elég általános, hogy népszerűséget szerezzen a filmnek azoknál, akik a regényt unottan tennék félre. A havas tájak és a szokott műtermi rekvizitumok, melyek már szükségképpen Oroszország hangulatát keltik, nem okoztak nagyobb élményt, de nagyobb csalódást sem. A rendezés egy helyen Garbóval együtt és egy nívón remekelt. Ahogy a vonatablak világossága egyre gyorsuló tempóban futott végig a Karenina Anna arcán, a vonat katógása egyre erősödött és az arc egyre jobban szorongott: az fény, hang és színjátás olyan együttese volt, melyet aligha felejt el egyhamar a néző. Zavaró motívum alig akad a filmben, az a nagyon jó átlag, mely a kultúrát jelenti.

A ponyva.

Bizonyos ponyvaműveltség kell ahhoz, hogy a jámbor néző egy filmre vett detektívtörténetet utolsó ízéig és minden mozzanatáig megértsen. Kell tudni a detektívregény szokásos és mesterségbeli fordulatait. A «detektívtörténet» tulajdonképpen nem egészen filmre való téma, mert hiányzik belőle az az egyszerűség, mely érthetővé teszi a történeteket, a szétágazó fonalakat nehéz összefogni annak, aki nem járatos a tárgyban és a filmszalagon nem lehet visszalapozni. Viszont az események szigorú sodrása, a revolverrel való célzások izgalmas mozdulatai és az egyéb kellékek a közönség széles rétegeinek vonzódása biztossá teszik az átlagos sikert és főleg a jó bevételt. A «Sang-Hai-i Sherlock Holmes», a kitünő Warner Oland abban különbözik a szokásos mesterdetektívektől, hogy jól játszik, gondolkodás közben nem tolja elmaradhatatlan pipáját szájának egyik sarkából a másikba, szereti a gyerekeket, nem kerit nagy feneket a dolgoknak és általában a tisztességes polgári magatartást képviseli az írók által agyonábrázolt mesterdetektívek társaságában. A nyomozást mintegy papucsban folytatja le és az embernek az az érzése, hogy a mesterdetektív tevékenysége általában veszélytelen, aminthogy filmen játszani, vagy regényhősnek lenni az is. A mixtum a következő: egy adag humor, egy adag emberszeretet a detektív részéről, egy adag romantikus nyomozókedv a fia részéről, egy célját találó és sok célját nem találó revolverlövés és a végén a meglepő fordulat, mely szerint rajtaütésszerűen kiderül, hogy a legfőbb ellenség a munkatárs. Az érdekességet a film scénáriuma az egyszerű dolgok megdöbbenő voltából veszi. Charlie Chan alakjában — és ez az újdonság a szokott recept mellett, — van valami kis szatíra a szokványos csálhatatlan mesterdetektívi magatartás ellen. Ahhoz, hogy vérfa-gyasztó legyen, kevés gyilkosság van a filmben, ahhoz, hogy gyönyörködtető legyen, kevés lélek van benne.

* * *

Nem véletlen talán, hogy a három bírált film mindegyike fölé egy-egy irodalmi műfaj nevét írhattuk. A film egyelőre az irodalom morzsáiból él, ezek a morzsák lehullhattak Shakespeare és lehullhattak Conan Doyle asztaláról. Ami az irodalmi műfajú filmek kivül van: az operett, vagy esetleg néha egy jó történeti film, kevés. Regény a filmen, darab a filmen, ponyvahistória a filmen van elég, egyenesen filmre termett remekmű a filmen semmi. A film nagy átlagában ma még más kifejezési lehetőségek műfajaiban él, még más művészetektől tanul, nem az élettől, témákat vesz meg és nem önmaga lényegébe mélyül.

SZINHÁZ.

Ti szegény lányok.

Boross Elemér színműve a Nemzeti Színházban.

Negyedik darabja a fiatal írónak, aki a megelőző hárommal fiatalágának is, íróvoltának is annyi örvendétes jelét adta. Most máról-holnapra olyan színpadi darabgyártóvá öregeedett, mint annak a rendje. Megalkudott a legútszélibb moziüggyekkel. A kritikus, aki a jóhiszemű ügyefogyottság és botorkálás iránt is megértő és elnéző, az ilyen számító olcsó-jánoskodásokkal szemben nem érezheti magát kíméletre kötelezettnek. Ebben a tákolmányban nincs egy szemernyi írói elgondolás, nincs egy épyökerű helyzet, nincs egy jól meglátott alak, nincs egy elevenbetaláló mondat.

A menetjegyirodában dolgozó «szegény lány»-ról kanyarít — jólismert minták szerint — érzelmes történetet. Ácsingózásáról a füzetes ponyvából szintén jólismert «nagy élet», Riviéra és luxusszálló után. Természetesen kálváriaút lesz ebből a szédült ábrándból, mely a legképtelenebb színpadi véletlenségek jóvoltából ezúttal meg is valósul s a kálváriajárás leggyötrelmesebb stációja éppen ez a kis kóstoló ama bizonyos «nagy élet»-ből, mely — halljátok meg, ti szegény lányok! — szintén nem mindig fenéig tejfel. Káprázataitól megfosztva, «viszont» tapasztalatokkal megajándékozva és a lélek békéjében megerősödvé, a szegénységében is állítólag finnyás ízlésű és ürilelkű kis írodás kisasszony az olasz príncipe léha légköréből visszaszerényedik az irodai titkár úr oldalán kínálkozó polgári boldogságba. Ebben a szerző is nagyban a kezére jár, amidőn a jómódúakat vagy burokbanszületetteket habozás nélkül mentesíti minden olyan tehertételtől, amit a kispénzűek

«jellem» titulusa alatt hurcolnak magukkal egy életen át.

Ha már az író felszedett egy végzetes ötletet, mely három felvonásnyi csűrés-csavarás sívár kényszerével bosszulta meg magát: a színháznak ridegen el kellett volna előle zárkóznia. Ilyen híg «mese», ilyen bicegő lélektan, ilyen üres dialógus felszolgálásával a Nemzeti Színház a magánintézetek silányabb fajta teljesítményeivel vállal hozzá nem méltó vetélytársi szerepet. S azokban legalább a rendezés is több leleménnyel és hajlékonysággal igazodik az olcsó szórakoztatás igényeihez! Itt — habár szinte teljes vígszínházi együttes dolgozott a színpadon — még valami megtisztelő nagyképűség is sokat rontott az egészen. Tőkés Anna, Makay Margit, Rajnay Gábor, Berky Lili, Jávor Pál, Maklár Zoltán derekas művészetére ezek között a falak között külön feladatok várnak, mint aminőkben bemutatkozniok most alkalom adatott; olyan feladatok, amelyekhez hozzá kell magasodniok s nem mint ezek, amelyekben semmi egyéb nem hárult művészetükre azon a kétes értékű szolgáltatáson kívül, hogy a rájuk bízott alakok ijesztő ürességét a maguk egyéni tekintélyével és csillogásával úgy-ahogy — el-takarják.

Napraforgó.

*Babay József falusi komédiája a Nemzeti Színházban*¹

Reinhardt kedvencének, Schönherrnek *Föld* című «komédiá»-járól néhai Ambrus Zoltán úgy vélekedett, hogy címe helyesebben ez lehetne: «Néhány undok paraszt». Babay somogyi komédiája nem kevésbé naturalista termék, noha az «undokság»-ot ő nem glorifikálja, ellenkezőleg, meg sem látja, annyira szereti a

maga somogyországi parasztjait. Mint Fülöp király a spanyolt büszkének: ő a magyar falu gyermekeit faragatlannak szereti. Nagy szerelmében aztán azt sem veszi észre, hogy alakjai egy kicsit erről a szertetről koldulnak, mert annyira idealizálódnak a nyersség irányában, akár csak a régi népszínművek parasztjai kivasaltság dolgában. Nem üres tarisznyájú író Babay, van megfigyelőképessége, van szíve is, csak önfegyelme nincs még elég s a durvább hatásokról nem bír lemondani. Parasztbohózata egy csomó, külön-külön elég jóízű alakot kever együvé a nagyon igénytelenül értelmezett «mulatságosság» kondérjában s abban az egyéni ízek egy kissé gusztustalan «datyak»-ká keverednek össze, hogy azt a szót használjam, amit az író az est folyamán vagy ötvenszer elsüt.

Vékonypénzű a meséje is, jóformán csak arra való, hogy főalakjainak, a falusi «bájasszony»-nak a valóságból ellesett figuráját állandó szerephez juttassa. Ennek rajzában van legtöbb írói készség s a «Kleinmeierei» színpadi nagymestere, Vaszary Piroska, széltére gyönyörködtethet benne a biztos jellemzés és igazi kedély ritka gazdagságával, méltón töltve be a nagy Rákosi Szidi s a mélyen emberi Kiss Irén helyét. A többi alak mind a már-már kabaré-ihletésű fordulatokhoz kénytelen illegetni játékát; ezek a fordulatok egy kicsit a *Makrancos hölgy*, egy kicsit a *Lysistrata* jól bevált és elnyúlhatatlan hagyományaira támaszkodnak.

Ha a mozaikkép szétesik is: törmelékeiben pompásan csillog. A legkisebb szerep is kitűnő művészek gondjára került s a játékmester, Kiss Ferenc, szinte fanatizmussal viszi őket ütközetbe. Legnagyobb meglepetést talán Lehotay robusztus parasztlegénye keltett: nyámnyilaságában is érezni lehetett az erőt, erejében is a kedvességet. Somogyi

Erzsi kivált a harmadik felvonás záróakkordjaiban fogta meg a szíveket. Vízvári Mariska, Ligeti Juliska vérbő művészi igazsága szinte szétfeszíti a hevenyészett karikatúra kereteit. Hosszú Zoltán, Pethes Sándor, Bartos, Pataki, valamennyi nagy a kicsinyben. A Gózon—Berky Lili-pár mintha még az új portán nem egészen lelne rá régi hangjára. Viszont Maklárty egyéni remek «kiállítás»-ával sikeresen ellensúlyozza mondanivalóinak meglehetősen sületlenségét. Az egész «rosszseb»-komédiára a Nemzeti Színház túlságosan büszke nem lehet.

Volt egyszer egy asszony...

Fendrik Ferenc színjátéka a Vigszínházban.

Ritka dolog a Vigszínházban a szerzőavatás. Ha most ez egyszer megesett, az lett volna kívánatos, hogy: új író jelentkezéséről is beszélhessünk. Sajnos, a fiatal zalaegerszegi újságíró bemutatkozása ebben a tekintetben nem sok jóval biztat. A félvilági nő tiszta szerelméről mond el inkább novellai hangon, semmint drámailag összefogva olyan történetet, aminőhöz a százesztendőös *Kaméliás hölgy* óta a közönségnek már a harmadik emberöltőn át van szerencséje a világ valamennyi színpadján. Margitot most Lenkének hívják, Armand-t Ivánnak s a tüdőbajt az helyettesíti, hogy korunk «tévedt nő»-je, jobb belátásra térve, a fiút átjátssza ártatlan huga kezére. A «régí dal» így kevésbé szívbemarkoló, legfeljebb talán — hamisabban szól. A fiatal Fendrik lélektani indítékokon nem sokat aggságoskodik, naiv ügybuzgalommal hatásos színpadi jeleneteket kerget, bizonyos érzéket a határsosság iránt el is árul, bár sokat ellentmond azzal, hogy a «nagyvárosi élet» rejtelmait egy kissé vidéki szemmel, a krajcáros színházi újságok beállításában látja, nem azzal a fölényel és ben-

fontossággal, amivel fővárosi szerzők-artársai rajzolgatják «életkép»-eiket.

Éppen ebben az «életkép»-áradatban milyen örvendetes lehetett volna, ha a Vígszínház egy kevés friss levegőt szivattyúzott volna be áporodott légkörű csarnokába! Elhelyett elemment vidékre új szerzőt keresni s hazajött egy második Bús Fekete Lászlóval; annak is egyelőre inkább csak az ígéretével. Most azután lesz majd két Bús Feketeje, amikor pedig — egy is sok volt belőle . . .

Az előadás szép, gondos s annyi rangemeléssel ajándékozza meg a darabot, hogy a tálalás művészete messze felülhaladja az étekrend minőségét. Lázár Mária ragyogóan szép és keresetlenül választékos kokottja sok mindenben segítségére siet a szerzőnek, éppen azokban a mozzanatokban, ahol ez a legjobban botorkál és gyámoltalankodik. Ágai Irén eleinte külsőséges, sokszor szerepfelmondó, de a harmadik felvonásban magára talál, megjönnek az igazi szívhangjai. A Kolozsvárról felhozott ifjú Kovács György rokonszenvesen mutatkozott be, noha szerepe igen szűk hangterjedelemre szorítja. Öröm látni Tolnay Klári biztató fejlődését: most már nemcsak a fiatal-sága sugárzik, hanem a tehetsége is. Játéktársa, Egry István, néha még feleslegesen aláhúzog. Beregi jól megállta helyét az «ünnepélyes fejű» pénzember szerepében. Ajtai Andor rövid jelenetében is élet és színesség költözött a színpadra. Az életszerűséggel adós Gárdonyi sem maradt, csak a rábizott figura ne volna olyan izléstelen és — fölösleges! Rendezés, színpadi képek: kifogástalanok.

A gazdagember.

Lakatos László vígjátéka a Magyar Színházban.

Farkas Aurél budapesti bankár hanyattatásainak vagyunk tanui há-

rom felvonáson át, konjunktúra és diszjunktúra hullámai között. Ez a Farkas alapjában bárány: ha nem is egészen önzetlenül, de szakmabelieknek, öreg és becsületos, nemkülönbön ifjú és léha mágnásoknak s végül nagyvilági szépasszonyoknak egyaránt nyitva áll a szíve és a pénztárcája. Mindenki kiharcolja és — legalább ideiglenesen — elhasználja: egyik pillanatról a másikra a milliomosnak egyetlen tantuszra való pénze sem marad. Pedig a zsugorgatásig igénytelenül élt. Csak most, mindenéből kifosztva, ül fel a Látszat lóhá-tára, hogy hitelképessége felől jó véleményeket ébresszen. De már a külszín varázsa is foszladozik, már alku-dozni kezd a «szégyen a futás, de hasznos» régi elvével, midőn egyszerre megint megindul asztala fiókja felé a százezresek processziója. Semmi akadály, hogy talpra ugorjék s egy-úttal visszazökkenjen régi, kopott, de «waschecht» életformáiba.

Sivár világot tár elénk Lakatos új darabja a színház megelőző újdonságának, az *Úr katonái*-nak világa után a *Pérez zsoldosai*-nak világát. Úgyesen sorozja a fonalat s ahol az mégis el-elszakadna: a színpad legbevéltabb fogásaival — összecsirizeli. Néhány lelkes kritikusa Molière-t emlgette. Valljuk meg, van a darab harmadik felvonásában olyan fordulat, amely már-már a valódi jellem-vígjáték felé nyit távlatot: a vagyonából kiforgatott üzletemberben fokonként feltámad az — ember, ahogy minden üzleti érdekeltségéből kibőbödik. Ezt kellett volna megmutatni, e helyett Lakatos olcsó korszerű tirádákat szavaltat az elszánt vállalkozókedvről. Nagyon is a nézőtéri rokonlelkek szájaize szerint.

Igen jó az előadás. Horváth Árpád eleven rendezése, elismerést érdemel. Azt a közreműködők igyekezete is. Törzs Jenő nagy és mutatós szerepet kapott, kamatosan fizet érte (hogy

én is banknyelven méltányoljam). A szerző szerint «olyan monumentálisat produkál, amit már nem is lehet normális színészi mértékkel mérni». Legyünk valamivel szerényebbek: amit produkál, az «normális színészi mértékkel» mérve is elsőrendű. Titkos Ilonának csak két jelenet jutott, egyebet abban sem igen mutat be,

mint két pompás — toalettet. Köpeczy-Boócz kevés eszközzel sokat ér el: kitűnő jellemzést ad. Az ifjú Sennyei Vera ezúttal nagyon szerencsésen jelentkezik, kivált a beszédje figyelmetérdemlően tiszta és kellemes. Földényi otthonosan mozog feladatában, Szakáts valamivel kevésbé.
Rédey Tivadar.

ZENE.

A FILHARMÓNIAI TÁRSASÁG ezidei III. hangversenyével hódolt Liszt Ferenc emlékének. Az «Orpheus» c. szimfonikus költeménye — Dohnányi vezényletével — szolgált bevezetésül. Abszolút zeneisége, csodálatos jólhangzása önkénytelenül is eszünkbe juttatja Lisztnek ehhez a művéhez fűzött előszavát: «Orpheus maga a művészet, maga a zene, amely melódikus hullámzásával, hatalmas összhangjával lágy, enyhítő fényt vet az ellentétes elemekre, amelyek minden ember lelkében és minden közösség bensejében véres harcokat vívnak egymással». Ezután *Cortot Alfréd*, a kitűnő Liszt-kutató, a mai francia zongoraművészet büszkesége játszotta el Liszt *Es-dur zongoraversenyét*. Nem csodáljuk, hogy ez a verseny még mind mai napig a legkedveltebb, legragyogóbb pódiumművek közé tartozik. Hanghatásainak vérdús színesége, a zongora és a zenekar váltakozó játékának arányossága, a forma tömör kidolgozottsága mellett a zenei gondolatok gazdagsága, csillogó szellemessége páratlan a maga nemében. Cortot művészi előadásában sok érdekes vonást tárt fel a sokszor hallott és mégis kimeríthetetlen mű tartalmából, csak mintha fizikumának ereje nem állt volna megfelelő arányban a nagy technikai nehézségekkel. Talán ez volt az oka, hogy a mű monumentális felépítését a kelletnél halványabb

körvonalúnak éreztük. A második részben a főváros ünnepelt vendége, mint karmester mutatkozott be a *Faust-szimfónia* vezényletében. Liszt ezzel a szimfóniával valósította meg talán a legtökéletesebben művészetének alapelvét: zenében kifejezni a dolgok lényegét. Az örök fausti sóvárgás legkülönfélébb árnyalatainak érzelmi hullámzása a mű főtémája: Liszt töprengő, magasratörő, szenvedélyes lelkének önvallomása, soha nem enyhülő szomjúság a lét rejteleyeinek megfejtése után. Cortot felfogásában az I. tételt — a *Faust portrét* — rendkívüli világosnak, de kissé elnyújtottnak éreztük. A II. tételt, *Gretchen* tündérvilágának, az átszellemült, felmagasztosult szerelem világának étheri hangzatai legnagyobb részét a fuvó hangszerek finom dolcissimo-jától függnek, így bizony csak megmaradtunk a prózai valóságnál. A *Mephisto tétel* diabólikus tombolása, dinamikus feszültsége el-elernyed a szuggesztív erejében nem egyforma intenzitású karmester kezében. Annál szebb volt a befejezés. A hatalmas zárókórus (székesfővárosi énekkar) sötét hangzatainak misztikus homályából mint egy jelenés emelkedik ki a tenorszólo, amely motívumával a szenvedéseiből megváltott Gretchen sugárzó alakját idézi. Cortot itt nagyszerű fokozásban tudta fellendíteni az ének- és zenekar együttes diadalhimnuszát a

szellem halhatatlanságának dicsőítésére.

* * *

CASALS PABLONAK, a világ legnagyobb csellóművészeinek hangversenye mindenkor ünnepnapot jelent a főváros zenei életében. Erre a hangversenyre elmenni úgyszólván társadalmi kötelesség; itt sohasem az igazi zenekedvelők, hanem a drága jegyeket megfizetni tudók vannak túlsúlyban, akik bámulatraméltó türelemmel hallgatják végig Casals súlyos műsorát. Most is zsúfolásig telt meg a Városi Színház rideg, óriási nézőtere a legdíszesebb közönységgel. Casals ebben az egyetlen szál csellojához annyira stilustalan környezetben valahogy nem tudott igazi lelkesedést gyujtani. Minden száma szinte emberfeletti módon tökéletes volt. Az Ó Haydn, Bach, Schumann interpretálásában valóban az a minden küzdelmen felül álló tökéletes világ tárul fel előttünk, amelyről Platontól Schopenhauerig álmodoztak a művészet filozófusai. Minden hang a helyén, sehol a legkisebb kicsúszás, érezzük, hogy nála minden olyan befejezett, tökéletes, ami kizárja a meglepetést. S talán éppen ez az oka annak, hogy a tökéletesség egyszerre, mint valami hiány érzés jelentkezik bennünk. Casalsnak már nincsenek lelki problémái? Hát ő már túl van minden, amit az emberi lélek vívódásaiból fakadó érzelmek, szenvedélyek visznek a zenei előadásba? Haydn versenyének rokkó bája éppen olyan tiszta szépség fényét sugározza Casals csodahengszerén, mint Bach zengő polifóniája, Schumann romantikus melankoliája. Igen boldog, igen harmónikus lélek lehet már Casals Pablo, de a szellem előtt nincs megállás, nincs kielégítettség, mert különben saját létét tagadja meg. Várjuk vissza Casals csellóját méltóbb kör-

nyezetben, örök fiatalon, a régi életteljességében!

* * *

A SVÁJCI ZENEMŰVÉSZET tekintélyes, kiemelkedő egyéniségét *Suter Hermann* (1870—1926) eddig csak híreből ismertük. Most Várady László karmester a Hangversenyzenekarral Palestrina-kórusral és az orvosi gyermekkarral mutatta be «Le Laudi di San Francesco d'Assisi» c. nagyszabású művét. A nem eléggé szabatos előadástól az a benyomásunk maradt, hogy Suter tudása és akarása nagyobb, mint művészi formáló ereje és fantáziája. Természetfestése, amelyre Szent Ferenc nap-himnusza ugyancsak elég alkalmat nyújt, hangszerezésében szürke, érzelmi tartalma inkább nagyhangú, mint bensőséges és őszinte. Mindemellett a mű részleteiben igen hatásos és csak elismerés illetheti az előadókat és karmestert a nehéz, nagy munkát igénylő vállalkozásért.

* * *

SIBELIUS JAN, Finnország nagy nemzeti zeneköltője az idén töltötte be 70. születésnapját. Tiszteletére a magyar Filharmónia két zenekari művét a «Finnlandia»-t és a II. szinfóniát adta elő. Különösen érdekesek egyéniek ezek a borongós hangulatú északi szerzemények. Mindkettőben rögtön szembetűnik, hogy Sibelius művészete teljesen hazája népzenejében, multjában gyökerezik. Ő volt az első, aki a finn zenét egyéni és nemzetközi jelentőségre emelte. Nem véletlen, hogy a finn folklore mozgalommal, a finn népi dallamok rendszeres gyűjtésével (Ilmari Krohn) párhuzamos időben jelenik meg az alkotó művészet terén Sibelius. A Finnlandiában lírikus szemlélődés váltakozik heroikus vonásokkal, formálása itt összefogóbb, mint a szinfóniában, ahol még erősen Csaj-

kovszky hatása alatt is áll. Hét szimfóniája közül igen érdekes volna az utolsók közül valamelyiket előadni, hogy teljesen kiérett művészetét megismerhetnénk.

Felejthetetlen száma volt ennek a hangversenynek *Busch Adolf* játéka. *Beethoven hegedűversenyét* tolmácsolta valóban tökéletes művészettel. Talán még sohasem hallottuk az I. tétel szárnyaló témáját ennyire töltekezve a beethoveni lélek meleg jóságával és szeretetével. A *Larghetto*-ban ez a mident betöltő melegség már teljesen átszellemülve hangzott fel *Busch* hegedűjén, a művész itt teljesen egybeforr a alkotóval, aki már csak adni akar, megmutatni, hogyan lehet a külső formát a belsővel áthatni, a belsőt a formába öntéssel a szellem erejével feloldani, megváltani. *Busch* valósággal megígérte hallgatóságát az utolérhetően mű teljes életrekeltésével.

* * *

BRAILOVSZKY ALEXANDER
oros zongoraművész joggal rendezte minapi szólóhangversenyét kizárólagosan *Chopin* műveiből. Ahol az előadóművészt valóban a lelki rokonság vezeti egyetlen alkotó tolmácsolására, a legérdekesebb, legizgalmasabb műélvezetet nyújthatja: százféle oldalról bemutatni *Chopin*-nek, a zongora legnagyobb költőjének gazdag, vonzerejében páratlan egyéniségét. *Brailovszky* legnagyobb ereje meggyőző szuggesztívitasában rejlik, amivel teljesen meghódítja a hallgatót az ő *Chopin* felfogása számára. De nemcsak *Chopin*, hanem a zongora számára is. A sok együttes a sok tömeg teljesítmény után ime ismét különös gyönyörűséget találunk egy nagy művezegyenység zongorázásában, aki újra felfedeztetni velünk e hangszer költészetét, sajátos mondanivalóját. *Chopin* h-moll szonátájában csodálhattuk legjobban a

művész sokoldalúságát: a forró lehelletű, izgatott pezsgésű szenvedélyesség, a diadalmas életigenlés, a búskomor, csüggedt hangulat a szláv lélek mély átélőképességével jutott kifejezésre. *Chopin* ritmikusz gazdagsága, amely olyan néha mint a mindent elsöprő vihar, máskor mint egy édes, végtelenül gyöngéd simogatás, biztos formálást nyert *Brailovszky* nagyszerű virtuozitásában, léheletfinom billentésében, a felreppenő szalmabuborékok csillogó könnyedségével odavetett futamaiban. Megérdemelt nagy sikert aratott.

* * *

KRESZNÉ SZTOJANOVITS
LILLY dalestjének már a műsora mutatja a finom kultúrájú muzikus érdeklődését, nagy stílusérzékét és intelligenciáját. *Buxtehude* szólókantátéja 2 hegedű és continuo kísérettel ritka alkalmat nyújtott arra, hogy a *Bach-Haendel* korszak nagy elődjének nemes egyszerűséggel és bensőséggel telt egyházi stílusában gyönyörködhessünk. *Beethoven* «Geistliche Lieder» ciklusának mélyeséges komolysága egy kissé egy húron mozogott a művésznő előadásában. Annál jobban sikerültek a *Brahms*-dalok. Az életöröm eleven lüktetése a ritmikusz könnyedség, különösen érvényre jutottak. Még egy bemutató is szerepelt a műsoron, *Ravel* «Chansons madécasses» c. énekhangra és fuvola, csello, zongorára írt szerzeménye. A modern kultúremler érdeklődése nyilvánult meg itt a primitív életformák iránt. *Ravel* is megragadta az exotikus szöveg, de hideg kiterveltségével, a sokféle hatáskeresés ideges váltakozásával nem tudott bele tartalmat önteni. *Sztojanovits Lilly* egyénisége különösen távol áll az ilyen stílustól, amelyet legalább az énekelt francia szöveg könnyed gráciájával lehetett volna érdekesebbé tenni. A mű nehézsége semmiesetre

sem állt arányban értékével. Liszt-dalok stílilusos előadása zárta le a szép estét.

* * *

A LISZT FERENC ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA ének- és zenekari hangversennyel áldozott első nagy elnökgazgatója halhatatlan nevének. Az intézet zenekara *Kresz Géza* tanár kitűnő vezetésével adta elő a «Les Preludes» c. szimfónikus költeményt. Valamilyen programmal való összefüggés — ami Liszt szimfónikus költeményeit jellemzi — itt sem hiányzik. A harcias és idillikus hangulatok váltakozása, dallamgazdagsága *Lamartine* hasonló című költeményének vezérgondolataiból szűrődik le Liszt zenekarának színpompás nyelven: «Mi más az életünk, mint preludiumok sorozata, ahhoz az ismeretlen dalhoz, amelynek első, ünnepies hangját a Halál intonálja . . .»

A 13. *Zsoltár* előadása kimagasló semény e volt az idei Liszt-évnek.

Liszt egyik legszebb alkotása ez, amelyet itthon is csak egyszer adtak elő. A mű felépítésének kristálytiszt logikája, arányossága Liszt bevezetett formaművészetéről tanuskodik. Az alaptéma mesteri szabad variálásában az érzelmek gazdag skáláján keresztül — Liszt saját vallomása szerint «véres könnyeken keresztül» — emelkedik fel a szenvedéstől, bűntudattól összetört lélek a kétségbeesésből a legfenségesebb istenerzésig. Kórus, zenekar a maga sajátos lényege szerint vesz részt a megragadó gyönyörű szöveg érzelmi hangulatának kifejezésében. A legfontosabb mégis a tenórszóló (*Székelyhidy Ferenc*) a mű tengelye, ami körül kórus és zenekar forog, ami mindent mozgat és áthat: Liszt Ferenc Istenhez könyörgő lelkének szárnyaló éneke.

A mű kitűnő előadása a vezénylő és betanító *Ádám Jenő* tanár szakavatottságát és az intézet énekkarának folytonos fejlődését, izmosodását bizonyította.

Prahács Margit.

Aldous Huxley.

HUXLEY ÉS HATÁSA : ezt a címet is adhatnám alábbi fejtegetéseimnek, vagy szeretném adni, bár ehhez kevesebb jogot, képesítést éreznék, mint merőben magának az írónak ismertetéséhez. A könyvismertetések vagy íróismertetések gyakran légüres térben, üvegbüra alatt boncolják, vizsgálgatják a szóbanforgó egyéniséget; szerintem nem egész helyesen, mert ami joggal érdekel bennünket, nemcsak az író, mint egyéniség, de a jelenség, a korról viszonylatba helyezve. Ehhez pedig hozzátartozik a hatás is, az érdeklődés, melyet az író kiváltott. Hogyan, miért van az, hogy olykor hirtelen, szinte egy csapásra szárnyra kap a hírnév egy író? Néha szinte kifürkészhetetlen módon, látszólag indokolatlanul, majd gyakran éppoly rejtélyes okoknál fogva elejti a fáma, egyszerre elhallgat körülötte minden. Más esetekben, más írókat illetően kitartóbb az olvasói érdeklődés; ilyen íróegyéniiség minden jel szerint Huxley.

Amikor 1929-ben, 30-ban kint voltam Angliában, két új írónevet halottam lépten-nyomon élénk érdeklődéssel emlegetni: Sheriff és Huxley. Az előző volt a bombasikerű «Journey's End», az utazás vége c. háborús darab szerzője, amelyet mindenkinek meg kellett nézni, Huxley az új regényíró, akinek népszerűsége egy fokkal kevésbé általános, aki inkább az intellektuális körökhöz áll közel. De ezek a körök Angliában eléggé széles kiterjedésűek. A maradi, polgári tucatemberek számára is volt új és igen felkapott regényíró: J. B. Priestley, aki csodálatoskép fiatal ember. Őt túlbecsültnek tartottam és leginkább azon csodálkoztam, hogy az újabb nemzedékhez tartozó író tud ennyire kevés újat hozni, ennyire problémátlan lenni. Huxley is fiatal még (ma is alig negyven vagy még annyi se) és nála épp az ellenkező az eset: nemcsak izgatón újszerű jelenség, tele mondanivalóval, de meglepően tudatos, fejlett, kiértett. Regényeit, elbeszéléseit, úti könyveit, esszéit olvasva, minden mondatából szemléletének egyéni, végig kimutatható jellegzetességét érezzük, annyira, hogy gyakran szinte talányszerűen túlul fel élénk a kérdés: hogy lehet az, hogy ez az aránylag még fiatal író ennyire határozott egyéniség?

Természetes, hogy Huxley esetében a határozottság mitsem jelent kevésbé, mint megcsontosodást; tele van problémákkal, kutató elme, tudós, bölcsész, akit végső fokon mindig elvont kérdések izgatnak, mindig az emberi tudás végső határain mozog; a határozottság nála abban áll, hogy írásainak annyira egyéni íze van, hogy jellegzetessége minden sorában kirajzolódik. Igen egyéni, egyöntetű nála a stílus, és — minden sokrétűsége mellett — nemkevésbé egyéni a szemlélet módja és iránya. Vannak jóval idősebb írók, akik sokkal nehezebben jönnek tisztába önmagukkal, akik tapogatódzva keresik a maguk útját; Huxleyben semmi sem látszik ebből, ő nyilván csaknem kezdettől fogva nagyon is tisztában volt önmagával. Érdekes, hogy az előbbi típus gyakran magacsinálta ember; Huxley pedig született arisztokrata, aki sokoldalú, gazdag kultúráját az anyatejjel szívta magába. Szememben típusa az irodalmi *self made man*-nek Jack London —

elemi lendítő erejű, forrongó, vajúdó, csaknem zavarosnak is mondható egyéniség, aki írt egészen rosszat és egészen kiváló és végül kielégítetlenül, önmagával meghasonlottan, éppúgy mint legjobb regényének, a «Martin Eden»-nek hőse, öngyilkossá lett. Huxley gyökeresen más írótypus ; ő a kultúra minden hájával megkent entellektüel.

Huxleyre olyasmit is mondtak, hogy «angol Anatole France». Az ilyen párhuzamok rendszerint nem sokat érnek, inkább csak a gyengébbek kedvéért vannak, akiknél az elképzelést megkönnyíti valami ilyen, bármily fölületes, sántító hasonlat ; mégis a jelen esetben nem egészen indokolatlan. A testi szerelem nagy szerepe ; olvasottság, ritka kultúrtörténeti ismeret, látókör ; székszisz, sőt pesszimizmus, bájos humorral enyhítve ; az irónikus fölény álláspontja az emberi gyarlósággal szemben ; végül a stílus csiszolt-sága, tartalmas tömörsége, könnyedsége ; csupa rokonvonás a két kiváló írónál. Sőt, még egy ponton is egészen sajátságos az analógia : úgy Anatole France-nál, mint Huxleynél találunk egy gyönyörű elbeszélést, mely, noha más formában, de teljesen ugyanarról a témáról szól : a csodagyermekről ; ugyanazt a problémát veti fel, azt a megfejthetetlen, rejtélyes, csodának mondható esetet, amikor egyszerű, sőt esetleg fogyatékos, primitív szülőktől, műveletlen parasztoktól születik egy zseni, akiben már zsenge gyermekkorban nyilvánkoznak meg szédítő mértékben olyan szellemi képességek, adottságok, aminők csak ritkán, évszázadok folyamán egyszer le lehetők fel az emberiség történetében. Valóban megkapó lelki rokonságra vall e két írónál, hogy mind a kettőt nemcsak nagymértékben vonzotta ez a probléma, de sokban egész hasonlóan oldotta azt meg mindakettő — persze anélkül, hogy Huxleyt legkevésbé is utánérzés vagy éppenséggel plágium gyanujába lehetne fogni. Hiszen lehetséges, sőt valószínű, hogy a nagy olvasottságú Huxley ismerte Anatole France «Journal d'un docteur de province» című, páratlan szépségű novelláját, de ez véleményem szerint mitsem von le a «Young Archimedes» c. elbeszélés érdemeiből. Huxleyt rendkívüli mértékben izgatja a született lángelme, a csodagyermek ; a kultúrtörténelem nagy alakjai közül Pascal az, aki oly közel áll szívéhez, akihez vissza-visszatér. Nyilván Pascalra, a matematikai csodagyermekre is gondolt, amikor a «Young Archimedes»-t írta ; más vonatkozásban, mint vonzó olvasmányt említi egyik fő regényében, a «Point Counterpoint»-ban is, azonkívül egyik esszékötetében külön tanulmányt szentel Pascalnak.

PROPER STUDIES című kötete másoldaláról mutatja be az író.

Huxleyt általában inkább csak mint szépíró, regények, novellák szerzőjét ismerik ; pedig éppoly jelentős, mint esszéista. A sokoldalú, rendkívül kultúrált és egyéni esszéista csillog «Proper Studies» c. kötetében, amelyben lényegében az embert veszi tárgyal, lélektani, tömeglélektani, társadalomtudományi szempontból. Freudnek nem híve, sokkal inkább Jungnak ; a kötet bevezetésében pedig azokról emlékezve, akiknek legtöbbet köszönhet, akik legerősebb hatással voltak szemlélete kialakulásában, említi Vilfredo Parete-t, L. Rougier-t, Georges Sorel-t, végül pedig ugyanily vonatkozásban különös hódolattal foglalkozik az angol katolikusok markáns vezéregyéniségével, Newman bíborossal. Huxley esszéi mondhatni kivétel nélkül kapcsolatosak mindazzal, amit regényeiben, elbeszéléseiben dolgoz fel ; így révükön mélyebb, közvetlen betekintést nyerünk nála az alkotás kohójába. Amit legelőször olvastam Huxleytől, a «Point Counterpoint» volt, ami nem is csoda,

hiszen ez volt első nagy sikere s így természetesen ez került először kezembe londoni tartózkodásom idején (ezt a regényt azóta magyarra is lefordították, igen gyatrán és nemcsak önkényesen, de az író alapvető intenciójának teljes kiforgatásával a «Végzet bábjátéka» címmel). Amikor a «Point Counterpoint»-ot olvastam, kétséget nem ismerően éreztem azt, hogy főalakja, a magával meghasonlott kultúremler, aki tudatosan dédelgeti magában a romlottságot, bizonyos elfajult öntetszelgéssel műveli a rosszat, az erkölcstelen : Baudelaire-ről van mintázva. Pedig a regényalak sok mindenben más, mint a költő, akit modelljének éreztem ; a mai, háborúutáni korba van helyezve, továbbá nem alkotó, író vagy művész, csupán úri naplopó, aki anyja pénzén élösködik, végül pedig, lelki ziláltságából semmi kiutat nem találva, gyilkosságra vetemedik s utána öngyilkos lesz. És aztán, ime, jóval később, Huxley egyik esszékötetében a Baudelaire-ről szóló esszében minden kétséget kizáró bizonyítékát leltem annak, hogy feltevésem helyes volt, hogy Spandrel-nél, a «Point Counterpoint» főalakjánál Baudelaire-re gondolt az író. Huxleyt a dualizmus, az emberi lélek kettőssége izgatta, a regényalaknál, valamint a «romlás virágai» költőjénél — a belső meghasonlás, amely nem amoralizmus, hanem a morálnak igenlése a két erkölcsi pólusnak, a jónak s gonosznak szembenállása révén. «He impresses me as potentially a very decent man», ezt mondja a regény egy másik szereplője Spandrelről, a mindenki által utált perverzianerről. «Úgy hat rám, mint aki lehetőségeiben egy talpig derék embert hord magában». . . . Érdekes a név is : *spandrel* az angolban építészeti műszó, a boltív, mely két oszlopot köt össze, tehát itt a két tartó pillért íveli át, a jó és rossz etikai fogalmát.

Igen érdekes Huxleynél ez az irodalmi beállítottság, amellyel léptenyomon kapcsolatot létesít azokkal az olvasmányjaival, amelyek vonatkozásban állnak az őt legjobban érdeklő problémákkal. Ily szempontból is igen érdekes az «Antic Hay». Kétségkívül hallatlanul eredeti, különös regény, ötletes, artistikus ; mégis feltűnő mértékben van benne támaszkodás, sőt közvetlen utalás is oly olvasmányra, mely a könyv tárgyához közel áll : Casanova memoirjaira. Az «Antic Hay»-ben nagy szerepet játszik a testi szerelem. Ez kimondottan korszerű jelenség, hiszen a minden lelki vonzalomtól független, érzelmi körítések nélkül tálalt nemiség ma számos írónál igen fontos téma, így, hogy csak hirtelen ragadjunk ki példát, az amerikai Sherwood Andersonnál : «Dark Laughter», a sötét nevetés, a négerkakaja mint a komplikálatlan érzéki öröm kifejezője. Huxley «Antic Hay»-jében a téma a mai vértelen entellektüel, aki kétségbeesetten igyekszik szabadulni a nevelésében rejlő életörömképtelenségtől, amelyet alsóbbrendűségi komplexnek érez. Kézenfekvő, hogy ez a téma D. H. Lawrence felé is utal, akinél minden e körül forog s aki a még nemrég oly jellemző s közmondásos, de ma már idejemult s végét járó angol prudériának mintegy a kegyelemdőfést adta meg. D. H. Lawrencehoz való viszonyáról különben maga Huxley is megemlékezik, amikor először írt a nálánál idősebb s aránylag korán elhalt író levelezéséhez. Előszavából is kiviláglik a híres «D. H.»-nek (Dí Écs-nek) ez a jellemzően tekintélyromboló, fejbevágó hatása. Az ifjú Huxley szinte akarata ellenére, belső ellenkezőségei közt került bűvkörébe ennek a munkásszármazású, sajátos írónak, aki durván, szélsőségesen állította szembe az angol kultúremler sokban képmutató finomságaival a maga — nemcsak veleszületett de sokban pózszerűen erőszakolt — nyersségét. Huxley nem hódolt be végkép Lawrence-nak, bár jóbarátok maradtak ; az elhalt író, mint

általában nagyszámú olvasót, úgy élénken érdeklí Huxleyt ma is, mint jelenség, mint probléma. Így lehetséges, hogy Lawrence mexikói tartózkodása és ott írt munkái, nevezetesen «The Plumed Serpent» c. regénye (magyarul: «A tollas kígyó», Gaál Andor fordításában) is lökést adott Huxleynek legutóbb tett középamerikai utazásához, amelyről új, «Beyond the Mexique Bay» című, kiválóan érdekes könyve szól. Itt Huxleyt is módfelett érdekelte a vadember lelkivilága; úti könyvének művészettel megírt impressziói közt, az indiánok megfigyelése révén, behatóan foglalkozik a primitív ember lélektanával. Az út végeztével pedig, a hajó fedélzetén újból elolvassa a «Tollas kígyó»-t és ehhez fűzi elmékedéseit, illetve bírálatát, amennyiben t. i. korántsem ért egyet elhalt íróbarátjával. Úgy találja, hogy Lawrence, aki fenntartás nélkül elveti a civilizációt és — elméletben — a primitív élet karjaiba menekül, csupán énjétől igyekszik szabadulni, anélkül, hogy valóban feloldaná belső ellentmondásait vagy akár csak őszinteségéről, következetességéről is meg tudna győzni, amikor a «szellem»-et elveti és helyette a «lélek» (értsd: a primitív lelkiélet és ösztön) eszményét emeli oltárra.

Ferenczy Valér.

Stoyan Krisztoff: Hősök és gyilkosok. (Victor Gollancz Ltd. London.)

HŐSÖK ÉS GYILKOSOK: vörös betűk sárga fedőlapon, mintha a tipografia is a szenzációt hajhászó cím szolgáltatába állana. És valóban, szenzációt hajszoló nem csupán a fedőlap, de az egész munka is. Mindenesetre érdeme a szerzőnek, hogy ebből nem is csinál titkot. Hiszen számunkra, európaiak számára, akiknek szemében a Balkán sohasem jelentett egészen Európát, ez a vidék, amelyhez a könyvnek közel háromszáz lapja fűződik, maga is ismeretlen titokzatoság, valami ősi, barbár féktelenség; szenzáció.

Macedónia a hősöknek és gyilkosoknak földje, ország, amely ma már csak fanatikus lelkek mélyén izzó álom, ábránd; fogalom, amely csak a jövőben ölt majd újra testet. Felosztott, háromfelé tépett nép, amelynek birtokán a baráti és testvéri bolgár és a gyűlölt ellenség, a szerb meg a görög osztoztak. Évtizedek óta kisemmitzett, becsapott, kétségbeesésbe kergetett lakosság, amely megtanulta, hogy az ég világán senki másra nem számíthat, csak maroknyi önmagára. Mit tehet ilyenkor a kétségbeesett, elszánt, önmagára utalt gyengébb? Ravasz erőszakhoz, alattomos támadáshoz, véres bosszúhoz folyamodik. Lesz belőle hegyek bolyongója, üldözött vad és üldöző megtorlás; szegények megvédője, ha kell; lesipuskás, ha arra kerül a sor. Áldozatos lelkű martirja a hazaszeretetnek; boldogan és félelem nélkül indul a biztos halál

elé, de holnapra már talán martalóc, aki az ellenfél falvait perzseli fel, kapualjakban elrejtett bombák kanócait gyújtogatja, nem törődve vele, hány ártatlan élet tapad majd kezéhez. Gyilkos és áldozat, ahogy a helyzet hozza magával; legendák és népdalok hőse és varjak eledele az erdők akasztófáján.

Mindezt egy szóban kifejezve: komitácsi.

— Erről a titokzatos, földalatti szervezetről szól a macedón Krisztoff könyve, a komitácsokról, akiknek megvannak a maguk ügynökei a világ minden nagy városában és a maguk orgyilkosai a rengetegek minden ösvénye mögött. Akiket az egész Balkán-félsziget üldöz és akik minden állammal, törvénnyel hadban állanak elszántan, elvadultan, pontos tervek, a rendszeres munkaprogramm nélkül, de a fanatikus, szent hitben, hogy Macedóniára feltámadás vár.

Ezek a macedónok voltak azok, akik annak idején az Ottomán-bankot Szalonikiben felrobbantották, akik a francia Guadalquivir gőzöst elsüllyesztették, akik elrabolták miss Stonest, az angol misszionáriusnőt, hogy az érte kapott váltságdíjból újabb bombákat szerezzenek be. Macedón volt az az ápolónő, akihez a kórházba súlyos sebesültet hoztak be, macedón árulót, akit az igazságot szolgáltató orgyilkos golyó csodával határosan nem ölt meg. És mert macedón volt, azért rántott reovlvert a nővér és végzett azzal, akit faja árulójának tekintett. Macedónok voltak most nemrég-

ben Sándor jugoszláv király gyilkosai Marseillesben; macedónok folytattak nem is olyan régen még revolveres közelharcot egymással Szófia utcáin, a bolgár főváros kellős közepén. Macedónok rejtőznek ma is még a Balkán-hegység ősvadonában, rongyos ruhában, elvadult, torzonborz bajusz-szakállal és soha célt nem tévesztő fegyverekkel.

És ha valami forrong, vajúdik lenni a Balkán-félszigeten, akkor minden megmozdulás alatt ott lüktet az örökké élő seb a félsziget közepén, amely azóta sajog, mióta kiégették belőle a macedón országot. Nincs nyugalom, nincs megbékülés, kegyelem vagy irgalom, mert a macedón elszánt és könyörtelen, ha fajáról, népéről van szó. Ilyenkor kirobban még a főiskolát végzettjéből is valami ősbárbar, balkáni dac és elszántság, amely elüzi foglalkozási helyéről és odakényszeríti a hegyek vadonába, hogy űzött fenévként, a halállal kacérkodva és halált osztogatva portyázzon, harcoljon mindenki és minden ellen.

Csak titokban érintkeznek egymással; fővezérük a «Láthatatlan Ember», az a *Mihajloff* főkomitácsi, akivel a szerző hosszan elbeszélgetett, miután bekötött szemmel vezették elé ismeretlen, kanyargós csapásokon keresztül, valahol a rengeteg mélyén.

Különös, titokzatos, vad és ősprimitív világ, ősbárbar nép, amelynél semminek sincs értéke, de legkevésbé az életnek, ha arról van szó, hogy a haza feltámadjon. Ebbe a lelki világba vezet be Krisztoff könyve, amely nem szenzációt hajhászó, csak egyszerűen szenzációs. Más nem is lehetne, hiszen Macedóniáról van benne szó.

Mint idegkorbácsoló film szalagján pereg le előttünk az utolsó évtizedek vérről, könnyel, szenvedéssel, bombarobbanásokkal, gyújtogatások-

kal jelzett története; látjuk a hónapokig földalatt élő, kócoshajú, sápadt összeesküvőket, aki Szaloniki kellős közepén fúrnak pincét az Ottománbank alá, hogy azt felrobbantsák. Titkos írással szerkesztett leveleket cempésznek futárok egyik országból a másikba; apránként hozzák össze a cinkosok a dimanított egy-egy merénylet előtt a szigorú vámhatárokon keresztül; ügynökeik egész Európában dolgoznak, hogy pénzt, fölszerelést és mindenekelőtt dinamitot kolduljanak össze.

Borzalmak és szörnyűségek, hőstettek és gonosz hősök tárulnak az olvasó elé lapról-lapra, míg végül kialakul benne a kép és látja, hogy a macedón kérdés ma is ott tart, mint ahol évtizedekkel ezelőtt tartott. Ma sincs, nem is lehet megnyugvás, béke Európa örök tűzfészkeiben, ahol dinamitos hordó tetején szorongnak a népek és e robbanásra mindig kész gyújtóanyag közelében készíti kanócait a marcona komitácsi.

Nehéz őket a civilizált világ szemével nézni. Nyers, egyszerű és kegyetlenségében is becsületes nép, amely egész egyszerűen lenni akar. És mert látja, hogy nincs számára élet, hát a maga primitív-könyörtelen módján védekezik. Előtte és mögötte a halál jár. Halált oszt, de szikla szívvel várja maga is a halált. Világ kivetettjei, hitük áldozatai ezek a macedónok, akik tudják, hogy társadalmon, törvényen és államrenden kívül állanak, hogy aligha több jogi helyzetük az erdők dúvadjánál. De azt is tudják, miért cselekszik mindezt és ezért van, hogy olyan öntudatos méltósággal mondják ki magukról a rettegett és gyűlölt nevet: komitácsi. Stoyan könyve nemcsak egy rejtelmes és szenzációs világot tár fel az ámuló nyugat előtt, hanem bevilágít a komitácsi lélektanába is.

N. M.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.

Helyettes szerkesztő: KÁLLAY MIKLÓS.

Stephaneum nyomda r. t. — A nyomdáért felelős: IFJ. KOHL FERENC.